

הוצאת-כלל

זכרונות

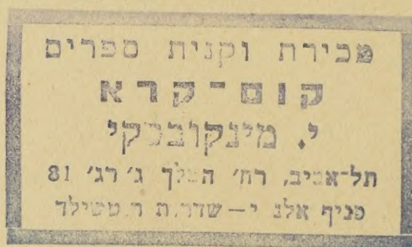
ר' דוב מבּוליחוב

(תפ"ג–תקס"ה)

יוצאים לאור בפעם הראשונה מתוך
כתב-יד עם מבוא מפורט והערות מסבירות

על ידי

ר"ר מ. ווישניצר

הוצאת-כלל
ברלין 1922-תרפ"ב

K L A L - V E R L A G
BERLIN SW 68 / MARKGRAFENSTRASSE 73

Gedruckt in der Klal-Druckerei, Berlin.

הקדמה

זכרונותיו של ר׳ דוב בוליחובר נמצאו בבית המדרש לרבנים שבלונדון בשנת 1912 ע״י ד״ר א. מרמורשטיין שפרסם רק קטעים אחדים מהם [1]. כיצד באו „הזכרונות״ מגליציא ללונדון לא הוברר. על־פי צורתם אין כאן חבור מסודר לתולדות חייו של המחבר, אלא יש כאן פרקים פרקים מחייו, מחיי היהודים בימיו, מדברי ימי פולין, כמה עוברות מחיי הכלכלה, מעסקי־משפחה, פה ושם גם רעיונות והשקפות על שאלות ספרותיות וחברתיות ולקוטים מספרי דברי הימים שתרגם המחבר מפולנית ומגרמנית לעברית. ואין כאן סדר, אלא עובר הוא מענין לענין באותו ענין.

הזכרונות כתובים עברית, בכתב הרגיל במאה הי״ח. כתב־היד [2] מכיל 95 דפים, ארכו 21 צנטימטר ורחבו 13 צנטימטר. ארבעת העמודים הראשונים הם לקוטים מתרגום הספר המפורסם בשעתו: RELAZIONI UNIVERSALI מאת גיובני בּוֹטירו, שר׳ דוב ראה אותו בתרגום פולני. תשעת הדפים שאחרי זה לקוחים מספר אחר בשם „הברית הישנה והחדשה״ מאת הסופר האנגלי הומפרי פרידו (על הספר הזה עוד נדבר במבוא). בעמ׳ 14 עובר המחבר לענין העלילות על האמונה היהודית ומספר דרך אגב על תפקידו בוכוח הפרנקיסטים בשנת 1759. אח״כ באים שוב לקוטים מתרגומיו עד עמ׳ 42 שבכ״י. עצם הזכרונות מתחיל בעמ׳ 43 בסיפא של מימרא אחת סתומה. ועד עמ׳ 190 המחבר הולך ומספר על חייו וזמנו, אבל גם כאן אין סדר ואין מוקדם ומאוחר. יש כאן ששה קטעים גדולים, שאחרים מהם מתחילים באמצע משפט וגומרים באמצע משפט, לפעמים נסמך המחבר על חלקים אחרים מזכרונותיו, שאינם ידועים לנו, ובודאי אבדו. בדרך כלל יש לנו אבטוביוגרפיה בלי ראשית ובלי אחרית, מין קטע גדול, אבל תעודה היסטורית חשובה לפנינו.

---

[1] עיין Zeitschrift für hebräische Bibliographie, XVI, 84—91 ובשנת 1916 פרסם ד״ר ל. לוין עוד קטעים אחדים בספר השנה של החברה הספרותית הישראלית בפרנקפורט ע״מ (Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft, Frankfurt a. M.).

[2] מספר 31 של כתבי־היד בבית המדרש שבלונדון.

בהוצאה זו הכ״י נרפס כסדרו, מעמ׳ 43 שבכ״י ואילך. רק מקומות אחרים השמטנו, שאינם אלא כפל ענין. בסוף הספר אנו מרפיסים ידיעות אחרות לתולדות המחבר הפזורות בארבעים ושנים העמודים הראשונים, שאינם בכללם אלא לקוטי־תרגומים.

את לשונו של המחבר לא שנינו כלל למרות שגיאותיו המרובות ברקדוק ובכתיב. אדרבה, דוקא מפני שהשגיאות עצמו מספור לא רצינו לשנות, שלא להוציא מתחת ידינו חבור חדש שאינו מיסודו של המחבר. רק במקומות מועטים, שקשה להבין את הפשט מפני הטעות הגסה שבכתיב (א׳ במקום ע׳ וכדומה) אנו מוסיפים את הכתיב הנכון בחצאי־לבנה או בהערה. וסמוך לבנו בטוח, שהקורא המבין לא יחוש לשגיאות הדקדוק של המחבר וירגיש בלשונו של המחבר את הלחלוחית העממית ואת הסגנון הנפלא והחי, כמעט סגנון של דבור עברי, שהרבה והרבה יש ללמור הימנו.

ר׳ רוב בוליחובר חבר גם ספר לתולדות הכתות בישראל בשם „דברי־בינה״, שקצור ממנו נתפרסם ע״י ד״ר א. בראוור „בהשלח״ [1]). בספר זה יש כמה ידיעות מחיי המחבר שלא נזכרו „בזכרונות״ והשתמשתי בהם במבוא ובהערות לגוף הזכרונות.

לחובה נעימה אחשוב לי להביע את תורתי למי שסייעו לי בעבורתי: מר ד״ר ה. הירשפלד, אשר על הביבליותיקה של בית־המדרש לחכמת ישראל בלונדון, הרשה לי בטובו להעתיק את הכ״י והעניקני בידיעות חשובות; ד״ר א. ביכלר וד״ר א. מרמורשטיין העירוני כמה הערות תשובות; ד״ר מ. גסטר התיחס אל עבודתי ברב־ענין וכברני בחות־רעתו המומחית; מר לוין שבמחלקה המזרחית של המוזיאום הבריטי סייע בידי בכמה פרטים; ומר ברוך קרופניק בברלין עזר לי בהוצאה עברית זו[2]) והועיל לי הרבה בהגהה.

בסוף הספר הוספנו שני לוחות פוטוגרפיים של הכתב־יד לדוגמא, מהם עמוד אחד מתוך אותו חלק שלא בא ברפוס, המכיל תרגומים, והבאנוהו לשם דוגמת סגנון המחבר בתרגומים.

---

[1]) כרכים ל״נ ול״ח (מקור עברי חדש לתולדות פראנק וסיעתו).

[2]) חוץ מהוצאה זו יצאו גם הוצאה אנגלית והוצאה יהודית.

תוכן מפורט

מבוא

בתוך התעודות של בית־דין הוויבודה בלבוב, זהו מקום־המשפט בדינים שבין יהודים ונכרים במדינת פולין הישנה, נמצא משפט אחר כנגד „ליב וברק, אורחים וסוחרים מבוליחוב וסוחרי־יין בלבוב"[1]. ליב וברק שמות פרטיים רגילים הם שאינם אומרים לנו כלום ולא היו מעוררים בודאי שום תשומת־לב, אילולא נתגלו תעודות אחרות המפיצות אור על האנשים הללו, שהם שני אחים הידועים לבני־דורם לא רק כסוחרים אלא גם כעסקנים צבוריים מפורסמים, שעסקו באמונה בצרכי כלל ישראל שבפולין במאה השמונה עשרה. הצעיר שבהם, ר' דוב־בר או ברק, שקבל בזקנותו שם־המשפחה בירקנטהל, כתב זכרונות, תרגם ספרים מלועזית לעברית וחבר ספר על־דבר התנועות הכתתיות בישראל. בזכרונותיו ובשאר כתביו הוא מזכיר כמה פעמים את אחיו אריה־ליב, שהיה אדם חשוב בקהלה.

זכרונותיו של ר' דוב מפיצים אור על חיי היהודים באירופא המרכזית והמזרחית במאה השמונה עשרה, שהיתה עשירה כל־כך במאורעות ושאלות. המהפכה הצרפתית וחלוקת פולין הם המאורעות העיקריים של אותה תקופה ושניהם השפיעו על היהדות במזרח ובמערב. כשפרצה המהפכה כבר היה ר' דוב זקן מופלג ולא יכול להיות עד־ראיה לתוצאותיה, אבל נחשול הרציונליזמוס, שורם ממערב אירופא והקדים למהפכה המדינית והחברתית, סחף גם אותו בתוך כמה מבני־דורו. ר' דוב היה אחד מראשוני המשכילים. אל התנועה המסתורית העצומה שבשעתו התיחס בסבלנות, אבל עלול היה להלחם ברעותיהם הנפסדות של בעלי המסתורין כשהיתה בהן סכנה ליסודי היהדות. החליפות והתמורות המדיניות, שאירעו בימיו בפולין, עוררו תשומת־

[1] Z. Pazdro, Organizacya i praktyka żydowskich sądów podwojewodzińskich w okresie 1740—1742, Lemberg 1903, עמ' 35.

לבו ביותר, כי מהן יצאה השפעה מכרעת על חייהם ומוסרותיהם של היהודים במדינה.

עד שנשוב לתאר פרטי חייו של ר׳ דוב נקדים הערות אחדות על אורות הסביבה של בעל הזכרונות.

עיר בוליחוב, שבה נולד ר׳ דוב, יושבת במזרח גליציא, קרוב להררי הקרפטין. האציל ניקולס גירזינסקי, בעל הקרקע, יסד את העיר בשנת 1612 ותקן תקנות בדבר ההתחיבויות של שלש האומות היושבות בעיר: היהודים, הפולנים והרותנים לגבי בעל הקרקע. היהודים נושבו בעיר זו עוד מקודם, אבל ישוב מסודר התחיל אחרי שנת 1612, ואחרי שהובטחו בתקנות הנזכרות זכויות שוות ליהודים, הותר להם לרכוש קרקעות במרכז העיר ולבנות בתים. נעברה תכנית לבנין בית־הכנסת וכן גם הוקצה מקום לבית־הקברות מעבר הנהר. לא היה גיטו בבוליחוב, אבל בדרך כלל היה רוב הבתים של היהודים במקום אחד. היהודים היו זכאים להשתתף בבחירת ראש־העיר וזקני מועצת־העיר. בית־דין העיר לא היה רשאי לדון דין בין יהודי ואינו־יהודי בלי השתתפות בא־כח הקהלה היהודית. כל ראש־העיר שנבחר מחדש מחויב היה להוריע, בשעה שהוא נכנס למשרתו, שיהא מבטיח ומגין על זכויותיהן של כל שלש האומות היושבות בבוליחוב. במשך המאה השבע־עשרה חיו היהודים ושכניהם בשלום ובשלוה. בני־המקום היו נותנים אמון ביהודים, עד שמלאו את ידיהם לדבר בשמם בערכאות, ובעל־הקרקע אף הוא משך להם חסד, ולמשל כשנחרבה ונשרפה העיר בידי התתרים בשנת 1670 נתנו ארוני העיר הלואה ליהודים לבנות את ההריסות [1]).

בימי המחבר שלנו נתהוו שנויים לרעה. ביחס הממשלה ובעלי הקרקע וכמו כן ביחוסים של השכנים ניכרו סימני איבה וחוסר־אמון. בוליחוב עיר „פרטית" היתה, היינו — קנין בעל־אחוזה וכפופה לפקורתו ולמשפטו [2]). ובערים כאלה היה מצבם של היהודים נוח יותר „מבערי־המלכות", עד כמה שבעלי־האחוזה היו רואגים לשלום הישוב והתושבים ולא היו ממין ההפכפכנים והרשעים המתוארים על־ידי ר׳ דוב ועל־ידי הפילוסוף שלמה מיימון [3]) וכמה רושמי־זכרונות פולניים. בוליחוב היתה מפורסמת אז במכרות־המלח שלה [4]), שהיו מפרנסות כמה חוכרים וסוחרים יהודיים.

---

[1]) עיין Allgemeine Zeitung des Judentums, שנת 1879, מעמ׳ 283 עד 285 (לקוח מתוך מאמר של נ. לנדם: „לתולדות היהודים בבוליחוב", במכתב־עתי הלבוב Der Israelit).

[2]) כדת שניתנה מבית־המחוקקים הפולני בשנת 1538.

[3]) תולדות שלמה מיימון, כתובות בידי עצמו, תרגום י. ח. טביוב, הוצאת תושיה, וורשא.

[4]) עיין מלון גיאוגרפי למלכות פולין, ערך בוליחוב.

חוץ מזה עסקו היהודים במקצועות שונים של מסחר, למשל, בעסקי יין, סוסים, מקנה וכדומה. בוליחוב היתה אחת מהמון העיירות בפולין, בליטא ובאוקריינא, שהיהודים היו עיקר ישובן ורוח החיה שבהן. השליט היה סוכן בעל־האחוזה, ובו היתה תלויה בטיחותם ושלותם של התושבים בכלל ושל היהודים בפרט. ר׳ דוב מספר לנו דרכי חייהם של בני עירו, את פחדם בשעת חלוף בעלים על־ידי ירושה או מכירה של העיירה, את פגעיהם וצרותיהם מתגרת סוכן עריץ וכמו כן את רגעי שמחתם המועטים מזמן לזמן.

אין אנו יודעים מתי נושבו בבוליחוב אבות־אבותיו של המחבר. הקדמון שבהם הידוע לנו הוא יהודה־ליב, שבנו הירש נולד במזריטש הסמוכה לבריסק־דליטא והיה כבן שמונה שנים עד־ראיה למוראות של מרידת הקוזקים וחמלניצקי בראשם בשנת ת״ח (1648). אין לנו רשימות על פרטי חייו ואיננו יודעים כיצד בא לבוליחוב. הזכרונות מתארים אותו כזקן ושבע ימים, שחי כאן ביחד עם בנו יהודה, הוא אביו של ר׳ דוב, והלך לעולמו בשנת 1743.

יהודה (נולד בשנת 1673) היה סוחר יין ובעל־אכסניא ועוסק לפעמים בשאר מסחרים. זמן־מה עסק למשל בעבודת־אדמה, אבל עיקר עבודתו היה מסחר־היין שהרים אותו למדרגת השלימות, בקי היה בשוק האונגרי ושמו הלך לפניו בין סוחרי היין שבארץ אונגריא. נסיונו שרכש לו במשך ימים רבים במשא ומתן עם בתי־המסחר שבאונגריא ועם מוכרי־היינות שבין האצילים עמד להם לבניו, אריה־ליב ודוב־בר, בעסקי מסחרם הם. החיל שעשו הבנים היה פרי האמון שרכש האב. יהודה היה אדם חביב ונוח ומעורב בין הבריות. שולט היה בלשון הפולנית ובלשון האונגרית כבלשונו והיה מושך לבם של האצילים והסוחרים הלועזים בספורי־מעשיות שספר להם בכל לשון שהם מבינים, ובקיאותו זו בלשונות שונות הכשירה אותו להיות מתורגמן בין מלך אונגריא פרנץ השני רקוצי ובין ההטמן הפולני אדם ניקולס סניבסקי. יהודה היה מקורב לבני מרום עם הארץ בפולין, למשל להדוכס סטניסלאוס פוניאטובסקי, אביו של המלך האחרון סטניסלאוס אבגוסט. יד פוניאטובסקי הזקן היתה באמצע בכל הענינים המדיניים והצבאיים מתחלת המאה השמונה עשרה ואילך. ויהודה למד ממנו כמה דברים העומדים ברומו של העולם המדיני. בקצור, יהודה היה בקי במילי דעלמא: טפוס של יהודי שאינו מצמצם עצמו בד׳ אמות של רחוב־היהודים אלא שוקד ומתעמק להבין את הנעשה והנשמע בעולם ומשתדל להקנות לבניו חכמות חיצוניות וקודם כל את הלשון הפולנית. ככה היה אביו של ר׳ דוב, ובעל־הזכרונות הלך בעקבות האב. על־דבר אמו, שמתה כשהיה ר׳ דוב בן ארבע־עשרה, אין אנו יודעים הרבה.

ר׳ רוב נולד בבוליחוב שנת 1723, ו׳אדר ב׳ תפ״ג. אחיו הבכירים, אכסלרוד בנדט ואריה ליב ידועים: הראשון בתור למדן והשני בתור עסקן צבורי וסוחר. אחיו הצעיר זאב וואלף היה כנראה גם כן סוחר. גם אחות היתה לו ושמה בלימה. מילדותו נתחנך המחבר חנוך דתי. בין מלמדיו, שאחדים מהם הוא מזכיר בשמותיהם, למשל, אליעזר ליבר ויוסף, יש לציין ביחוד את האב״ד דבוליחוב ר׳ יאקיל סגל הורוויץ, שהיה מפורסם בימיו ונעשה אח״כ רב בברודי.

אביו של ר׳ דוב השתדל לתת לבנו חנוך מעולה. המחבר שלנו למד פולנית ורומית בשקידה יתרה. ובימים ההם לא נשמע בישראל שיהא אב לוקח לבנו מורה נוצרי. בן דורו של ר׳ דוב, הפילוסוף שלמה מיימון מספר מה שאירע לו בענין זה. „ללמוד פולנית או רומית מפי מורה קתולי — מספר מיימון — אי אפשר היה לי משני טעמים. ראשית אסור היה ליהודים ללמוד שום לשון חוץ מן העברית ושום חכמה חוץ מן התלמוד ונושאי כליו, ושנית אסור היה לקתולים ללמד ליהודי לשון ומדע״. בכל זאת היה ר׳ דוב נמצא במצב יותר טוב. אביו סבל וגם זרז את למוריו של בנו בחכמות חיצוניות וגם מצא לו מורה נוצרי שלא חש ללמד לנער עברי.

ע״ד זווגו הראשון שלא עלה יפה יכולים אנו לתאר לנו ברמיוננו את הפרטים, אבל הוא בעצמו בזכרונותיו לעולם אינו נוגע בעסקי־משפחה הפנימיים. נצייר לנו בחור תלמיד־חכם השואף לגדולות, משכיל ופקח, והוא נושא למורת רוחו סתם עלמה. „בתולה שאינה הגונה לי״ אלה הם כל דברי ר׳ דוב ע״ד אותן שתי שנים ומחצה שהיה נשוי לאשה זו, שלא ילדה לו בנים. אחרי שלוחיה היתה לו הרוחה וניתנה לו האפשרות להמשיך את למוריו החביבים עליו שהוכרח להזניחם בימי נשואיו. אבל כאן קפץ עליו רוגזם של בני עירו. הגירושין וביחוד השכלתו הלשונית מוזרים היו בעיני קהל עדת בוליחוב. התחילו מרננים אחריו שיש לו מגע ומשא עם הגויים וחושדים בו שאינו נאמן למורשת אבות. אמרו עליו שרוצה הוא להמיר את דתו. ור׳ דוב מוכרח היה להפסיק את למוריו אצל המורה הנוצרי.

הרפתקאותיו ודעותיו ותקוותיו ומפח־נפשו של ר׳ דוב חשובים לנו לא כשהם לעצמם אלא כתוספת־ציור לדורו וסביבתו. ר׳ דוב נולד כשלשים שנה לפני מיימון וקדם למנדלסון וחשובים לנו נצנים אלו של ההשכלה הראשונה בישראל. סימן מובהק של התחיה הישראלית כפי שעלתה במחשבה בימי מנדלסון היה הרעיון של התעוררות הלשון העברית לחיים חדשים. התנ״ך היה יסוד מוסר למעשה מנדלסון ושפת התנ״ך היתה רוח החיה

בו ובחבריו בעלי „המאספים". ועוד קודם שיצאה הסיסמא „השכלה" לעולם כבר נעשו נסיונות בתפוצות ישראל להחיות את הלשון העברית ולהרביץ מדע וספרות בישראל. ידועים לנו משכילים שקדמו למנדלסון. למשל אהרן גומפרץ, סופר ובקי בחכמת־הטבע, ויש לשער שהיו במזרח אירופא עוד אנשים ושאיפות כיוצא בזה. ור' דוב יוכיח. מספר הוא, שמצא בטיסמניץ הסמוכה לסטניסלוי, שישב שם שנים אחרות עם אשתו השניה בבית חמיו, כמה צעירים שהיו עוסקים בלשון העברית לשמה. אחר מהם, יוסף בן יעקב קופל, „היה סופר נפלא בכתב ולשון קודש". לפי דברי ר' דוב הניח אחרי מותו כתבים ספרותיים ור' דוב שמר אותם מכל משמר. לצערנו לא יכולנו למצוא עוד ידיעות ע"ד סופר זה. לר' דוב אבדו כמה מספריו בדלקה שנפלה בבוליחוב בשנת 1759.

בבוליחוב, בטיסמניץ, בברודי ובשאר מקומות במזרח גליציא אנו רואים בתחלת המאה השמונה עשרה תנועה חדשה המצטיינת בשאיפתה למדעים כלליים ובמסירותה לספרות לעברית, ולא הספרות הרבנית דוקא. תקופה חדשה ממשמשת ובאה, ראשוני המשכילים מפנים דרך וסוללים מסלה לרעיונותיו של מנדלסון הבאים. חלוצים אלו של ההשכלה, בני־דורו של ר' דוב, אינם מנתקים את הקשר למסורת. לובשים הם בגדי שאר היהודים ואינם משונים בחייהם הדתיים ובמעשיהם מן הסביבה היהודית שלהם.

לאחר זמן, בתחלת המאה התשע עשרה, נעשתה גליציא המזרחית כידוע אחד המרכזים של תנועת ההשכלה בישראל והקימה מקרבה גדולי־הרוח: את ר' נחמן קרוכמל, את שי"ר, את יוסף פרל ואת יצחק ארטר ואחרים שיצרו סביבם חוגי תלמידים ומעריצים. יצאו לאור ספרים ועתונים בעלי ערך קיים. ההשכלה שבגליציא המזרחית היא אחד הרפים המצויינים שבספר תולדות חיי־הרוח בישראל[1]). ותנועה זו לא תתכן בלי השאיפות שקדמו לה בימי המחבר שלנו. וצריך לשים אל לב, שבימים ההם היו הערים האלה: טיסמניץ, ברודי, בוליחוב, למברג ואחרות עומדות בקשרי מסחר עם ערי־השוק הגדולות שבמערב אירופא. הסוחרים היהודים שבטיסמניץ היו נושאים ונותנים עם סוחרי ברסלוי. סוחרי ברודי סחרו בכל ארצות אירופא ומלאו תפקיד חשוב בבנין ההשכלה בישראל. צרכי המשא ומתן המסחרי דרשו במפגיע חליפות ותמורות, מפלגת הסוחרים שבישראל לא יכלה לשנשג בתוך ד' האמות המצומצמות של החנוך הדתי. התחילה להרחיב חוג־מבטה על־ידי למוד מדעים כלליים ולשונות השכנים והתקרבה לאט לאט אל התרבות האירופית.

---

1) עיין Max Weißberg, Die neuhebräische Aufklärungsliteratur in Galizien, 1898

ר׳ דוב בעצמו לא נחשב על המבוהלים שהשליכו אחרי גום את כל המסורת שבידם. בנעוריו היה מתיחס בבקורת אל דרכי התלמוד, אבל בזקנותו אנו רואים אותו בזכרונותיו שהוא מרבר על אורות הפלפול התלמודי בלי לגלוג כל שהוא. מתאר הוא, למשל סרר למורו בתלמוד בזה הלשון: „מתחלה עמר הרב עצמו ודרש לפנינו ברוב בקיאותו וגודל חריפותו מה שחרש בסוגיות התלמוד, ואחריו כל יתר הלומרים והתלמידים חרשו כל אחר השגתו בפלפולו״[1]). כשהיה בטיסמניץ יצק מים על ידי ר׳ יצחק שהיה אח״כ רב בנבוזריץ והרב ר׳ מאניש אב״ד רמתא[2]). כאן בטיסמניץ נכנס ר׳ דוב גם לפרדס הקבלה. ספרו של נתן העזתי, נביאו של שבתי צבי, בשם „חמרת הימים״ הגיע אז לבית־המדרש בטיסמניץ, והוא סרור־תפלות הכולל גם צירופים והשבעות והוראות בקבלה מעשית ובגלגול־נפש והעלאת רוחות. ספר זה עורר את הלבבות בבית־המרדש. התחילו לסגף את עצמם, להכות באבנים על לבם ולהפיל את עצמם ארצה בשעת קריאת ספר־תורה. ואף ר׳ דוב היה בתוך המקובלים המעשיים הללו. הלא כה דבריו בחבורו הנ״ל: „ולפי הנראה אי אפשר לשום ארם לסבול מכות־מות כאלו כאשר אני בעצמי בימי בחרותי״[3]).

במקומות שמשני עברי הקרפטין, שבהם חיו ר׳ דוב ומשפחתו, היה בימים ההם מספר בני הכת של שבתי־צבי גרול מאר. הערים נרבורנא ומרמרוס־סיגט היו במשך כמה עשרות בשנים מרכזי הכת ור׳ דוב נזרמן עם כמה מבני הכת בילרותו בפונדק אביו[4]).

אחרי לקוחיו השניים שעלו יפה שם ר׳ דוב אל המסחר פניו, והוא אז בן עשרים. את תורתו לא הזניח גם בהיותו סוחר, אלא שקר בשעות הפנאי על רלתי למוריו מאז. העיקר היתה לו הספרות העברית—התלמוד, הזוהר, הפילוסופים של ימי הבינים ובעלי המוסר וגם מחברי זמנו. ר׳ דוב היה חובב ספרים יקרי המציאות ומאספם אל ביתו. וגם מלמוריו בלשונות זרות לא הניח את ידו. חוץ מפולנית ומרומית למר גם גרמנית וצרפתית[5]), וכוונתו בלמוד הלשונות לא היתה מסחרית בלבר אלא בקש להכיר את ספרות העמים ולהקנות לעצמו מקצועות שונים של המרע. ביחור חשקה נפשו ברברי־הימים ובתורת הרתות וספרות הפולמוסים. השתרלנו ער כמה שיכולנו לרשום את שמות הספרים שלמר בהם ר׳ דוב

---

[1]) לקוח מספרו של ר׳ דוב „דברי בינה״, שנתפרסם על־ידי ד״ר א. י. בראוור „בהשלח״, שם כרך ל״ג עמ׳ 150.

[2]) עי׳ „השלח״ שם עמ׳ 152.

[3]) עי׳ השלח שם. [4]) ע׳ השלח שם עמ׳ 331. [5]) עי׳ שם, עמ׳ 151.

וגם נסה לתרגמם לעברית, כי מרשימה זו נראה מה היתה קריאתו של יהודי משכיל בדור ההוא.

מובן מסילא, שנפשו של המחבר, שהיה אמון על ברכי המקרא והתלמוד, נטתה ביותר לספרי גיאוגרפיא ודברי־הימים העוסקים במדינות ובעמים של המזרח, שהיה להם יחס לעם ישראל בימי קדם. וחקירה מדעית עפ״י רוח הבקורת טרם תהיה בארץ. ע״כ היו הספרים שנדבר עליהם סוף סוף מיוסדים גם הם על המסורת. הנה למשל, הספר Relazioni Universali מאת החכם האיטלקי גיובני בנזיוס בוטירו, שנתפרסם בשעתו בכל ארצות אירופא. ספר זה, המתאר את דברי ימיהם ומנהגיהם וטבעם של העמים והמדינות, עשה על ר׳ דוב רושם גדול, עד שנסה לתרגם חלק ממנו לעברית[1]. על־פי הלקוטים שלקט אנו רואים מה הם הדברים שמשכו לבו ביותר. ככה, למשל, מתרגם הוא את ספורו של בוטירו בדבר החבשים, שקבלו לדעתו את הדת הישראלית מאת מלך בנו של שלמה ומלכת שבא.

ר׳ דוב קרא בעיון גם בספרו האנגלי של הומפרי פרידו „על הברית הישנה והחדשה״ העוסק גם הוא בדברי ימי היהודים ושכניהם מחורבן הבית הראשון עד ישו הנוצרי[2]. הספר הגיע לידו בתרגום גרמני[3] שיצא לאור בכמה מהדורות. ר׳ דוב נסה לתרגם את הספר לעברית, אבל לא עלה בידו להוציא לאור את חבורו של החכם מאוכספורד, שהיה לדברי ר׳ דוב „לאור גדול לכלל חכמי בני ישראל״. אבל עמודים אחרים מתרגומו נמצאים בהעתקה בבית־המדרש לחכמת ישראל שבלונדון והם מעידים על חריצותו של מחברנו. לו נתפרסם העבוד העברי של ספרי בוטירו ופרידו היה מסייע להתפתחות הלשון העברית בימים ההם בענין הסברת המדעים הגיאוגרפים והאתנוגרפיים שבספרים ההם. ור׳ דוב בעצמו השיג ע״י עבודתו זו שלמות במדעים וגם למד לכתוב עברית מצומצמת, מדעית ושוטפת, בלי המליצות הריקות השגורות אצל המחברים העבריים במאה השמונה עשרה.

כנראה היה ר׳ דוב בקי בספרי יוסף פלויוס, וגם בספרי אבות הכנסיה הנוצרית היתה לו ידיעה אבל מכלי שני, היינו מתוך ספרי תורת־הדתות שהגה בהם[4]. מומחה היה לספרות הוכוחים וכתבי־הפלסתר כנגד היהודים בלשון הפולנית[5]. ובאותו דור היו יוצאים כמה ספרים במקצוע

[1]) חלק זה נכנס לתוך הכ״י שבבית־המדרש לרבנים בלונדון.

[2]) לונדון 1716/18. [3]) דרזדן 1726. [4]) עי׳ השלח כרך ל״ג, עמ׳ 151.

[5]) Jakob Radlinski, Prawda chrześcijańska, Lublin 1732; Gaudenty Pikulski, Złość Żydowska, 1760 ועוד עוד.

זה, ביחוד בימי תנועת הפרנקיסטים. מחברנו הגה בספרו של הונו גרוטיוס (על הדת הנוצרית), בספרו של גריגורום לטי האיטלקי (ע״ד מצב איטליה), בדברי ימי עולם של החכם הגרמני צופף[1]) ועוד. אם נוסיף על כל אלה את בקיאותו בספרות העברית נשתומם לידיעות הרבות שרכש לו אדם זה שהיה טרוד רוב זמנו במסחרו.

בנוגע לפעולתו המסחרית של ר׳ דוב עלינו להשקיף השקפה כללית על המצב הכלכלי והחברתי של היהודים בפולין בימים ההם.

במאה השמונה עשרה היה מצבה של מרינת פולין ברע. אשיות המרינה נהרסו, בטל מורא מלכות, לא היה לא רין ולא דיין והמרינה חשבה להתפרר. לירידה זו גרמו בתוך שאר הסבות המלחמות הרבות שנלחמו בפולין הקוזקים והתתרים והמוסקובים והשוורים והטורקים במשך המאה השבע־עשרה. כל הימים היתה פולין משובשת בגייסות שהכניסו מהומה ואנדרלמוסיא למרינה. זקוקה היתה הארץ לעשרות שנים של שלוה ושל שלטון תקיף ונבון כרי שתשוב לאיתנה. אבל המלך סוביסקי לא היה ראוי לאיצטלא זו וחוץ לזה נגזר על פולין שלא תשב בשלוה. פרצה המלחמה הצפונית ושוב נתנה ארץ בירי גייסות זרים והוכתה על אחת שבע. רבתי בגויים — היתה למשחק בירי שכנותיה. צירי הממלכות האחרות משלו בה. ובין מלכא למלכא היתה תבוסתה שלמה, כת קמה בחברתה ומלחמות אזרחים אלו בפנים המרינה רופפוה ער היסור בה.

סופרי הזכרונות ודורשי הרשומות הפולנים כשהם מגיעים לפרשה זו של גסיסת פולין מתארים הם את הרברים כל אחר לפי השקפת הכת שלו. לפיכך חשובה לנו ערותו של אדם צררי שאין לו אלא מה שעיניו רואות. בתור יהורי לא יכול מחברנו בימים ההם להשתתף בחיים המריניים ומספר הוא מה שהתבונן וראה או מה שסיפר לו אביו, שהיה לו שיח ושיג עם רבי המלוכה. ומתבל הוא את רשימותיו גם בירִיעות ששאב מתוך ספרים וקונטרסי רברי־הימים למלכות פולין.

מוצאים אנו בזכרונותיו של ר׳ דוב כמה הערות חשובות בנוגע למאורעות המאה השמונה עשרה בפולין. על־פי רוב דבריו קצרים ושנונים. הלא כה רבריו, למשל, בענין הקונפררציה בעיר באר לקשר האצילים כנגד המלך סטניסלאוס־אבגוסט בשנות 1772—1768: „והיתה השערורה הזאת בכל מרינות פולין משך חמש שנים שאין רין ומשפט בכל הארצות פולין רכל ראלים גבר״.

[1]) J. H. Zopf, Erläuterte Grundlegung der Universal=Historie bis zum Jahre 1773, Halle 1779.

המחבר מתכוון אל מצב ההפקרות שהיה אז במרינה. בן־דורו של ר׳ דוב, המשורר פרנץ קרפינסקי, מתאר את המצב בשעת הקשר באופן רומה לתאורו[1]. מוצאים אנו בזכרונותיו של ר׳ דוב כמה פרטים המפיצים אור על תקופה זו שבדברי ימי פולין. ככה, למשל, מספר הוא, שאחר מראשי הקונפדרציה, הרוכס יואכים פוטוצקי, התבודד חורף שלם בארמונו בטרמבובלא כדי לחבר כרוזים אל האצילים הפולנים שיסייעו לקשר אשר קשרה הקונפדרציה. אותו פוטוצקי הזהיר את ר׳ דוב מלהוליך יינות ללבוב, כי צפה ששעת חירום באה למרינה. בעצם ימי המרידה נזרמן ר׳ דוב בפונדק אחד עם שליח מיוחד ששלחה מלכות צרפת ובצרורו מאתים אלף דינרים לתמיכת המורדים. ועוד עובדא חשובה מספר לנו מחברנו: שהמלך סטניסלאוס־אבגוסטוס בקש מאת הממשלה הרוסית מחנה של כ״ר אלף אנשי צבא לרכא את המרד.

הזכרונות של ר׳ דוב מפיצות אור גם על תקופת מלכי בית זאכסן, ביחוד בנוגע לרוכס סטניסלאוס פוניאטובסקי, אבי מלך פולין האחרון, שהיה אחר מראשי המדברים בדור ההוא. השקפות החוקרים על טיבו ותפקידו של פוניאטובסקי בדורו חלוקות. כותב תולדותיו קנטצקי חושב אותו לתור ארם המעלה, ואילו כותב דברי הימים לפולין הפרופיסור אשכנזי אומר עליו שהיה „פוחז פקח ומוצלח״[2]. מזכרונות ר׳ דוב אנו למדים, שפוניאטובסקי חכם־מרינה חריף היה, יורע להתהלך עם המלך אבגוסטוס השני ועם מרום עם הארץ ומשפיע על כנסיות האצילים בכח דברנותו הטובה עליו וגם באמצעות מתנות והשקאת יין.

ימי החירום שלאחרי מות אבגוסטוס השני (1733) מתוארים על־ידי כותבי דברי־הימים לפולין לכל פרטיהם ודקדוקיהם, אבל חסר אצלם דבר הגייסות הרוסיים שעלו מאוקריינא ושבשו את מרינות פורוליא ורייסן. וספוריו של ר׳ דוב על דבר שבוש זה של עיר מגוריו והמקומות הסמוכים מוסיפים כמה חומר לתאור פני הזמן ההוא.

בזכרונותיו של ר׳ דוב אנו מוצאים כמה תאורים מחיי ההוללות של האצילים הפולנים בימי אבגוסטוס השלישי (1733—1763), שהיו רודים בעם כאות נפשם. ישנם בספרות תאורים של בעלי־אחוזה עריצים ביותר, כמו למשל הרוכס ניקולס פוטוצקי, ארון קאניוב, והנסיך רדזיוויל מגדולי ליטא[3]. בזכרונותיו של ר׳ דוב אנו מוצאים ג״כ טפוסים כאלו: את

---

[1] עיין זכרונותיו, בצירוף הקדמה מאת פטר חמילובסקי, ווארשא 1898, עמ׳ 40.

[2] K. Kantedki, Stanislaw Poniatowski, 1880; Szymon Askenazy, Dwa stulecia.

[3] עיין זכרונותיו הפולנים של נימצוויטש וכן גם תולדותיו של שלמה מיימון וגם בספרו הפולני של Zubrzydki לתולדות עיר לבוב, שנת 1844, עמ׳ 478.

הנסיכים יוהן יבלונובסקי ומרטין לובומירסקי. לובומירסקי היה פושט בגדור ומלסטם את הסוחרים על אם הדרך. הסוחרים שהיו מוליכים מזמרת ארץ פולין אל השוקים בברסלוי, לייפציג ופרנקפורט ע״נ אדר ומביאים משם בחזירתם סחורות מעוברות היו סובלים הרבה מ„פריצים" ליסטים מזוינים, והנה ר׳ דוב אינו מתכוון לספר בגנותם של האצילים, אלא מרצה הוא דברים כהויתם וכשהוא רואה אחד האצילים מתיחס לבני־ארם כהוגן הריהו מספר גם עוברא זו כמו שהיא. מדבר הוא בשבחם של כמה מגדולי האצילים בפולין, למשל, הרוכסית ווילהורסקא, הנסיכה לובומירסקא, הרוכס סטניסלאוס פוניאטובסקי, הרוכס יואכים פוטוצקי, ההטמן הגדול הרוכס יוסף פוטוצקי, הכומר וויניאווסקי ועוד. ר׳ דוב מזכיר לטובה מספר בעלי־אחוזה בקרבת בוליחוב שבאו לעזרת ערת ישראל אחרי השרפה הגדולה בשנת 1759.

על־יד האצילים רדו בעם פולין גם הכומרים למיניהם. והנאורים שבסופרי הפולנים הרבו לתאר השפעתם המזיקה על חנוך העם. הם הם שנטעו בעם משטמה לכל מי שאינו קתולי. זוהי, למשל, דעתו של החוקר וולריסלאוס סמולנסקי — ואילו ר׳ דוב היה דוקא מתרועע עם ראשי הכנסיה הנוצרית בלבוב אבל בקצף על שפתיו הוא מדבר על השטויות שבקונטרסי־פלסתר השונים של הכומרים כנגד היהודים [1]. ר׳ דוב ראה בעיניו פרי השטנה הזאת, בשנת 1751, שנת „השילערגעלויף" האחרון, היינו התנפלות פרחי־הכהונה על בתי היהודים וחנויותיהם לבוז בז ולהכות את היושבים.

החורבן הכלכלי של פולין הלך בד בבד עם החורבן המדיני. עוד בשנת 1648 הוציאה פולין דרך חוף דנציג כשלש־מאות אלף טונות של תבואה, בשנת 1715 לא הוציאה אלא כשבעת אלפים טונות ובשנת 1737 פחות מחמשת־אלפים. המטבע הפולני ירדה פלאים. הנהיגו זהוב חדש, שהכיל שתי חמישיות כסף ושלש חמישיות נחושת. וזהוב זה, שנקרא על שם מחוללו טינף, היה שוה בחו״ל רק החצי. הדינר שהיה שוה קודם שנת 1662 ששה זהובים שוה היה אח״כ שנים עשרה פולנים, הטאלר שהיה שוה מקודם שלשה היה שוה אח״כ ששה. וכרכי־מסחר כקראקא, לבוב ולובלין ירדו ע״י כך מגדולתן כי שבתו דרכי מסחרן.

באמצע המאה השמונה עשרה הוטב המצב קצת. בימיו של אבגוסטוס השלישי (1733—1763) שקטה הארץ והסוחרים התחילו שבים לאיתנם. במקום הכרכים הגדולים של מסחר התחילו פורחות ערים אחרות, למשל, ברודי, ברדיטשוב, רובנא, סטניסלוי, טיסמניץ ועוד. תקופה זו לא נחקרה

---

[1] בן דורו של ר׳ דוב, שלמה בנעט, בצפון המדינה שפך כל חמתו על כתבי־השטנה של הכומרים. עיין ספרו המצויין The Constancy of Israel לונדון 1809.

עדיין כל צרכה מחוסר חומר. והנה הזכרונות של ר׳ דוב מעשירות את ידיעותינו בנידון זה. אנו רואים שתנועת המסחר לא פסקה. ודרכי המסחר מגליציא לזאכסן ולאונגריא שהמחבר מתאר מוסיפים חומר חשוב לתולדות המסחר במדינות אלו.

בלבוב היו עדיין ירידים, שהיו מתכנסים לשם גם בעלי־האחוזות ועושים מסחר וחליפין וחכירה בקרקעותיהם. מזכרונותיו של המחבר אנו רואים, שמסחר היין היה תופס מקום חשוב, אבל שאר מקצועות של מסחר לא היו מפותחים הרבה. מחברנו מרבה לדבר ביותר על ברודי. והוא מספר, שסוחרי ברודי עלו לגדולה על־ידי הלואה גדולה שקבלו מאדוני העיר והבינו להשתמש בה בכשרון־המעשה. העיירה טיסמניץ, שהיא כיום דלה ועלובה, היתה מפורסמת אז בסוחריה הארמנים והיהודים. אבל הידיעות היותר חשובות, שאנו מוצאים בזכרונות, נוגעות אל המקומות שבאונגריא המזרחית, המפורסמות ביין־טוקאי שלהם (על שם עיר הראשית). חוקרי מסחר־היין באונגריא ימצאו בזכרונות המון פרטים על טיב היינות ומקחיהם, דרכי התשלומין וההובלה. כי בקי הוא ר׳ דוב בשבילי דטוקאי ומכיר שם כל מרתף וכל סוחר, ובכלל חשובים הם זכרונותיו של ר׳ דוב בענין תאור המסחר בזמנו לכל פרטיו ודקדוקיו.

נקח נא, למשל, ענין המטבעות. במאה השמונה עשרה היה שער המטבעות בפולין מסובך ובלתי קבוע וגרם לדעת ר׳ דוב לקלקול גדול במהלך המסחר. המטבע הקטנה ביותר היתה בפולין השלונג. שלשה שלונגים היו פרוטה (גרוש), שלשים פרוטות — זהוב. והנה בימי מלכי בית זאכסן לא היתה מלכות פולין טובעת מטבעות חדשות והארץ היתה מלאה מטבעות חוץ־לארץ, הבאות מזאכסן ומפרייסן. ביחוד בשעת מלחמת שבע השנים (1756—63) נראו בפולין מטבעות פחותות, הטבועות בכוונה ע״י פרידריך השני מלך פרייסן כדי להרים את מצבו הכספי שהיה ברע. קונה היה את המטבעות הפולניות הטובות ומפחיתן ומוציאן לשוק. על־ידי כך ירד שער המטבע הפולנית עד מאד[1]). מחברנו מרצה בפרטות על תקופה זו. מתאונן הוא על היוקר המאמיר. גם לפי דברי קיטוביץ הפולני עלה, למשל, מחיר הקמח פי שנים. הכסף אבד את כל ערכו. ר׳ דוב, למשל, נתן את יינו רוקא בהקפה בתקוה לקבל אח״כ מטבעות יותר טובות. כמו כן

---

[1]) עיין Max Kirmis, Einleitung in die polnische Münzkunde ⟨Zeitschrift der Geschichte für die Provinz Posen⟩, VI, Grünhagen, Schlesien unter Friedrich dem Grossen, Breslau 1890, II, 126; Schröter und Schmoller, Das preussische Münzwesen im 18-ten Jahrhundert, III, Index.

היו בעלי חובותיו מבין האצילים מתמהמהים לגבות את חובותיהם, כי — אומר ר׳ רוב — חששו לקבל במשך הזמן „ערך״ פחות במחיר המטבעות.

ובאמת הוציא שר הכספים תיאורור וואסל בי״ב לאבגוסט שנת 1761 פקורה ע״ר שנוי ערך המטבעות, אבל התקנה היתה ללא הועיל והמטבע הפולנית הלכה הלך וירר. ע״י כך ירר גם מסחרו של ר׳ רוב, ובשנות הששים למאה השמונה עשרה נמצא במצוקה כספית וקשה היה לו לשלם לנושיו את המגיע להם. וכאן אנו באים לפרשת הלואות בחיי היהורים בימים ההם.

בתחלת ישובם בפולין עסקו היהורים הרבה בהלואת כסף ברבית, והיו מלוים גם לשלטון ולאצילים. מעמר הסוחרים מבני עם הארץ לא בא עריין לירי התפתחות. אבל בסוף המאה החמש־עשרה התחילו הסוחרים הפולנים להתחרות ביהורים. האצילים הפולנים נתחזקו במצבם הכלכלי ומכיון שהכח המריני היה בירם רכזו אצלם את כל מסחר התבואה. כמו כן נתעשרה הכנסיה הנוצרית וצברה בירה הון רב. ומצבו של הסוחר היהורי, להפך, הלך וירר, ביחור במאה השבע־עשרה, כששלטונות הערים והסיים התחילו להצר צעריהם של היהורים במקצוע המסחר. ככה, למשל, יצא חוק בשנת 1643, שהיהורים רשאים להרויח רק שלשה אחוזים למאה מסחורות חו״ל, בני חו״ל — חמשה למאה וסוחרים פולנים — שבעה למאה[1]). גם בעלי־המלאכה היהורים עמרו בהתחרות קשה כלפי בעלי־המלאכה הנוצרים. ונוספו על כל אלה הגזרות והחורבנות שבימי חמלניצקי. מאות של קהלות נשמרו, אחרות נתרוששו. בזכרונותיו של ר׳ רוב אין אנו מוצאים רשמים הרבה מירירה כלכלית זו, כי המחבר נמנה על האמירים. אבל אף הוא זקוק היה להלואות אצל בעלי־אחוזה וכומרים ולא יחיר היה בישראל. ואין לך ירירה גרולה מזו: המלוים שלשעבר נהפכו ללוים.

בענין המסחר מוצאים אנו ב„זכרונות״, שהשותפות שכיחה היתה ביותר. יש שהיו שני שותפים ויש שהיו שלשה ויותר. ושיטה זו של מסחר־השותפות הכרחית היתה בימים ההם. אחר מבני־החבורה היה נוסע למשל לאונגריא לקנות יינות והשני נשאר בבית לתור אחרי קונים. אבל מוצאים אנו בזכרונותיו של ר׳ רוב גם טפוס של שותף בריוח, שהשתתף בכספו בעסק והניח את כל המשא ומתן לר׳ רוב. האצילים והכומרים היו נוהגים לעשות עם היהורים עסקי שותפות כאלה, הרומים לחברות־המסחר שבזמננו. וגם מין סוכנות כבר נהוג היה בימים ההם. הרוכס פוניאטובסקי למשל שלח את לבלרו לאונגריא לקנות שם יין ביחר עם אביו של ר׳ רוב (זה האחרון ירוע היה כבקי ומומחה בטיב יינות).

---

[1]) עיין История еврейскаго народа כרך י״א, פרק ששי (על המצב הכלכלי) מאת י. שיפר ומ. וישניצר, מוסקבה 1914.

מתוך רשימותיו של מחברנו נראה שסוחר מפורסם היה. היו לו עסקים עם בתי־מסחר בפאריז ובוורשא, ובין קוניו אנו מוצאים בני מרום עם הארץ, למשל פקיד חצר־המלכות הרוסי ועוד.

סחורות היו נקנות במזומנים או בחליפין. לפעמים שילם ר׳ דוב מקצת בכסף ומקצת בסחורות אחרות. מכירה בהקפה יוצאת מן הכלל היתה, וכשניתנה הקפה כנגד שטר ניתנה או בתוקף אמון שאדם האמין לחבירו. ר׳ דוב שמר על הסדר והריוק בפנקסי מסחרו. ביחוד בשעה שהיו לו שותפים. אוהב סדר ומשטר היה ברור של תהו ובהו. רייקן גדול היה בעסקיו ויש שהגיע עד לידי קפרנות. וכשהוא מספר ענין של מסחר מרבה הוא בפרטים יתרים וזאת תהלתו.

„בזכרונות" מוצאים אנו רשימות מענינות ע״ד החכירה. בימי המחבר ירד גם מקצוע זה מגדולתו הקודמת. חלפו עברו הימים, שהיו חוכרים כמה עיירות ומחוזות בבת אחת. אבל עדיין עסקו יהודים רבים בחכירה. ור׳ דוב מספר לנו מעשה באחד ושמו ר׳ שאול וואל, (כשם אותו מלך־לשעה הידוע בתולדות פולין), שנהפך ביום אחד מחוכר עשיר לעני שבעניים מפני שעלה במחשבתו של בעל־האחוזה לנהל את משק אחוזותיו בעצמו ולא לתתן לחכירה. רואים אנו מכאן ומשאר רשימותיו של ר׳ דוב כמה רופף היה מצבו הכלכלי של היהודי בימים ההם. היו מקרים מהופכים שיהודי מוכרח היה לקבל את החכירה אעפ״י שהיתה קרובה להפסד ורחוקה משכר, אלא שאציל זה הגין על היהודי בפני אצילים אחרים, בעלי חובות של היהודי. ר׳ דוב בעצמו קבל חכירת ההכנסה של העיר עפ״י עצת הרב כדי שיהא ארוני־העיר מגן בערו. יתר על כן: מעשה ביהודי אחד, שסוכן „הפריץ" הכריחו ממש לקבל חכירה, ואם לאו — יגרשנו מן העיר.

ע״ד בעלי־המלאכה מישראל ממעיט ר׳ דוב לדבר, כי רחוק היה מן ההמון. רק פעם אחת מזכיר הוא את הצורפים היהודים שבלבוב, שהיו מפורסמים בעבודתם התמה, כמו שכתוב גם בספרי החוקרים הפולנים שבמקצוע זה.

ראויים לתשומת־לב דבריו של ר׳ דוב על עסקי הקהלה היהודית ועל רבר ועדי הארצות.

המחבר בעצמו, שהיה עסקן צבורי חשוב, מתאונן שאין „פני הערה" בימיו עומדים על המדרגה הראויה. אין הם יכולים להתיצב לפני רבי־המלוכה, לדבר עם האצילים ואפילו עם באי־כח הוערים. והימים ימים קשים לישראל, והמסים והארגוניות כברים מנשוא. הגיעו הדברים לידי כך, שהוכרחו בבוליחוב לחבר הערכה של התושבים שלא כמספר האמתי כדי להמעיט מכסת המסים. כי משלשה צררים נתבעו היהודים לשלם מסים:

מן השלטון, מן „הפריץ" ומן הכנסיה הנוצרית. וצריך היה תמיד לעמוד בפרץ ולבקש הנחות.

ר' רוב מספר ע"ר מס לגולגולת, מס המשקאות, מס השחיטה ועוד מסים וארנוניות. מס־הגולגולת הונהג בשנת 1549 ונערך בשנת 1579 לסכום עשרת־אלפים זהובים מיהודי פולין ושלשת אלפים מיהודי ליטא. במשך הזמנים גדלו דרישות המדינה, עד שבמאה הי"ח היה על יהודי פולין לשלם מאתים ועשרים אלף זהובים ועל יהודי ליטא ששים אלף. אחר־כך נקבע המס לסך שלש מאות אלף מכל היהודים שבמדינה. המס היה משתלם לא מגולגולת ממש אלא מן הקהלות לועד ארבע ארצות והוא הכניס את הכסף לאוצר הממלכה. ולאחרי שהגיעו למועצת־הממלכה תלונות רבות, שאין הסכום הנכנס מתאים למספר היהודים שבמדינה, יצאה בשנת 1764 הגזרה שמכאן ולהבא יבטלו הועדים הישראליים והמס יהא נגבה ישר לאוצר המלכות, זהוב לגולגולת ממש. עד כאן דברי ר' רוב מתאימים לידיעותינו מאותה תקופה. אבל מזכיר הוא עוד העלאת המס עד שלשה זהובים ואינו מפרט לא זמנה ולא מקומה. ידועה לנו העלאה כזו משנת 1775, ואז כבר היתה גליציא ברשות אוסטריא ור' רוב ובני ארצו יצאו מתחת יד מלכות פולין. והדבר צריך עיון.

ועד ארבע הארצות היה כעין עליה ע"ג בנין, שהקהלה הישראלית יסודו ובאמצע ועדי הגלילים („פולין גדול", „פולין קטן", וואלין). ר' רוב מדבר על פעולת ועד ארבע הארצות בכבוד רב. בהתפעלות מרובה מתאר הוא כיצד נתכנסו חברי הועד לתקן תקנות לטובת כלל ישראל. אבל טועה הוא בחשבו, שהועד נתקיים כשמונה מאות שנה. לפי החקירות החדשות לא יתכן שהועד היה קיים לפני המאה השש־עשרה. אגב, אומר הוא שבנעוריו ראה ספרי תקנות של הועד. נוסח התקנות האלה אינו ידוע לנו, אבל עצם העובדה שתקנות היו קיימות במאה השמונה עשרה ראוי לציין.

בשנת 1764 נתבטל ועד ארבע ארצות בפקודת השלטון הפולני. חוקרי דברי־ימי־ישראל סבורים, שטעם פקודה זו היה כדי להגדיל את הכנסות המסים של היהודים על־ידי שהתשלומין יבואו ישר אל אוצר המלכות בלי תווך הועד. ור' רוב מוסיף על זה עוד טעם. לפי דבריו, היו החוגים הפולנים חושדים ביהודים, שהם משחדים צירי הסיים, שיתנגדו לגזרות כנגד היהודים, וידוע שדיה היתה התנגדות של ציר אחד כדי לבטל תקנה, וע"י כך הופרעו ישיבות הסיים. וידוע שועד ארבע ארצות היה שולח בימים ההם לעתים קרובות מלאכות לוורשא בימי ישיבות הסיים. חשדים כאלו שאנו מוצאים בכתבי־פלסתר כנגד היהודים במאה השמונה עשרה אין להם באמת שום יסוד. הבישוף הקיובי שמואל אוזגה באגרתו למלך

בשנת 1740 מונה כל סבות קלקול הסיים וכשהוא מגיע לחשר זה כלפי היהודים אינו מוצא מקור אחר אלא „סברת העולם"[1]. ר' דוב היה שרוי בצער על בטול הועד, שהיה לפי דבריו חצי־נחמה ולכבוד ולתפארת לישראל והוכיח בעליל שחסדי ה' לא תמו כי לא כלו רחמיו. בחלוקת פולין הראשונה ראה כעין עונש בידי שמים על בטול הועד. כעסו כלפי מלכות פולין היה גדול מאד ולא נתקררה רעתו עד שכתב: „ונתתי את נקמתי בארום...". אמנם אין רעתו של ר' דוב דעת כל הקהל הישראלי ברורו. היו בשעתו גם יהודים שהצטערו על ירידת פולין[2].

בזכרונותיו של ר' דוב אנו מוצאים כמה עובדות, המשמשות ציורים לחיי היהודים במאה השמונה עשרה. סוחרים יהודים רוכבים על סוסים מגליציא לאונגריא, יהודי מגין על עצמו בפני הגזלנים בקנה־רובה, הקהלה היהודית בבוליחוב מחזיקה מחנה מזוין משלח להגין בפני הפורעים, מוצאים אנו אשה בקיאה בש"ס. לומרים אנו דרכי התלבושת והתכשיטין של נשים ועוד כמה וכמה ידיעות חשובות מחיי הקהלה, המשפחה והיחיד מישראל בימים ההם.

„הזכרונות" מצטיינים בתאור מעשים ומוסרות וחזיונות, ואין תאור האישים עיקר בהם. ר' דוב מתאר רק בשרטוטים קצרים מאד גם את הרבנים גם את הלמדנים ושאר אנשי־צורה שהוא מזכיר במספר רב. בהערותינו לגוף הזכרונות השתדלנו לקרב לקורא הבנת טיב האישים שהוא מביא בזכרונות. כאן לא נתעכב אלא על יחסו של ר' דוב להרב הלבובי המפורסם ר' חיים הכהן ראפאפארט, אחד מגדולי הגאונים ברורו. ר' דוב מספר לנו איך שידיעתו הוא בלשון הפולנית עמדה לו להרב ראפאפארט בשעת רחקו והצילה אותו מעלילת־שוא. בהזדמנות זו התורע מחברנו אל הרב ונעשה לידידו הנאמן. לאחר שנים אחרות היה על שניהם להגן על דת ישראל בבית־הכניסה הגדול שבלבוב לפני המון כומרים ואצילים ויהודים בשעת הוכוח הידוע עם כת פראנק בשנת 1759. „בזכרונות" עצמם אין ר' דוב מאריך בענין זה, אבל בספרו „דברי בינה" מספר הוא דבר ויכוח זה באריכות. ר' דוב היה המתורגמן הרשמי מצד היהודים ועזר לחבר את תשובתו של הרב ראפאפארט על ההנחות של בעלי הכת. ביחור הצטיין בסיועו להשיב על הסעיף השביעי של הפרנקיסטים, שבו האשימו את היהודים כי יש בתלמור רמזים לעלילת דם. תשובה זו, שנמסרה בכתב בשמו של ר' חיים הכהן ראפאפארט באמת מעשה ידי ר' דוב היתה. הלא

---

[1] עיין ספרו הפולני של ל. גלַטמן: Szkice historyczne, קרקא 1906, עמ' 111.
[2] עיין ש. בנעט The Constancy of Israel, לונדון, 1809, עמ' 218.

היא כתובה בספר „דברי בינה", בחלק שנתפרסם ב„השלח"[1]) ובקצרה נתפרסמה בשעתה ברין וחשבון ע"ר הוכוח שיצא לאור בלשון הפולנית בשנת 1760.

בזכרונותיו של ר' רוב נזכרים גם כמה מן הרבנים ממשפחת הורוויץ שישבו על כסא ההוראה בבוליחוב. מפי אחד מהם, ר' יאקל הורוויץ, מוסר המחבר מלה במלה דרוש טפוסי לרבני הדור ההוא. בשעת נסיעותיו באונגריא פגש בנער יורע נגן ושמו יצחק־אייזיק שהיה אחר־כך מגדולי הרבנים בארץ זו וגם נסה לכתוב שירים. הלא הוא ר' יצחק אייזיק טויב מעיר קאלעב (Nagykálló). ועין בפרטות בהערותינו לגוף הזכרונות.

אין אנו יורעים בריוק מתי נכתבו הרשימות. משערים אנחנו, שזמן כתיבתם היה בין שנת 1790 ושנת 1800, בכל אופן בזקנותו של ר' רוב, כי כמעט כל האנשים שהוא מרבר עליהם הוא מוסיף עליהם ז"ל, בתוכם גם הקיסר יוסף השני שמת בשנת 1790. לעומת זה ירוע לנו, שהספר „דברי בינה", שהוא כותב עליו בזכרונותיו שיחברהו אם יאריך ימים, נכתב בשנת 1800[2]). מכאן ראיה, שהזכרונות נכתבו קורם שנת 1800. בכל אופן ברור הרבר, שהמחבר כבר הגיע לגבורות כשנגש לכתוב את זכרונותיו. חבל, שכתב־היר שהגיע לירינו אינו מקיף אלא תקופת חמשים שנה מכל חייו, היינו התקופה משנת 1723 עד 1773, וגם בתקופה זו לקה בחסר תאור שלשים השנה מן 1743 עד 1773. יש לנו ציור ברור מנעוריו של המחבר וימי־העמירה שלו, אבל חסרה הביוגראפיה של ימי־זקנותו, שהם השובים לנו ביותר אחרי שבסוף המאה השמונה־עשרה צמחו תנועת החסירות ותנועת ההשכלה. במקצת בא הספר „דברי בינה" למלאות את החסר בזכרונות. משם אנו רואים, שר' רוב לא היה מתנגר קנאי לחסירות. להפך, נפשו עגמה לראות את המחלוקת התמירית שבין החסירים והמתנגרים בקהלות. נוהג היה לתמוך ב„צריקים" ומקבלם בסבר פנים יפות, אבל רעתו לא היתה נוחה מררכיהם והיה רואה בהם מיני „בעלי־שם" מן הטפוס הקרום שלא היו חביבים על הקהל. ר' רוב היה בכלל ממוצע בכל דרכיו ומתרחק מכל קיצוניות גם בנוגע לחסירות גם בנוגע להשכלה. מן ההשכלה נקעה נפשו מפני המשכילים המגולחים שהיו באים מברלין ומלגלגים על מנהגי היהורים. ר' רוב כשהוא לעצמו היה מאחר יראת שמים עם ררך־ארץ[3]).

בכלל היו נמצאים ברורו בפולין וביחור בגליציא כמה משכילים כאלו, שלא הזניחו את המסורת ולא התרחקו ממנהגי ישראל. עליהם נמנו, למשל,

---

[1]) כרך ל"ח, עמ' 38—231.

[2]) ע' „השלח", כרך ל"ג עמ' 149. [3]) עיין השלח כרך ל"ג ע"מ 152/53.

ר׳ ישראל זאמושץ, רבו של משה מנדלסון ומחבר ספרים בהנדסה, בחכמת־הטבע, בתכונה ובפילוסופיה; ר״ר אברהם עוזיאל, עסקן צבורי ורופא בברודי, שגמר חוק למוריו בגרמניא; מנדל סטנובר, שחבר ספרים פופולריים בחכמת־הטבע ונסה לתרגם את התנ״ך ללשון המרובדת; אליהו בן פנחס מווילנא, שנולד בלבוב, מחבר „ספר הברית״ המפורסם שיצא בשנת 1797, מין אנציקלופדיא לכל החכמות שבעולם. גם בין הרבנים שבדור ההוא אנו מוצאים אחרים, שלמודים חיצוניים לא היו מוזרים להם ושנסו להכניס סדר למשנתם גם בתלמוד, למשל, ר׳ שלמה בן משה מחבר „מרכבת המשנה״ ור׳ זלמן מרגלית[1]). והיו בלי ספק עוד כמה וכמה משכילים ותורגים ממין זה שאבדו עקבותם. החקירה במקצוע זה עוד לא מלאה כל תפקידה.

ר׳ דוב מת בשנת תקס״ה (1805) ביום ט׳ אדר שני בעיר בוליחוב ונקבר בבית־הקברות דמתא. על דבר יורשיו אין אנו יודעים הרבה. בנו הבכור יהושע, שנזכר בזכרונות ושהיה ילד חריף וחלש בגופו מת על פני אביו. ובנו יוסף היה חתנו של אותו משכיל יוסף קופל הנזכר למעלה[2]).

זכרונות של אדם עומד מן הצד כר׳ דוב חשובים לנו ביותר. כי אין בהם שום פניה וכוונה זרה, אין הם נשענים על דעה מקובלת ורשמית אלא מוסרים לנו את העובדות כמו שהן, דברים כהויתם. חקירת דברי־ימינו היתה מתעשרת מאד אלו היו לנו הרבה ספרי זכרונות כאלה.

וספרות הזכרונות שלנו עניה ביותר. אלו הם ספרי־הזכרונות החשובים שיצאו לאור עד עתה במקצוע דברי ימינו: „מגלת ספר״ מאת ר׳ יעקב עמדן; תולדות שלמה מיימון, כתובות בידי עצמו בגרמנית (יצאו בתרגום עברי של י. ח. טביוב בהוצאת „תושיה״), המכילות כמה פרקים חשובים מחיי היהודים בליטא וברוסיא הלבנה במאה השמונה עשרה; זכרונותיה של גליקל מהאַמלן (ביהודית־אשכנזית ישנה) שנחשבו עד כאן לספר־הזכרונות הישראלי היותר טוב; ספר זכרונותיה של פאולינא וונגרוב (בגרמנית) מחיי היהודים ברוסיא במאה התשע עשרה; זכרונותיו של סוחר יהודי בווינא זיגמונד מאיר (בגרמנית); זכרונותיו של היימאן (גרמנית), סוחר יהודי מפוזנא שתפס אח״כ מקום הגון בחיי הקהלה הברלינית; זכרונותיו של יהודי מפוזנא בשם משה ווסרצוג (בעברית).

---

1) עיין M. Weißberg, Die neuhebräische Aufklärungsliteratur in Galizien

2) עיין ד״ר בראוור „בהשלח״ כרך ל״ג עמ׳ 153. שם נאמר, שבתו של ר׳ דוב היתה נשואה לד״ר יעקבקא ראפאפארט „שהיה רופא מצויין ומפורסם בלבוב״. והנה בלכסיקון הביוגרפי למלכות אוסטריא של ווארצבַך כתוב שהד״ר יעקב ראפאפארט נולד בשנת 1775 באומאן שבאוקריינא ומת בשנת 1855 בלבוב. את התאר ד״ר קבל בשנת 1804, שנה לפני מות ר׳ דוב, שמת בן שמונים ושתים. ידידי הד״ר בלבן כותב לי עפ״י המצבות בבית־הקברות בלבוב, ששם אשתו של רפאפארט יוליאנה היה ושמתה בת ס״ה בשנת 1848.

בספרות זו יתפסו זכרונותיו של ר׳ דוב מקום בשורה ראשונה במקצוע חיי היהודים בפולין בעבר. במבוא זה לא נגענו בכל החומר הרב הצפון בזכרונות. לא נתכוונו אלא לספר תולדותיו של המחבר בקצור ולהאיר קצת את התקופה הנידונה. כמו כן רצינו להעיר על מקורות אחרים הדנים בתקופה זו בדברי ימי ישראל בארץ פולין. בהערות לגוף הזכרונות נמלא מה שהחסרנו במבוא.

...הכפרים[1].

גם שעסק[2]) שמה במו״מ יינות הגרים וצוה לחפור ולבנות שמה מרתף יפה להניח בהם היינות ומכרם מרי שנה להפריצים שישבו בנכסיהם הסומכי׳ ונראים לק״ק באלחוב בריווח מסוים והתעשר ושם נולדתי כנ״ל ברך[3]).

ועל שבנכסי ההרים אין להם הרבה שרות הראוים לזריע הוכרח היה אבי להתחיל מו״מ אחר עם הערלים המשועברים שלו היינו הפוראנים והושוה אם[4]) הזופניק היינו החוקר (חוכר) הזוף בעיר באלחוב להעמר לו עצים מהיער. ובער עגלה עצים שיבא לזוף יותן לו חביות אחת מלח יפה ועשו כן כל ימי החורף. ואספו הרבה חביות מלח במשך ימי החורף. ובהגיע הקיץ בצמיחות עשב השרה הלכו כל ערילי הכפרים בעגלתם ולקחו כל אחר על עגלתו עשרה חביות מלח, והלכו לשלם דרכם לגליל פראלי והחליפו המלח בער תבואות דגן, חביות מלח בער חביות דגן, ולפעמים א׳ ח׳ וחצי ח׳ או אף ב׳ ח׳ דגן בער חביות אחת מלח. ומהתבואות נעשה יין שרף, שקנו הרבה והוליכו לארץ הגר במספר גרול, והרויחו בזה סכומת מסוימים, זולת שאר מו״מ בייגות הגרים כנ״ל, ער שהתפרנסו בשפע רב ובכבור גרול, משך ששה שנים ושם נולדתי אני ואחי ר׳ זאב וואלף ז״ל ובן אחותי ר׳ ליב ז״ל כנ״ל ברך[5]).

ובעת הזאת קנה בית בעיר באלחוב מהאלוף הר״ר רוד בהר״ר ברוך, בית ישן והוסיף ובנה בה יותר מחצי׳ בנין חרש ויפה. ונשלם בנינה בשנת תפ״ז לפ״ק כנראה ער היום הפרט הזה על הרגל שבראש הגג ראחורי הבית שלנו ובתוך בהבלעך אותיות תפ״ז ובקרקע הבית השני בצר מזרח היה עומד בראוואר עם יורת גרולה לתבשילי רבש ושכר השייכ׳ היה להשרה וקנה אבי נרי גם זה הבראוור מהשרה[6]) בהמקום ושהיתה בעת הזאת האשה צעסקוסקא[7]) קאשטעלניא ליפסקא[8]) בך מסוים.

---

[1]) סוף פסוק. עי׳ מבוא. [2]) מוסב על אבי המחבר. [3]) חסר בכתב־יד שלנו.
[4]) מברה־מלח. [5]) חסר בכתב־יד שלנו. [6]) מהשררה. [7]) Cieszkowska.
[8]) Liw שבמדינת מזוביה הישנה. בשם קשְׁטֶלַנִים וקראו פקידים בלי תפקיד־שלטון והיו חברים לסֶנַט הפולני.

זה הבראוור והשני יורת גרולים אשר עד היום בידי ת״ל בשופע ויתן ר׳ לאי״ט. ובהשלמת בניני הבית הנ״ל נעשו הנשואין רכבור אחי הרבני המנוח מוה״ר אקסילראר בענריט ז״ל עם זווגו הראוי לו הבתולה מרת בריינה ז״ל בת הרב הריין המצוין רק״ק לבוב הרב המאה״ג מו״ה נתן נטע ז״ל הנקרא אז ונתפרסם בשמו ר׳ נטע בן ר׳ משולם[1]) מתושבי תוך העיר לבוב כנ״ל.

והנה מטה ידי השררות וארונים רק״ק באלחוב ומכרו גם ארמתם לתשלומי חובתם. המה הארונים גירזינסקת[2]) ועמר שר גרול וחרש בפולין שמו פאניאטוסק, הוא אביו המלך אוגסט׳ פאניאטאווסק[3]), והוא הזיל מכסאו (מכיסו) כל הסך שהעריכו ליתן בער נכסיהם במזומני׳ סך ששה מאות אלפים זהו׳ פוליש.

השר פאניאטוסקי הנ״ל השיג מהמלכות נכסי סטרי׳ ונעשה סטרסטי סטריער[4]) והנה הפריצים בעלי חובת רנכסי באלחוב, מכרו העיר באלחוב ואגפי׳ לזה השררה בכרי שיוגבה חובם סך ת״ר אלפים זהו׳ הנ״ל, ובעת הזאת מתו בפולין ארבעה שרי צבאות רחיליהם היינו שנים במרינת פולין גרול וקטן היינו האחר שר צבאו הגרול רכתר, והשני שר צבאו רהחילי׳ שבשרה. וכמו אלו היו שני שרי צבאות גם במרינות ליטע ומתו כולם[5]).

ובעת הזאת המלך פולין אגוסטי הראשון[6]) רוכס הברירה היינו קור פערשט זאקסין חפץ מאר להתגרל ולהתרומם את השררה פוניאטוסקי הנ״ל בעושר ובכבור, אחרי שנעשה מכמה שנים גזבור היינו פאר־סקארביע רכל הכנסת מרינות ליטה[7]). כעת עשה אותו גם רעגימנטאר יענעראלני, היינו שר צבאו רכל אותן הארבעה שרביטים רהארבעה שרי צבאות הנ״ל שמתו ואף שירוע לי כל מעשיהם מאז עם פרטי עסקיהם רהרבה שררות פולין ומלכיהם כאשר ראתי בספר רה״י שלהם ולא העתקתי שלא להכביר על הקורא.

---

[1]) שם אביו של ר׳ נתן נטע היה באמת ראובן. עי׳ ש. בובר, אנשי שם, 1895.
[2]) Giedziński הם שיסדו את בולחוב וימים רבים היה המקום ברשותם.
[3]) סטניסלב פוניאטובסקי — אישיות חשובה בחיי־פולין המדיניים במאה השמונה עשרה. בזכרונותיו של ר׳ בֶּר עוד יזכר שמו כמה פעמים. ובמבוא דברנו עליו באריכות.
[4]) Stryj, עיר בגליציא.
[5]) לא הכל נכון, אמת הוא שבשנת 1728 מתו שלשה הֶטמנים; חומנטובסקי (Chomętowski) הטמן־הכתר של פולין, רזֶווסקי (Rzewuski), הטמן־הצבא של פולין, ודֶנהוף (Denhof), הטמן־הצבא של ליטא.
[6]) צ״ל השני. [7]) בשנת 1724.

...למכרם[1]) בפחות מחמשה ועשרים ארומים[2]). ולא קנינו כלום מיינות ישנים וחרה לי מאד שאין לנו כלום מיינות ישנים, ודברתי עם שותפי בנסיעתי ממישקאץ[3]) היות שאני מוכרח היה לילך מיד לביתינו ללבוב לראות ולמכור היינות שנשארנו בלבוב על ר' איצק אחיו של שותפי ועל השגחות אחי הרבני מו"ה בענדיט אקסילראד ז"ל, ור' יעקב ז"ל הוכרח לשאור אצל העגלות להשגיח על היינות. ובפרידתם ממנו בצאתנו ממישקאץ בהשכמת יום א', אמרתי לו הנה ידעתי שבק"ק סטרי ביד הקצין הרבני מו"ה צבי ר' הירש ר' מרדכית עומדים עד היום כמה חביות יינות ישינים משנת תק"ט לפ"ק, שהיו בידי פרובים מהם בלבוב על שאין בסטרי קונה עליהם, ונתן מהם פרובים ליד אחי מו"ה אריה ליב ז"ל בכח והרשאה למכרם בלבוב והפרובין עדיין עומדים מוצנעים במרתיף שלנו בלבוב, לכן בהליכתי דרך סטריע אלך למרתיף של הקצין ואטעם את היינות היטב ואכתוב לו ערך דמי שוים. אולי אקנה משם איזה חביות שיהיו לנו לרומל רסחורתינו, לכל קונה יינות. וכן עשיתי בהיותי בק"ק סטרי טעמתי היינות והנחתי אגרת לשותפי הנ"ל שיקח חביות אחת מהארבעה חביות ישינים וטובים שמצאתי אצל הקצין הנ"ל. וגם דברתי עמו בעסקי המקח ולא באתי לעמק השוה. וחתמתי החביות יין המובחר בחותמי עד ביאת שותפי מו"ה יעקב ז"ל, להשוות המקח ושיקח חביות החתום בחותמי, וכן עשה ר' יעקב וקנה חביות יין זאת שאני בחרתי בסך כ"ו ארומים, והביאם עם שאר היינות והעמידם להמרתיפים שלנו שבבית אבנים דכומרי ברמליטר קודם עת הקאנטראקטין. והנה שמענו שהגיעו ימי הנשואין בת הארון בראניצקי קאשטעלאן וויסקי ונשאה לבן הארון רוכס סאפיהא וואיוארע סמלינסקי[4]) וארון בראניצקי קאשטעלאן הנ"ל היה עומד בבית הראקטר גאראניע נגד השער העליץ[5]), וסמך לבית אבנים אושפיזא שלנו הנ"ל.

ועבדי הארון הקאשטעלאן היו איזו מהם מבני הפריצים שכינינו וידעו ומכירים אתנו, והשתדלו שכל היינות לנשואים אלו נקנו מאתנו כמה חביות ארדינארע. ובביאת שותפי מו"ה יעקב עם החביות יין ישן מסטרי מלאנו ממנו שלשה אנטלין, וקנו מאתנו הארון סאפיא הנ"ל כל השלשה אנטלין הנ"ל בעד אחד וחמשים ארומי' ומיד הלך שותפי ר' יעקב לק"ק סטרי וקנה מהקצין ר' צבי הירש כל השלשה חביות יין טובים הנותרים בירו

[1]) כאן מתחיל קטע חדש של הכ"י. [2]) דוקאטין, עי' מבוא.

[3]) היא Miskolcz, עיר באונגריה העליונה.

[4]) ברשימת הַקַשְׁטֶלַנִים של Wizna (ולא וויסקי) אין שם בראניצקי (Branicki), אבל בראניצקי האמור כאן היה קשטֶלן בברצלב Braclaw ומחותנו של הוויבודה מסמולנסק סַפֶּיהַא. ועיין Niesiecki, Herbarz Polski ,I 285 II 283.

[5]) Halicz שם שער בלבוב.

בער תשעים ארומים, והביאם ללבוב ועשינו מהם תשעה אנטלין[1]) ומכרתי כל אנטל בער ח״י ארומים, ונשארו שני אנטלין מהם עד שנה שניה.

והנה עלה הסכמתינו לילך לארץ הגר לקנות יותר יינות טובים וישינים, ועל שהיה לנו במרתיפים עוד יינות סכום מסוים, ואי אפשר היה לסגור המרתיף ולמנוע מכירתם להפריצים שהורגלו ליקח מאתנו יינות לצרכם והוכרחתי אנכי לשאור בלבוב אצל היינות להתעסק במכירתם, ושותפי מו״ה יעקב לקח לירו קרוב לאלף ארומי׳ מעות שותפת, ונסע בעצמו לקנות יינות טובים לטובת השותפות וקנה שמנים חביות והעמידם עד עיר סקאלי[2]) והנה אתרחש שמה ערל עמלק סוחר יינות מעיר קאמניץ וטעם כל היינות ומצא ביניהם שמונה חביות מאַשלאַשין[3]) ישנים וטובים, ומכר אותם שותפי ר׳ יעקב בסך וריוח מסוים, ועשה מעשי עשו שלא הגיד לי כלום מקניות ולא ממכירות אלו השמנה חביות יינות הנ״ל, ולי הראה חשבון קניות יינות פשוטים אררינאריע ושפלים מאד ע״ב חביות, והעמידם ללבוב להמרתף שלנו הנ״ל. ולא היו קונים עליהם. ואתרחש פריץ אחד שקנה מאתנו שלש עשרה חביות מיינות הנ״ל וגם הוכרחנו ליתן לו גם שני אנטלין יין ישן שנשארו מהיינות שהיו לנו מה שקנינו מהקצין ר׳ הירש סטריער כנ״ל, ופריץ זה סילק אותנו בכלי כסף וזהב משובצים באבני ריאמנטין יקרים תכשיטן טובים ביוקר גדול, ויתר היינות עמדו זמן רב ואין קונה מהם, ונראה בחוש שבסבת רמאות שותפי ר׳ יעקב הנ״ל פסקו מאתנו השפע טובה שהיה לנו מקרם כנ״ל, אחת שקנה באונגארן שמונה חביות יינות הגרים טובים, ומכרם לסוחר ערל עמלק ולא הוריע לי מקניתם, והעלים ממני מהות אלו היינות שלא ארע ערך שוים במכירתם, והוא הרויח סכום מסוים בהשמנה חביות יינות הנ״ל וראי יותר ממאה ארומים. ועור לקח מכופת[4]) השותפות אלף זהו׳ פוליש לצרכו ולא רצה לקבלם בחשבונו ונתן עיניו אף לגזול חלקי לא דאי לו מה שגנב בקניית יינות הנ״ל והנה גם אשתו ביילע באתה ללבוב לתמוך יד בעלה ר׳ יעקב לגזול מסת ידי. ולא זכרו הטובות שעשיתי עמהם משך חמש שנים מיום השותפות, כי מעט שהיה להם לפני עשות השותפות, ועתה הפריץ לרוב הריוח שבירך ד׳ אותנו לרגלי במו״מ כנ״ל, ולא זאת אף גם שהתחתן את שני בניו; הבתולה בלימה נשאת בהשתרלותי לבן הרב המגיר רחוץ לעיר לבוב הגאון ורב הגרול מו״ה משה שהיה אב״ר בק״ק טאמשאב ובנו ר׳ יהורא ליב נעשה אב״ר בק״ק זוראוונא כמה שנים, ואחרי זה

---

[1]) Antal, Antheyl הבית קטנה ממדות שונות. שני אנטלין (או שלשה או ארבעה) הם חבית־יין. והאנטל מכיל מכ״ה עד כ״ז לוג.

[2]) עיירה מנגב לעיר סטרי בגליציא.

[3]) מין יין הגדל בסביבות טוקאי. [4]) מקופת.

נתקבל לק״ק סקאלי[1]). ושהיה לר׳ יעקב נחת גרול משירוך זה אף שהיה קמצן גדול, נתן לי עשרה ארומים רענדלך במתנה להראות לי תשואת חן, בעד שכר שיחתי הנאה עבורו, ואף גם זאת לבנו יחידו ר׳ זיסי פעלתי לפניו שירוך הגון עם בת הקצין האלוף מו״ה אליעזר מענקית ז״ל ושלא היה ביניהם שום שרכן אחר ואני בעצמי פעלתי שנעשה ההתקשרות בינם, ולהראות לי תשואת חן עבור התאמצותי לחברם, נתנו לי השני צרדים הנ״ל מתנה זוג מאזנים (נזמים) זהב משובצים אבנים טובות, היינו אורנג ערכם שמונה ארומים, ובכל זאת שכחו ר׳ יעקב ואשתו ז״ל כל הטובות הנ״ל שעשיתי להם וחמרו לגזול ממני. אמרתי שגם זאת היא מחסרי האל י״ב שאינו רוצה שינוח שבט הרשע על גורל הצריקים[2]), ועלתה הסכמתי להפרר ממנו. והנה בלילה אחר נפל הפסוק בפי, תהלים ס׳ נ״ח היינו פ׳ ה׳, חמת למו כרמות חמת נחש כמו פתן חרש יאטם אזנו אשר לא ישמע לקול מלחשים, זה הוא ר׳ יעקב חרש היה ולא רצה לשמוע לקול מורים והורים דרך היושר וגומ׳, עוד שם פ׳ ט׳ כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל חזה שמש, זאת היא אשתו אשה ארורה ביילע מחרחרת ריב ומרון, מה שחרה לי מאד ועלתה הסכמתי לפרור מהשותפות זאת בעת המוכשרה, ומעת הזאת התפללתי מרי יום בכונה תהלים קפיטל נ״ח הנ״ל בעת תפלת שחרית וערבית.

ועתה נחזור לספר עניני המו״מ שעשה אחי הגדול הקצין מו״ה ארי׳ ליב ז״ל אחרי התפררו ממני ונתחלקה השותפות שהיתה בינינו משך שלש שנים במזל טוב ובריוח גדול כנ״ל. והלך בעצמו לארץ הגר לקנות יינות ולקח עמו סך מסוים במזומני׳, וקנה שמה בערך חמשים חביות יינות טובים בטעמם ומראיהם לא צלולים, שהחביות יינות היו חצי שמרים או לאגיר, ואי אפשר היה למכרם כמו שהם. והנה שלח ר׳ רפואה קורם המכה, שעמר עריל אחר חוטב עצים ושואב מים לשרתינו, שמקרם היה משרת בבית אבנים רעריל אחד מוזג יינות בעיר לבוב, והגיר לי איך עושה ארוניו בעיר בשמרים רהיינות, שמזקיק אותם דרך שק פשתן מתוח בחביות ריקם, ויוצאים מהם היינות צלולים וזכים מאר, ויעצתי זאת לאחי הנ״ל ועשה כן בהיינות שלו ומכרם, והכין עצמו לילך שנית לארץ הגר לקנות יינות, והתאמצתי שילך גם שותפי ר׳ יעקב הנ״ל עמו בצוותה חרא בכרי שארע ע״י אחי עסקי המו״מ שיעשה שותפי שמה בא״ה[3])

והנה גם הקצין הרבני מו״ה צבי הירש ב״ר מררכי מק״ק סטרי ז״ל הלך עמהם יחר גם כן לקנות יינות, ובא עד עיר מישקאץ וקנו כל אחד יינותיו לצרכו, ובעת הזאת היו גם סוחרי עיר רוקלע[4]) במישקאץ וקנו יינות הרבה

---

[1]) עי׳ ש. בובר, אנשי שם, עמ׳ 168—167.

[2]) תהלים קכ״ה, ג׳. [3]) בארץ הגר. [4]) עיירה בגליציא במעבר־דוקלא הידוע שבהררי הקרפטין.

וביוחר הקצין מו"ה חיים ז"ל מרוקלע קנה סך מסוים ייגות, וסלק לידי ערלים הגרים במטבעות ארומים בער היינות שקנה מאתם. והנה הארומים היו כולם גרועים ומתוקנים סביבם ברענדלך מנחושת כלל[1]) היינו מעשינג רנדלך, והנה הרגישו זאת הפריצים הגרים והודיעו זאת לראשי העיר ושופטיהם, והביאו לפניהם, והראו להם אותן המטבעות איך המה מצורפים ומזויפים, תחת הזהב ניתן הנחשת כלל[2]), ושלחו מיד והזמינו את הקצין מו"ה חיים ז"ל מרוקלע ואת הקצין הרבני מו"ה צבי הירש מסטרי, שיעמרו לבית העצה להשיב על התביעה. והנה העגלות עם היינות של אחי כבר יצאו מהעיר והלכו להם, רק אחי ושותפי מו"ה יעקב הנ"ל נשארו ומכינים עצמם לנסוע אחרי העגלות. והנה הרבני מו"ה צבי הירש סטריער בא בעצמו לאחי הנ"ל ומבקשו ברחמים שילך לבית המשפט להתנצלו מהתביע ולסייע לו בטענותיו. וכאשר אחי ז"ל היה מילרותו איש טוב תמיד פועל צרק גומל חסר עם כל ארם, לא יכול להשיב ריקם את פני האלוף הרבני מו"ה צבי הירש הנ"ל והלך עמו לבית המשפט ועלתה הסכמות כל הערלים בעלי העצה היושבים במשפט לתפוס את שלשתם את ר' הירש ואת אחי מו"ה ארי' ליב ואת מו"ה חיים רוקלע ז"ל הנ"ל. והנה אחי ז"ל נתפס חנם על לא חמס בכפו כי לא היה בירו שום ארום זהב אחר מזויף רק כולם משוקלים ושלימים, כאשר העירו עליו הפריצים שקנה מהם יינותיו, והשיבו על זה הערלים השופטים, באמרם אם לא נלכר הזכי לא נמצא החייב, ונשארו שלשתם במאסר משך שנה תמימה, וביותר עבור ר' חיים רוקלר שהיה לו סך רב מאלה הארומים, ובקושי גרול ובהשתרלאות האצומות[3]) ומליצות רבות, יצאו ער שהוכרחו הכומרים ברנרינר לכתוב ולהעיר, איך כל הסך ארומים שהיו ביר ר' חיים הנ"ל קיבל מקאסע רהכומרים הנ"ל, והמה קבצו אותן המטבעות זהב מעט מעט משך כמה שנים מידי הפריצים המתנרבים להם צרקה, ואמת שמנהג הפריצים השררות היה אז באופן זה, כשבא לירם איזה סכום מעות במטבע זהב היו בוררים את הארומים המשוקלים להניחם לאוצרותיהם, והארומי' הגרועים והקלים נשארו בירם להוצאתם על מיני סחורת שקונים מסוחרי יהורים להונאותם בארומי' הקלים האלה וגם לנרבות להכומרים. לזה אי אפשר לירע ממי יצאו אלו המטבעות, ורובם יצאו מהפריצים המשחקים בקארטין בעיר ווארשא ולבוב, בעת אסיפת הרבה שררות עושים משתאות היינו באלין במשך כל הלילה אוכלים ושותים ומשחקים בקארטין ומפזרים מעות הרבה בסכומת גרולים ומכינים לזה השחוק ארומים קלים, ובוודאי אותן השפילר עצמם קצצם הזהב מארומי' המשוקלים ועושים ממנו כלי מלחמתם וכלי ביתם[4]), ובאם

[1]) קלל. [2]) קלל. [3]) העצומות. [4]) עובדא זו מסופרת גם בזכרונותיו של הסופר הפולני A. Któwizci, בספרו Pamiętniki, 1882 I 49.

באו לידם איזו ארומים משוקלים מחלפין אותם אס[1]) סוחרי יהודים בעד קלים ומרויחים, והמה נתנו את הארומי' הקלים לצורפים לתקנם להונאות בם את הסוחרים. ובאופנים אלו נצל גם הקצין ר' חיים רוקלר מהמאסר, ואחי ז"ל על שנתברר שלא היה לו שום ארום זהב כזה ניתן לו בעד תפיסתו ארבעה מאות זהב רייניש עם כמה זהו'.

והיינות שקנה אחי מו"ה ארי' ז"ל בעת שבא למאסר יצאו העגלות עם היינות יחד עם היינות שקנה שותפי מו"ה יעקב ז"ל, והוא הביאם עד עיר לבוב, ונמכרו ע"י משרתו של אחי הבחור יוסף בן ר' שמואל לוקויצר, ואף אנוכי בכל עת התאמצתי במכירתם, היות שמאר חרה לי ואגמה נפשי על סיבה זו הרעה ומרה שהקרה אז לאחי בעכבו אז בהמאסר משך שנה, ומחמת ראגתי ושברי לב שהיה לי אז, יצאו כסמים[2]) בגופי נגד החזה, וראה ראקטר רופא מומחה, ואמר לי שמחמת ראגתי הגרולה ויגוני המרובים נתמלאה המרה שבקרבי על גרותיה ויצאו אלו הכסמים[3]) על עורי, ונתן לי ריצעפט לתחבושת המנקה המרה ונתרפאה, אחרי שיצא גם אחי ז"ל מהמאסר בכבור שנתברר שלא היה במעותיו שום מטבעה פסולה כנ"ל.

ועתה אספר קצת מאיזה תועלת טובה שנתהבה[4]) לבני עמינו בני ישראל, מכח למורי לשון וכתב פוליש, ומאיזה עת הכיר אותי כבור הרב אב"ר רק"ק לבוב והגליל יצ"ו. כמו בשנת תקי"ג לפ"ק בק"ק קאמרנא[5]) הסמך ללבוב מת איש אחר ספון ועושר גרול שמו האלוף מוהר"ר אהרן ז"ל, והניח עזבונו אחריו לבניו הזכרים, והנה חתנו ר' שמואל במו"ה יעקב פישל מק"ק קאליש[6]) בא והוצא אחרי מות חותנו מו"ה אהרן הנ"ל שטר חצי זכור[7]) כתוב וחתום בקיומים מערים נאמנים על סך ארבעים אלפים זהו' פוליש, והקריבו משפטים לב"ר הגרול רלבוב, עמרו השני צררים לפני הרב המאה"ג הגאון המפורסם ברורו כבור מו"ה חיים כ"ץ רפאפארט וב"ר הצרק רק"ק לבוב והגליל יצ"ו, והוציא מו"ה שמואל את השטר חצי זכר שלו והניחו על שולחן הטהר לפני ב"ר הצרק, שיענו בו היטב הרבנים ושיקיימו בחותמיו. היות שהנתבעים יורשי המנוח ז"ל טענו נגר גיסם מו"ה שמואל הנ"ל שהשט' חצי זכור הוא מזויף ומעולם לא נתן אבינו המנוח ז"ל שט"ח זכר על סך גרול כזה ובוראי הוא מזויף, היות שכל העזבון אינו עולה מ' אלפים זהו' פוליש, ואפשר אף בימי חייו לא עלתה מסת הונו לסך גרול כזה. והשתרלו הרבנים הרייני' ועל גביהם כבור הרב אב"ר הגאון מו"ה חיים כ"ץ

---

[1]) עם. [2]) כתמים. [3]) הכתמים. [4]) שנתהוה. [5]) Komarno. [6]) Kalusz ממערב לסטניסלב. [7]) טופס של שטר חצי־זכר יש לראות בספר „נחלת שבעה" של ר' שמואל בן דוד הלוי.

רפאפרט ז״ל, שיביאו לפניהם כתבים הרבה מקוימים וחתומים מהעדים החתומי׳ על שט׳ ח׳ זכר זה הנ״ל הנכתוב בק״ק קאמרנה, והובו הרבה כתבים כאלה לפני הב״ד הגדול, וראו כולם כתב נגד כתב ורימוהו, ולא מצאו שום שנוי הן בכתב ח׳ זכר זה, ולא נתבררו תענות (טענות) היורשים ולא מצאו בו שום זיוף, ואחרי גורל טענותם, יצא הפסק דין מפי כבוד הרב הגאון וב״ד הצדק, שישבע מו״ה שמואל התוביעה הנ״ל שבועה דאורייתה וחמורה מאד שמאמים עליו הרבנים הדיינים כדי ליפות דעת הנתבעים. וגם אשתו של מו״ה שמואל מחויבת לעמוד בבהכ״נ ולשמוע שבועת בעלה ולענות אמן אחריו, ואחרי שיצא מו״ה שמואל לדי שבועתו ויקיימה בכל אפניו אזי מחויבים היורשים הנ״ל, לשלם כל דמי השטר חצי זכר סך ארבעים אלפים זהו׳ הנ״ל, משפר ארג נכסין[1] שנשארו מעזבון המנוח מו״ה אהרן ז״ל, ונכתוב הפסק דין ונחתו׳ מכבוד הרב האב״ד ובית דינו הצדק ונמסר ליד מו״ה שמואל הנ״ל.

והנה על שהאשה אשת מו״ה שמואל לא חשקה לעמוד בבהכ״נ לשמוע שבועת בעלה ולא לענות אמן אחריו, מה שהוא שיעלה לעולה גרולה לאחים שלה, הוכרח בעלה מו״ה שמואל להכנים בפשרה, והסכים לגמור דינו בז״ב ל״ב וזבל״ב[2]) היינו קאמפראמים, ולקחו הצדדים כ״א לעצמו שני אנשים דיינים נבחרים, והרב אב״ד דק״ק לבוב הנ״ל נבחר בהסכמות שני הצדדים לחמש היינו בלשון לאטין סאפער ארביטר.

ועמדו שני הצדדים אלו לפני הרבנים הנבחרים מהם, וקבלו על עצמם לאשר ולקיים כל אשר יצא מפיהם, ונתנו ברצונם הטוב כתוב וחתום על זה, וגם מסרו כל אחד זכיותיו לידי הב״ד כמנהג הקאמפראמית מאז ומקדם, ויצא הפסק מפי הרבנים הנבררים, שכשיוותרו האלופי׳ היורשים הנ״ל השבועה דאורייתא לגיסם ר׳ שמואל הנ״ל, אזי יסלקו לידו בעד השטח״ז עשרת אלפים זהו׳, ונכתוב הפסק זה האחרון ונפסול הפסק דין הראשון דארבעים אלפים זהו׳. וכתב ר׳ שמואל את מאורעה זאת לאביו הנגיד מו״ה יעקב במו״ה פישל ז״ל לק״ק קאליש, והוציא דבתו רעה על כבוד הרב הגאון ז״ל הנ״ל באמרו שמפסק הראשון קבל שוחד ארבעים ארומים מידו ומהפסק בוררת השני ניתן ליד הרב הנ״ל עשרה ארומים, וחרה זאת מאד לאביו על איבד מעותיו של בנו סך שלשים אלפים, בסיבת הרב אב״ד הנ״ל.

והנה בא לק״ק קאליש הארון הקמסר צשעסקוסקי ארון גרול וקמסר כולל דכל נכסי הרוכס צישארטארינסקי ואיעווארא רוסקי המושל על לבוב

---

[1]) עי׳ תרגום תהלים מ״ה, ט״ו.

[2]) בזה בורר לו ב׳ וזה בורר לו ב׳.

והגלילי[1]). ובא הקצין מו"ה יעקב במו"ה פישל הנ"ל לפני השררה זו בקבלנה רבה על הרב אב"ד וב"ד הצדק שבלבוב, איך מעקם הדין ומעוות המשפט ומקבל שוחד משני הצדדים, שנתן לבני שמואל הנ"ל פסק דין תורה על ארבעים אלפים וקבל מידו שוחד ארבעים ארומים, ואחרי זאת נתן להצד שכנגדו פסק על עשרת אלפים זהו' וקבל שוחד מצד השני עשרה ארומים. הנשמע כזאת שרב ואב"ד יעשה עולה גדולה כזו שיאבד בני על ידו סך עצום כזה שלשים אלפים זהו' זולת שאר חרופים וגדופים שהלשין נגד הרב וב"ד הצדק, וכששמע זאת הארון הקמסר הנ"ל חרה לו מאד ואמר לא נשמע כזה בשום הערכאות ומשפטי העמים שבעולם.

ובעת הזאת היה הרב אב"ד דק"ק קאליש ה"ה הרב המאה"ג בן כבוד הרב המאה"ג מו"ה יהודא ליב ז"ל ראש מתיבתא דק"ק לבוב נכד הגאון המפורסם כבוד מו"ה חיים כהן ראפפארט אב"ד דק"ק לבוב והגליל יצ"ו. וצוה לקראו את הרב דק"ק קאליש[2]) הנ"ל ובא לפני הארון הקמסר הנ"ל, ובעמדו לפניו הרב זה רך בשנים התחיל השר הקמסר לדבר חרופים וגדופים נגד אביו זקנו כבוד הרב אב"ד דק"ק לבוב והגליל יצ"ו, בחמת רוגזתו אמר הנמצא כזאת בשום אומה בעולם, שבמשפט אחד יצאו שני פסקים הסותרים זה את זה אחרי שקבל מתנת שוחד מצד אחר סך מסוים מ' ארומים לקח שוחד מעט מצד השני רק עשרה ארומים לפסול פסק הראשון, מה שאין דת[3]) המקום ולא הבריות יכולים לסבול עולה כזו, לכן תאמר לו כאשר היתי לו עד היום לאוהב נאמן בכל דבריו ועניניו מעת התמנותו להרבנות, הכנסתי אותו לפני הדוכס הוואיוודע הנ"ל ופעלתי לו הקאנסת שנכתוב על שמו, בכל תוקף ועוז זה עשרים שנה[4]) אף ששמעתי הרבה קבלנות מכמה יהודים מרברים נגדו[5]), לא האמנתי באמרי שהמה שונאים לו מחמת קנאה מדברים דופי חנם עליו, והחזקתי אותו כאשר הוא זקן לאיש תם וישר אהוב ומקובל מרוב ישראל, וכעת שנתגלה קלוניו, נתודע לנו עווניו, בהרבה עולות שעשה במשך רבנותו

---

[1]) הדוכס אבגוסט טשארטוריסקי (Czartoryski) היה וויבודה של גליל למברג משנת 1731 ואילך. כידוע היו הוויבודים ממונים לשפוט את היהודים.

[2]) שמו לא פרש כאן. יתכן, שהרב בקאליש הוא הוא ר' דוב בעריש ראפאפארט, רב במדזיבוז הנזכר בספרו של ש. בובר, אנשי שם, עמ' 42.

[3]) דעת.

[4]) ר' חיים הכהן רפאפארט היה רב בלמברג משנת 1741 (ע"י בובר, אנשי שם, עמ' 69) והמעשה המסופר כאן היה בשנת 1753. טעויות כאלו אינן מציוות הרבה אצל המחבר. "הקאנסת" אולי Consens או קונצֶסיא.

[5]) בארכיון של משפט הוויבודה בלמברג משנות 1773 – 1740 שיצא לאור ע"י Pazdro (ע"י שם הספר בעמוד 9) נמצאות עפ"י המספרים 25, 30 שתי קובלנות על ר' חיים הכהן ראפאפארט.

הכל אמת, לכן אין לו דרך אחר כי אם לברוח מלבוב קודם ביאתי שמה וינצל מעונשים הקשים הראוים לפסוק עליו. לכן לא יקל בעיניך דברי אלה כאשר אתה נכרו כתוב אליו חיש ומהר, שלא ימתין ביאתי ללבוב שבוראי יתחרט באם אמצא אותו מוכרח אהיה לדבר אתו משפט הראוי לשופט המעות משפט.

ובעת הזאת אתרחש שמה עומד לפני השר הקמסר הנ"ל, איש יהורא חד מתושבי ק"ק סקאלי שמו הקצין מו"ה יעקב בן ר' ליב קלימצר, שבא להקמסר זה הנ"ל לבקש ממנו שיקיים בחותמו הפסק שהשיג מכבוד הרב המאה"ג וב"ד הצדק דק"ק לבוב והגליל יצ"ו נגד איש יהורא חד מתושבי ק"ק סקאלי. וכאשר ראה ושמע דברי הארון הקמסר נגד הרב אב"ד דק"ק לבוב בבזיונות רבות שאין להעלות, עלה ברעת ר' יעקב הנ"ל שלא להראות לארון הנ"ל את הפסק שבירו בשעת כעסו פן ואולי יקרע אותו בחמסו[1]. והלך לו מלפני הארון הנ"ל, וירבר עם הרב האב"ד דק"ק קאליש הנ"ל שיצא גם כן מלפני הארון, ויאמר אליו אם תרצה הור מעלתו ליכתוב איזה אגרת לכבור אביו זקינו, הרב המאה"ג נ"י אזי אמתין עד שיכתוב ואמסר אותו לידי קרשו רכבור הרב זקינו נ"י, וגם סיפר לו איך שיש לו גם כן כנ"ל פסק מב"ר הצרק. והולך אני מיר ללבוב. וביקש אותו הרב שימתין מעט עד שיכתוב וכתב אגרת שלומים לזקינו, ויורע לו מחמת הארון הקמסר עליו, בסיבת המלשינת שהלשינו לפניו איך הרב קבל שוחר משני הצררים, ונתן שני פסקים במשפט אחר שהשני סותר את הראשון בעות הרין, ובא ר' יעקב הנ"ל ללבוב ומסר האגרת ליר כבור הרב האב"ר רק"ק לבוב, ובקראו זאת ותתחלחל הרב מאר, ויאמר לר' יעקב מי יתן ואמצא איש כותב טוב כתב ולשון פוליש ואוריע להארון הקמסר כל עניני המשפט זה, וראי יכיר וירע צרקתי במשפטי זה, ואיך טובה גרולה עלתה לבנו של המלשין עלי בגמר המשפט זה. ויאמר ר' יעקב רבי אני יורע כותב לשון פוליש אחר שאין כמוהו והוא איש יהורא וכל הפריצים מתמהים ומשבחים אותו לכותב שלם בלשונם פוליש, רק שאי אפשר יהיה להביאו אותו לכאן, על שהוא עצמו מוכר יינות במזיגה לאחרים, ואי אפשר לו לצאת מבית המשקה, אף שעה חרא, שמו ר' בער רך בשנים והוא אחיו של הקצין המפורסם מו"ה ארי' ליב באלחבר ז"ל. ויאמר הרב לר' יעקב אף אנכי כותב לשון פוליש בעצמי מעט, אבל שאינו כל בשלימות, ואם איזה ערל כותב בשמי מעולם לא כותב כמגמתי, ואין לי דרך אחר רק שאכתות בעצמי כל דברי בלשון פוליש כל מבוקשי על נייר נקי, וירצה מעלתו לילך לזה ר' בער ויבקש שיכתוב הוא תוכן מבוקשי, ואחרי שאראה השני כתבים איזה שיכשר אשלח לארון הקמסר הנ"ל.

[1] בחמתו.

וישלח הרב לקראו את ר׳ יצחק שתדלין שהיה אז שתדלן דארבעה ארצות שבמדינות פולין, ויצוה לו שיעתיק מהפורטקאל שלו השני פסקים, ראשון הוא פסק דין תורה כשישבע יקח מ׳ אלפים זהו׳, שני הוא פסק בוררת בלא שבועה יתנו לו עשרת אלפים, ואחרי שכתב הרב את האגרת ונתנם ליד ר׳ יעקב והלך לו. מיד הלך הרב לב״הכנסת הק׳ והתפלל תפילת מנחה בכונה השלימה כמנהגו. ור׳ יעקב הביא הכתבים הנ״ל ומסרם לידי קודם חשיכה ובקש ממני בשם הרב שאקראם ושאעתיקם, ונתן לי גם כמה בייגין נייר יפה רינאל, וביקש ממני שאתקין המעוות ושאכתוב שנית בכתב ידי כהבנתי וידיעתי בלשון פוליש, וקראתי הכל והבינותי כל התנצלאות הרב שהמה אמתיים, ודברי המלשינים עליו המה שקרים דברי רופי מאיש עה״א שאינו יודע דרכי המשפטים.

ובעת אישון לילה תפסתי קן קולמסי וכתבתי האגרת לארון הקמסר שררה לפי התנצלאות ומבוקשו דכבוד הרב ז״ל בדברי ומאמרי פוליש בלשון למודים בעניני המשפטים בבאר היטב איך נפסקו השני פסקים הנ״ל, וגם העתקות דהשני פסקים שהביאו מכבוד הרב, הוכרחתי לכתבם מחדש בכ״י על שהיו מלאים טעיות ושגיאות ומעותקים שלא כדרך כתב ולשון פוליש, והנחתי השלשה כתבים כאחד בכרך או קופרתה אחת וכתבתי על גבה שם כבודו בכינויו דהארון הקמסר הנ״ל, ובהשכמה בא ר׳ יעקב ולקח הכתבים מידי והביאם לכבוד הרב ז״ל, ובקראו את האגרת להקמסר אמר לזוגתו הרבנית ברוך ר׳ שלא עזבני חסדיו ובטוח אני ברחמי שמים שכאשר יקרא הארון האגרת זה בוראי יכיר וידע צדקתי במשפט זה, ואיך המדברים דופי עלי המה דוברי שקרים ואינם יודעים ערכאות משפט, ומיד הביאו איש יהודא רוכב סוס, ויחתול הרב האגרת עם הכתבים דהעתקות הנ״ל בכרך אחר ומסרם להשליח. וילך לבקש את הקמסר ומצא אותו בעיר ברעזאן[1]) ושם נתן את כתבי הרב ליד הארון הקמסר. וכאשר קרא הארון כתבי הרב מיד הבין שדבריו צודקים, ודברי המלשינות נגד הרב שקרים המה ואינם כי אם דברי מקנאים להרב ודולטורין נגד ר׳ ותורתו הקדושה. ומה שעשה הרב שני פסקים סותרים במשפט אחד היה נכון כי כן דרכי המשפטים תחלה יוצא דין תורה בשבועה שהיא קשה לעיני הבריות, ומוטב להסתפק אף במעט עפ״י פשר היינו קאמפלינאציא[2]) על ידי זבל״א או זבל״ב[3]) ושליש המרוצה לשני הצדדים דהוא קאמפראמת שיצא מהם הפסק השני, שיקח המועט בלא שבועה חמורה שלא רצתה זוגתו לשבע עמו ולענות אמן על שבועת בעלה נגד אחיה היורשים הנ״ל, והמה בעצמם הסיבו לעצמם ההזק רב הנ״ל.

[1]) הוא Brzezany במזרח גליציא. [2]) Komplanacya זו פשרה.
[3]) זה בורר לו אחד או זה בורר לו ב׳.

וכאשר[1]) נעשה רעגימענטאר יענעראלני כנ״ל שלח לראנצק וליריד לאיבשק שבמדינות זאקשון שיביאו משם הרבה מיני סחורות מטריאת לבגדים והרבה כלי חפץ זייגרלך זהב וכסף וגם טאבאק פושקית ושאר חפיצים החמורת טבעות זהב משובצים אבנים טובים, והזיל על זה מעות הרבה בסכומת מסוימים. וכל זה הכין לעשות מהם דרונות ומתנות לפריצים אנשי השלאכטת להטות לבבם לאהבתו, ושיסכימו כולם עמו ולעצתו בעניני ועסקי הממשלה רכל עירי גלילות הארץ, בהתכנשם יחד כל הפריצים היינו סיימקת[2]) שהיו עושין בערי הגראדס שמשפטם שמה[3]) ובוחרים שמה אנשים פריצים הגונים וראוים נאמנים להיות משולחים בהסכמות כולם, לסיים הגדול שבעיר ווארשאו, וביותר מכל אלו הדרונת הנ״ל שהכין היה צרוך גם יינות טובים ראוים לכבר בהם השררות הנכברים.

ובהיות השררה רעגימענטר פאניאטוסקי הנ״ל בעיר סטרי׃ ושם נמצא ושם היה, איש יהורא אחר חד ברורו, שמו ר׳ שואל וואל ז״ל, איש גבור חיל אפרתי חכם גרול למרן מופליג, רורש טוב לעמו בני ישראל, מליץ ביושר בערם בין הפריצים, שהיה מאר מכובר מהם, ואבינו ז״ל היה ממשפחתו מצר אמו בריינה ז״ל, ואשתו הנגירה מרת פעסיל ז״ל היתה רורת אבי׳, אחות אביו זקינו מו״ה יעקב[4]) ז״ל הנ״ל. ומעשיו דר׳ שואל הנ״ל היה מחזיק נכסים מהשררות, ולעבור עם ערלים המשועברים עבורת הארמה בחרישות ובזריעות וזאת היתה מלאכתו מנעוריו. וגם העיר סטרי עם כל אגפיה החזיק זמן רב. והנה הכיר אותו השררה ארון פאניאטוסק סטרסטי רעיר סטרי את ר׳ שואל הנ״ל לחכם גרול ושעל (ושאל) עצתו תמיר.

ואמר לו הנה ברעתי לשלוח לאונגארין לקנות שמה יינות טובים ואם ירעת איזה יהורא איש נאמן, ויורע איך לקנות יינות טובים, אזאי אשלח אותו לשם שיקנה למעני סך מסוים יינות טובים, והשיב ר׳ שואל יש לי יהורא שאין מבין כמוהו על היינות, ומרבר שפת ולשון הגרי״ בתכלית השלימת, ומלומר מנעוריו לצאת ולבא במו״מ עם יינות הגרים, ושלח מיר לקרוא את אבי ז״ל, ויעמר עמו לפני השררה ורבר אבי עם השררה וישר בעיניו לשלוח אותו לקנות יינות, וניתן לירו שני אלפים ארומים, היינו ששה ושלושים אלפים זהו׳ פוליש, וגם שלח עמו את הרירעקטר שלמר את בני השררה למורם, שיהי כותב ברייסטר סכומת הקניות יינות, וסך ההוצא׳ יום ביומו בסדר ישר, ושם הכותב זה היה

---

[1]) כאן מתחיל קטע חדש. [2]) הם הסיימים (הכנסיות) שבערי־הגליל.

[3]) בית־דין־גראד או בית־דין־סטרוסטא היה דן דיני נפשות של האצילים וגם דיני־ממונות כשאחד הצדדים היה אציל מגליל אחר.

[4]) בודא׳ אביה של בריינא.

קאסטושקע[1]), ועשה אבי ז״ל כפקורת השררה וקנו היינות שני מאות חביות יינות טובים טאקאיער כולם מאשלאשין.

ובחזירתם מררך ארץ אונגארין, ובהבאתם את היינות לנכסי סטרי, ישרו היינות מאר. וניתן לאבי מקאסע השררה בער טרחתו מאה ארומים, ולהכותב קאסטושקא הנ״ל על שכתב החשבונות בסרר נכון, מנו אותו לעקאמן פה עיר באלחב, והיו כאן שר עירינו כמה שנים.

ולרבי שאול וואל ז״ל הנ״ל, יצאה גם כן טובה גרולה מזה. היות שמנעוריו לא עסק ולא ירע שום מו״מ, רק עסק תמיר בהחזקות נכסים, ומלומר היה להתעסק בעניני עבורת שרות וזריעות, ושאר הכנסת הנכסים מגרלי בהמות סוסים ובקרים. והחזיק עיר סקאלי עם הכפרים וביותר סטרסטווע סטרי וכל אגפיה החזיק הרבה שנים, ומעסקים כאלה היה לו רי טרפו וכל צרכי בני ביתו, עשרה בנים זכרים מופלאים. ובת אחת נקבה, והתחתנו כולם איזו לרבנים ואיזו לשועי בני ישראל המפורסמים. וכאשר השררה הנ״ל נעשה ארון רעיר סטריא, לא רצה לשכור את הנכסים לאיזה איש אחר, רק החזיק הכל לעצמו ועסקי הנכסים נהגו ע״י פקירים, ונשאר האלוף מו״ה ר׳ שאול הנ״ל משולל מפרנסתו בימי ישישו גם לא השיגו יריו לצאת ירי חובתו לאיזו פריצים, שנשאר חייב להם איזו סכומות, ויעץ אותו אבינו ז״ל שיתחיל גם הוא במו״מ עם יינות הגרים, ושמע לעצתו והלך עמו בסך מסוים וקנה בארץ הגר יינות טובים והביאם ומכרם בריוח גרול, שיכול לשלם לכל נושיו חובותיו.

ואבי ז״ל עסק בתמירות במו״מ יינות הגרים, בשתפות עם אחי הגרול האלוף מוהרר ארי׳ ליב ז״ל, ורכבו מרי שנה לארץ הגר לקנות יינות טובים, והביאם ומכרם לפריצים השכנים. ואחי רר עם אשתו הגבירה מרת רחל בבית אבינו בהחררים החרשים שבנה אבי בצר השער הפונה צפונה למלון אורחים עוברים ושבים[2]).

והנה בשנת תפ״ט לפ״ק יצא אש בעיר באלחב ונשרפו חמשה בתים גרולים הפונים לרחוב העיר א׳ בית ר׳ יהורא בר״א אשר כעת הוא בית ר׳ מיכל בר אברהם ב׳ בית ר׳ רור ב״ר עובר[3]) כץ וכעת שמה בית של ר׳ שואל ארי׳ ג׳ בית של ר׳ בער בהקצין ר׳ יוסף ז״ל וכעת שם בית ר׳ מאיר ב״ר בער הכהן ואחיו ר׳ עבר ר׳ בית של ר׳ מנים וכעת הוא בית של נכריו רר׳ מנים, ה׳ היה בית אלמנה שפרינצה אשת ר׳ ישראל לאית וכעת היא שם בית בני הנגיר הרבני מו״ה יוסף נ״י, ובצר צפון רזה הבית היה קרקע פנויה של ר׳ ראובן, שלא היה בנויה עליה בית

---

[1]) Kościuszko.

[2]) אביו של ר׳ רוב היה בעל אכסניא. עי׳ במבוא.

[3]) עובר, עבר — שם יקר המציאות.

גדול לרחוב העיר, לזה נוח היה לסבת השריפה, ונצלו יתר הבתים, ואלו החמשה בתים נשרפו עם הבתים הקטנים שבנוים היו אחוריהם, וגם נשרפה אז אשה אחת שמה ציריל קרעמרין.

וכמו בשנת[1]) בעת החגא ג׳ מלאכים שחל ביום ו׳ אחרי שיצאו הערלים מבית תפלתם נפל נר דלק אחד על שולחן מכוסה מטריע משי ונתהבהבה דליקה גדולה בכל הבית הגדול הזה, שהיה בנויה מעצים קשים רעמבת, ואחרי שדלק הבית בתוכה ובא הכומר ופתח הדלת ושיצאה הדליקה מהפסח[2]) וסובב כל הבית באש, ונשרף לעפר עד עת מנחת ערב שבת שירה, ואז בו ביום ו׳ הנ״ל בא לקהלתינו באלחב החזן המפורסם ר׳ יעקילע והתפלל בבהכנסת שלנו. ומעט זמן אחרי זה כמו בשנת... נשרפו יתר הבתים א׳ שברחוב העיר הנ״ל, והתחילה הדליקה מבית ר׳ אלימלך כ״ץ שכעת הוא ר׳ שואל וואל[3]), ועמו נשרף גם בית ב׳ הרב אב״ד שדר אז בו הרב המאה״ג מו״ה יעוקל זצ״ל הורוויץ סג״ל, שהיה בצד ב״המדרש הישנה עומר, ועוד ג׳ נשרף בית ערל בובלק, אשר כעת הוא בית ר׳ יורא ב״ר שמואל בר״י המכונה קאצשור, ואצלו ד׳ בית אלמנה מלכה אשת ר׳ אלי׳ סגי נהר, שכעת הוא בית הנגיד מו״ה יהורא ליב במו׳ חיים ז״ל אורבאך, ה׳ ובצירו נשרף הבית של בונם שינת, אשר כעת הוא בית אשה ליפקה אלמנת ר׳ אלי׳ ב״ר בער ז״ל, ואחריו נשרף ו׳ בית ר׳ אברהם דאחילת, שכעת היא בית הנגיד מו׳ אברהם ב״ר זימל ז״ל, ובצירו נשרף בית ר׳ קלמן ז׳ כ״ץ שכעת היא בית נכרו ר׳ יוסף צבי בן בנו ר׳ ליב, ח׳ ובצירו נשרף בית ר׳ יעקעלע שחתנו ר׳ אתמר ז״ל מול[4]) הגון, וכעת היא בית ר׳ ליב ב״ר יוסף בר״ז, ט׳ ועוד נשרף בית עריל אנופראי, אשר בהשריפה הראשונה נשרף ממנו הגג שעמד אצל הבית שהתחילה ממנו השריפה ראשונה, וכעת נשרף לגמרי, ועמדה השריפה שעדיין לא היו הבתים בנוים שנשרפו ראשונה הנ״ל.

ואבי ז״ל עסק בתמידת במו״מ יינות הגרים בשתפות עם אחי הגדול הרבני המנוח מו״ה ארי׳ ליב ז״ל, ומדי שנה הלכו לארץ הגר לקנות יינות והביאם ומכרם לפריצים השכינים, ואחי מו״ה ארי׳ ליב הנ״ל דר עם זוגתו מרת רחל ז״ל בבית אבי, והנה אחרי השריפה קנה אחי קרקע מבית ר׳ ישראל ליאת הנ״ל ובנה עליה בית גדול ויפה משאר בתי עירינו באלחב, ובתוכו בנה מרתיף חומה מאבנים מכופה וגדולה מחזק מאה חביות יינות כאשר היא עד היום בבית בני הנגיד הרבני מו״ה יוסף נ״י, ונשלם בשנת תצ״ז לפ״ק, כנראה על אבן המשקוף חקוק פרט הנ״ל שעל הדלת ברזל דפתח המרתיף זה הנ״ל.

[1]) כאן ולקמן לא ציין המחבר מספר השנה. [2]) מהפתח.
[3]) בודאי מצאצאיו של שאול וואל הנזכר למעלה. [4]) אולי צ״ל מוהל.

ובשנה זו שנת תצויין לפ״ק, ששה ימים לחורש אדר שני שחל בשבת שעה תשיעת בתחילת הלילה מתה אמי מורתי הצנועה והחסידה מרת אסתר בת המרומם כהרר מרדכי ז״ל, בהשלמה ימי חייה נ״ר שנה, אחרי שהכבידה עליה חולי׳ המתהפחת[1]) ברגלה משך שנה ויותר, ומיתה בנשיקה בלי שום קסיסה[2]), ובאותה שעה ובאותה יום וחדש אדר שני רשנת תפ״ג ילדה אותי אמי מורתי אסתר ז״ל הנ״ל בקושי מאד וחבלי לידה כאשר ביארתי לעיל ברף... שכמעט יצאה נשמתה אז ממנה בכורעת לילד אותי, וברחמי שמים עלי הרך הנולד, הוסיפה לה בחסרי האל עוד י״ר שנים ימי חייה שיגדלה אותי לתורה ולמצוות תפילין.

ונחזור לספר מעניני קהלתינו באלחב. סיבת השני שריפת הנ״ל שהיו אז בעיר באלחב, יש אמרו שנתהוו מסיבת הבעלי מלחמות שעמדו אז בעיר שלשה רגלים, היות ששר העיר פאניאטוסקי היה אז רעגימענטר קרונע היינו שר צבאי רכל המלכות פולין, והעמיר בנכסיו אנשי חילות בכדי להעשירם במעות מזומנים שמקבלים אנשי החילות מדי שבוע ומפזרים לאכילה ושתי׳. והנה אז מת המלך פולין אגוסט הראשון קורפערשט זאקסין, ונתהוו שערורות גרולות בין השררות פולין, איזו בחרו והסכימו להמלך את בן המלך המת הנ״ל, ורובם רצו להמליך את לישצשינסקי שר חד מעם פולין אשר כבר מובחר הי׳ למלך קודם שנכתר המלך שמת הנ״ל, ובכח וסיעת המלך רעם שווירין כמעט שלא נכתר למלך, רק עפ״י פשר נכתר אגוסט שמת הנ״ל לאיזו זמן למלוך על עם פולין. ואחרי המשך התחייב את עצמו לעזוב המלכות פולין ולהניח הכתר להשר לישצשינסקי הנ״ל. והנה אז מת המלך שווידין קאראלי י״ב הנ״ל, והשר פאניאטוסקי היה אז בשעת מותו אצלו וידע מאלו הכתבים שהיו מופקדים בידי המלך המת הזה, ופעל בחכמתו להשיגם איזו אמרו שאחרי מות המלך שווירין הנ״ל אשתו המלכה מסרה אלו הכתבים לידי פאניאטוסקי.

ומיד בא פאניאטוסקי להקורפערשט זאקסין אגוסט הראשון ומלך פולין, והחזיר לידו הכתבים הנ״ל היינו כתבי הריפלומי החתומים בכתב ירו לפי הפשר הנ״ל. לזה לא החזר המלוכה ללישצשינסקי. ומלך בעצמו לפי רצונו[3]) ואת השר פאניאטוסקי גדל המלך וינשאהו מאד כאשר הזכרתי לעיל מעט מזה. ויחר זאת לשאר שררות העם פולין, ויקנאו מאר בפאניטוסקי וישנאוהו

---

[1]) אולי צ״ל ספחת. [2]) גסיסה.

[3]) ספורו של המחבר נכון וברור בעיקרו, אבל קצת לא דק: א) הפשרה שהוא מדבר עליה אינו אלא כתב־ההתפטרות שנחתם ע״י אוגוסט השני בברית השלום של Altranstaedt בכ״ד נובימבר שנת 1706. אוגוסט העביר את המלוכה ללשטשינסקי אבל השאיר לעצמו לכל ימי חייו תואר מלך. ב) פוניאטובסקי לא היה נוכח בשעת מיתתו של קרל הי״ב.

עד מות[1]. רק שזה השר ידע בחכמתו איך לאסוף לעצמו אוהבים רבים איזו במתנות רבות ואיזו בשוחד דברים.

ובתוך כך מת המלך אגושט הראשון הנ״ל, ונסרו יחד שררות הרבה מעם פולין, ושלחו לקרוא את לישצשינסקי מארץ צרפת, באמרם שכעת אפשר יהיה לכתרו בכתר מלכות פולין. והנה באו עם המסקויטר היינו עם הרוסין, להושיע ולעזרה להרוכס זאקסין, להושיבו על כסא מלכות אביו בפולין, ואז כל השררות שאספו נגרו בגליל לבוב ושאר גלילות לעשות סיימיקת היינו עצת להשבית ממשלת המלכות דרוכסי זאקסין, הוכרחו לברוח מפני חיל עם המסקויטר ויצאו לפליטה דרך הערים הסמכים לגבולת ארץ הגרים[2]. והלכו כולם דרך עירנו באלחב, וכשנודע לאיזה מהם שזה העיר היא מנכסי פאניטאווסקי כ״א חשק לגזול ולחמס שלל יושביה למלאות הוצאותיו[3].

והנה ר״ נתן את חן אבי מורי ז״ל בעיני כל השררות כאשר היה שתדלן גדול ומלומד מנעוריו בלשון פוליש ויורע כל עסקי המרינה, והשתדל במליצת לשונה ששום אחד לא חרץ לשונו לנזקי העיר, וכאשר באו כן יצאו מכאן בלי שום שלל וחמס בכפם מבאלחב, ובשאר קהלות הסמוכין נעשו הזיקת רבים והוצאת גדולת, לזה זכר ר׳ תמיד לאבי לטובה בעד הטובת שעשה לתושבי ק״ק באלחב, אבל בני הקהלה לא זכרו את איש המסכין וישכחוהו.

ואז נסע שר אחד שמו באריקע ועמו חיל גדול[4], ונתוודע לו בעיר סטרי איך כאן באלחב נמצא רב אב״ד שהוא עושר גדול ועלתה בהסכמתו, לבוז ממנו כל אשר לו. והוריעו זאת לכבור הרב מו״ה יועקל

ג) אולריקה ליאונורה מלכת שוֶדן לא אשתו של קרל היתה אלא אחותו. — המחבר שלנו אינו מציין את המקורות לידיעותיו. להשואה עם ספורו עיין:

Szujski, Dzieje Polski, IV, 212; Kantecki, Stanislaw Poniatowski, 1880, 75 81, 111; Souvenirs du Prince Stanislas Poniatowski, Revue d' Histoire Diplomatique, 1895.

[1]) השוה: Barącz, Pamiętnik Historyi Polskiej, 1856, 187; R. Roepell, Polen um die Mitte des 18-ten Jahrhunderts, 1876, 34.

[2]) הוצאה זו ע״ד המהומות בשנות 1733-35 חשובה מאד, כי ידיעתנו על פרק זה זעומה חוץ מקצת רשימות, (Barącz, Pamiętnik dziejów Polskich, 193-94; Rzewuski Kronika Podhoredka, 1861, 154—155).

[3]) המחבר אינו מבאר למה שרדו הנייסות הפולנים במנוסתם מפני הרוסים את נכסי פוניאטובסקי שהיה על צד לשטשינסקי אבל במהרה עבר לצד אוגוסט השלישי, ואולי זוהי הסבה שבעלי־בריתו של לשטשינסקי התנקמו בו.

[4]) בודאי שר־צבא רוסי. בשנת 1735 התפרצו צבאות רוסיים מפודוליא למזרח גליציא תחת פקודת הנסיך הֶססן־הומבורג והגנרַל קייט (Keith). שם באריקא לא מצאנו בספרי דברי הימים לתקופה זו.

סג״ל אב״ר דפה, ביום ערב יום הכפורים. ובו ביום עי״כ אחר תפילת שחרית ישב הרב הנ״ל על סוס אחד לעיני ורכב לק״ק ראלינא להמלט. והנה כאשר בא השר עם צבאו החיל לכאן ורבר עם אבי ז״ל והתנצל לפניו איך שאין ליהודים עושר רב אף שהגוים מקנים[1]) אותם חנם, ולא שאל יותר בדבר הרב, והלך לדרכו לשלום מכאן.

ואחרי השריפת הנ״ל שהיו אז כאן באלחב בנה הרב בית יפה וטוב לדירתו בהוצאותיו, ובמעט זמן אחרי השלמות בנינו הנ״ל נלקח מאתנו כבוד הרב זה ונתקבל לרב ואב״ר לק״ק בראר. בשנת תצ״ה לפ״ק הורם הגאון כבוד מו״ה יועקל לעטרת הרבנות דק״ק בראר. ובעת נסיעתו מכאן יצא כל בני ק״ק לרגליו מנער ועד זקן ללוותו, ויצא גם הרב המלמד שלנו הרבני כבוד מו״ה אליעזר ליבר ז״ל, ואנחנו תלמידיו באנו אחריו, וקודם עלותו על העגלה שלו אמר לכל העם: חז״ל אמרו בגמרא אל יפטור אדם מחבירו כי אם מתוך דבר הלכה[2]), ואפרש לכם איזה מאמרי גמרא בדרך הלצה:

מסכתא תענית. מחשבה מועלת לדברי תורה[3]) פירש רש״י מחשבה זו דאגת פרנסה. יש לקשות מנין לרש״י שזהוא דאגות פרנסה, הלא יש הרבה דאגות קשות לכל אדם זולת פרנסה. ואמר הרב עוד יש בגמרא על הפסק והיו חייך תלויים לך מנגד[4]) זה הוא הלוקח לחם מהפלטר[5]), ומחייב כל אדם להכין תמיד מזונות בני ביתו על שלשה שנים, ועוד אמרו חז״ל בגמרא האומר מה נאכל מחר הרי זה מקטני אמנה, רק מחויב כל אדם לאמר מרי יום, ברוך ד׳ יום יום. תשובה לזה מהגמרא שאמרו חז״ל, אם יש איזה שנוי בבית היינו תרנגולת שקראת גברא צרך לשחטה. והנה אמרו חז״ל, אסור לאדם לאומר שחוט תרנגולת זו שקראת גברא, וסותרים גם אלו המאמרים זה את זה וההכרח להבין דברי הגמרא אסור לאדם לאמר שחוט תרנגולת שקראת גברא אבל לשחטה מחויב לפי דברי הגמרא, וכן משמע מהגמרא דאסור לאדם לאמר מה נאכל מחר אבל להכין לעצמו כל אדם מזונותיו ולביתו מחויב, ונאמר משלי דאגה בלב איש ישיחנה לאחרים[6]) ויצא מלבו דאגתו ונוח לו. והנה מי שמחוסר פרנסה אסור לו לישיח דאגתו לאחרים ולאמר מה נאכל מחר, אבל להכין לעצמו ולביתו מזונות על כמה ודאי מותר ומחויב, לזה יפה כיון רש״י בפרושו בגמרא מחשבה מועלת לדברי תורה היא דאגת פרנסה, על שאי אפשר לישיחנה לאחרים, שאסור לאדם לאמר מה נאכל מחר, לזה היא מועלת לדברי תורה:

---

[1]) מקנאים. [2]) ברכות ל״א ע״א. [3]) עי׳ גם סנהדרין כ״ו ע״ב.
[4]) דברים כ״ח ס״ו. [5]) ירושי׳ שבת פ״ז.
[6]) משלי י״ב כ״ד, בשנוי לשון קצת.

ואחרי גמרו מאמר זה, אמר לאבי ז״ל ר׳ יהורא הלא אתם מוכנים לנסוע לדרכו לשלום לארץ הגר, באתי גם אנכי לבקשו שיעשה טובה זו עמי ויקנה שמה למעני אנטל יין טוב מאשלש ויקבל המעות, ונתן לו שמונה ארומים מטבע זהב. ואמר לאבי וגם לבנכם הבחור זה אשתדל שירך ראוי והגון מק״ק בראר ברצות ה׳ מבנות יקירי הקהלה, רק שיתמיד בלמודו, כל זה שמעתי מפיו הקדוש וראיתי בעיני, ואחרי נסיעת הרב החזיר המלמד שלנו אתנו לביתו, ושאל אותנו אם עלה בזכרינו דברי הרב, והחזר ושנו עמנו כל דברי המאמר דכבוד הרב הגאון, ומעת הזאת המאמר הזה היה חקוק בזכרן הרבה דחברינו התלמידים ששמעו אתנו יחד מפי הקדוש דכבוד הרב הגאון ז״ל.

וקודם נסיעת הרב הגאון מו״ה יוקל סג״ל הנ״ל מקהלתינו נתקבל בנו הרב המאה״ג הגאון מו״ה מרדכי סג״ל בהסכמת כל בני הקהלה לרב ואב״ד דק״ק באלחב במקום אביו ברצון דכל ערת ישרון, ונחה דעת כולם ממנו כי היה וראי צדיק גמור, ואז היתי בחור בן י״ב שנים, ועל שהרב הגאון אב״ד דק״ק בראר הנ״ל כתב לאבי ז״ל שני אגרת ברבר נכברות למעני מבנות יקירי הקהילה ק״ק בראר, לזאת הוכרחתי אני לבוא מדי שבת אחרי סעורת שחרית לבית הרב האב״ד מו״ה מרדכי ז״ל, שיתן לי לקראות איזו מאמרי הגמרא, להרגיל אותי בסוגיות התלמוד בהלכת הגמרא.

ואז היתה יושבת אצלו אחותו הצנועה מרת לאה ז״ל המלומרת המפורסמה, שנשארה פה אחרי נסיעת אביה ואמה לק״ק בראר, והיא היתה נשואה להרכני מו״ה ארי׳ ליב בהרב אב״ד דק״ק ראבראמיל[1], והיה כאשר הראה לי הרב איזה הלכה בגמרא לקראותה, והוא שכב לישן שינת צהרים אחרי הסעודה הנ״ל, כאשר היה מימיו איש מכאובות, ואחותו האשה מרת לאה הנ״ל יושבת מרחוק, והביטה וראתה והשגיחה איך אני אינני מבין סוגית הגמרא ופירוש רש״י, ואמרה לי מה אתה שמה משתומם אמור נא דברי הגמרא שאתה מסופק, והתחלתי לאמר איזה דברי הגמרא שלפני, או דברי רש״י והיא התחילה לאמר בע״פ דברי הגמרא או רש״י בשפה ברורה באר היטב. ככתוב שמה ומרבריה השכלתי, ובהקיץ הרב משנתו ידעתי איך לומר לפניו הגמרא בסוגית התלמוד כראוי, והתמירה משך שנה אחת ימי חיו דכבוד הרב הגאון מו״ה מרדכי על ממשלת כסא הרבנות דפה ק״ק באלחב.

ובעו״ה כאשר הכבירה עליו חוליו שמת בה ויצאה נשמתו הקדושה בשנת תצ״ו לפ״ק, ועשו לו כל בני ק״ק הספר גדול וכבור משך שנה תמימה ויותר לא נתקבל רב אחר, וישבה אלמנתו בת הרב האב״ד דק״ק

[1] היא Dobromil, עיירה בגליציא.

סנאטין[1]) וקבלה הכנסת הרבנות רכל השנה, ואחרי כלות שנה לאבלות בעלה הרב ז״ל הלכה לבית אביה הנ״ל.

ואחריו נתקבל לרב ואב״ר דק״ק באלחוב, ה״ה הרב המאה״ג כבוד מו״ה משה בן הרב מו״ה אהרן סג״ל ז״ל[2]) ואחיו הגדול ממנו היה הרב מו״ה מרדכי ז״ל חתן הנגיד וקצין המפורסם מו״ה קלמן ראש מדינה ז״ל מק״ק טיסמניץ[3]), ואחיו הצעיר ממנו היה רב ואב״ר דק״ק אלעסק[4]). וכאשר החזיר אחיו הרב מו״ה משה מרבנות דק״ק באלחוב הניח לו אחיו הצעיר את הרבנות שלו, והתמנה אותו במקומו בק״ק אלעסק, והוא בא לק״ק בראר והאריך ימים אחרי אביו עד עת בוא ארונינו הקיסר יר״ה יוזף השני ז״ל, ונתמנה זה הרב לראש מדינה דהקרייז בראר, וכל ימי התמנותם ישב זה הרב בק״ק לבוב, ואחיו הרב המאה״ג מו״ה משה ז״ל הנ״ל ישב על כסא הרבנות באלחב משך עשרה שנים בכבוד גדול כי בחכמה נהוג הרבנות נגד רצון איזו אלופים המתנגדים היו לו, ונסע מכאן לשלום עם שני בנים זכרים שילדה לו אשתו הרבנית בת הרב אב״ד דק״ק סטרי כבוד מו״ה בעריש ז״ל בן הגאון מו״ה משה חריף זצ״ל[5]), ונתגדלו להם אלו השני בנים שנלדו כאן כנ״ל.

ובשנת תצ״ט לפ״ק נעשה הנשואין שלי עם בתולה שאינו הגונה לי, והרב אב״ד מו״ה משה סג״ל הנ״ל סידר קדושין שלי, והשידך זה נעשה בעוה״ר ובהשתדלות אשת אבי ואמי הורגתי מרת פייגה ז״ל, ומוכרח הייתי לנשואין זו. ואף ששהיתי עמה משך שני שנים ומחצה ולא היו לה שום ולד ונפטרתי ממנה בחסרי האל ית׳.

והנה בהשגחות שמו י״ב הוחזר לי זיוגי הראוית לי מקדם, אחרי היותי אלמן בבית אבי ז״ל, ונהגתי עצמי ביראת ד׳ להשכים ולהעריב לבי״הכנסת להתפלל בכונות הלב, וגם עינתי בתמידת בספרי המקרא ומשנה וגמרא והפסקי דינים רש״ע, חוץ שאר ספרי מוסר איזה ספר שהגיע לידי מהרתי לעין בו ולידע כונות מחברו.

ואז כבר למדתי כתב ולשון פוליש, וזאת עשיתי למלאות רצון כבוד אבי ז״ל, שרצה שאלמד גם את זאת, והחזיק בביתו ערל מלומד פוליש, שילמד אותי הכתב ולשון בתכלית השלימות, וגם למדתי זאת במעט זמן על נכון, לא לבד כתב ולשון פוליש, הגם לשון לאטין הבינותי ברוב

---

[1]) Sniatyn, ושם הרב לא נאמר כאן.

[2]) עי׳ ח. ד. פרידברג, תולדות משפחת הורוויץ, 1911.

[3]) Tysmienica עיירה ממזרח לסטניסלב.

[4]) Olesko, עיירה סמוך לברודי.

[5]) בתולדות ר׳ משה חריף שבספרו של ש. בובר: „אנשי שם", עמ׳ 160, נזכרים שני בנים, אבל לא ר׳ בעריש.

ברקרוקי מלותיו, אך כאשר נעדרה אשתי ראשונה ממני, והתחילו איזו מבני קהלתינו לרנין אחרי ולספק באמונתי באמרם שאני לומר זאת חו״ש שלא לש״ש, והוכרחתי לעזוב הלמודים, ורבקתי עצמי בלמורי תורתינו הקרושה לבר.

והנה הרבה נכברות היה מרי יום מרברים בעדי, וגם שנסע אבי לק״ק לבוב עם פרובין מייונתיו שהיו לו אז במספר מסוים עומרים כאן באלחוב והלך למכרם שמה, ולקח גם אותי עמו באמרו אולי יקרה ד׳ לפני בני שמה שירוך הגון, וגם שמה רברו נכברות הרבה לפני ושום אחר לא ישר בעיני. ואף שערל מחה[1] סוחר יינות במרינה מפורסם אז בלבוב שמו ריבסינא הלך עמנו, וקנה כמה חביות יינות טובים מאבי בכמה מאות ארומים, שהוצאת נסיעתו לא היו בחנם ללבוב, ואני נשארתי גלמור. והנה בימי שושן פורים אשה אחת שמה יענטה אשת האלוף הראש הנגיר מו״ה יצחק רייאשר מק״ק טיסמניץ עברה דרך כאן באלחב והתאכסנה פה בית אבי. וכאשר ראתה אותי מיר אמרה לאחותי הצנועה מרת בלימה, הנה יש לפני אחיכם שרוך הגון אשה בריה נפלאה יפת תואר ויפת מראה וחכמה שלימה בת טובים ואחיה תלמידי חכמים מושלמים. ועל שאני כבר ירעתי את האשה האלמנה זאת, בהיותי בק״ק טיסמניץ בקיץ העבר עם אבי ז״ל, בנסעו לעיר קאמניץ פארלסקי עם פרובין למכור יינות, ולקח אותי עמו ונשארנו בק״ק טיסמניץ לשבות שמה שבת נחמו רשנת התצ״ט לפ״ק, וביום א׳ הלך גיסי הרבני מו״ה משולם זלמן עם אבי ז״ל להשררה שבמבצר עם פרובין מיינות. אולי היות שכבר היו יורעים זה את זה, ובקש את אבי לביתו כרי שיכברו במשקי קאפי, והוכרחתי גם אני לילך עמהם, וראיתי שמה את אחותו האלמנה מרת לאה אשה יפת מראה ויפת תואר מאר. ובעת הזאת הגיעו פרקי אחי הבחור מו״ה זאב וואלף לבתולה נשאת, והסכים גם אבינו לשרך לפניו את האלמנה הנ״ל, רק שכבר היה לה ילר זכר מבעלה הראשון, לזה לא הכניסני בעסק זה והלכנו משם דרך ק״ק ביטשאץ וצשארטקאוו עד עיר קאמעניץ, ומכר אבי ז״ל שמה כמה חביות יינות טובים בכמה מאות ארומים ובא הסוחר איש עמלק מעיר קאמניץ עד באלחב לבית אבי ז״ל ולקח היינות שקנה וסלק רמי שוים, ונחזור לענינינו. וכאשר שמעו אחותי מרת בלימה ואשת אחי הנגירה מרת רחל ז״ל שמגמתי מאר לשירך זה, רברו עם האשה יענטה מק״ק טיסמניץ הנ״ל רבר על אופניו בכרי שיוגמר מהרה, וכן נעשה. כאשר הוחזרה לביתה מיר רברה לבעלה האלוף מו״ה יצחק ראשיר ז״ל, והוא היה אוהב נאמן

[1]) ר׳ רוב נוהג לכנות את הארמנים בשם עמלק, והפעם הוא קורא לארמני „מחה" על שם הכתוב: „כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים" (שמות י״ז, י״ר). וראוי להעיר שבית התפלה הארמני בברורי ונקרא בשם: „רער מחה׳שער קלויסטער".

תמיד לגיסי הרבנים המופלאים המה ה"ה מו"ה ישכר בער שהוחזר מאמשטרדם, שהיה לומר שם תורה מפי הרב הגאון מו"ה משה חאגיז רב ואב"ד ספרדים רשם ,והשני הרבני המופלא מוהרר משולם זלמן זכרם לברכה. שמעו שניהם לעצת הנגיד מו"ה יצחק רייאשר הנ"ל ושלחו מיד שליח מיוחד ערל עם אגרת שכתב מוהרר יצחק הנ"ל, בהבטחה שיבאו אחי עמי לק"ק טיסמניץ ערל עם אגרת שכתב מוהרר יצחק הנ"ל, בהבטחה שיבאו אהי עמי לק"ק טיסמניץ לגמור הדבר ברצות[1]). וכן נעשה. ביום המחרת י' א' כ"ז אדר[2]) רשנת הא' ת"ק[3]) לפ"ק באנו לק"ק טיסמניץ ביום ג' בעת מנחה, ובלילה דברו הכל על נכון וגם אני הוכרחתי לילך לשם לראותה קודם הנשואין במקום הוועד רשני הצדדים האלופים אחי ואלופים אחי האשה שאספו עצמם בבית הרב הנגיר וראש מדינה כבוד מו"ה מרדכי חתן הקצין האדיר מוהרר קלמן ז"ל, היות שאחיו הרב אב"ד דקהלתינו באלחב המאה"ג מו"ה משה סג"ל ז"ל כתב לו עבור אחי מליצה ישרה, לזה הכנים עצמו הרב מו"ה מרדכי הנ"ל בראשו ורובו, לעשות כל האפשרי לטובתינו, וכן נעשה שהוא נעשה שלש בין הצדדים וקבל הסילוקים לירו, וחתנו הרבני מו"ה משה בן הרב מו"ה יהושע איש הורויץ סג"ל והוא בן אחיו דהרב הגאון מו"ה יעוקל סג"ל אב"ד דק"ק בראד, ונעשה שושביני הראשון, ושושביני השני היה הנגיר הרבני מו"ה שמעריל בהרב הגאון מו"ה זעליג שהיה מקדם רב ואב"ד דק"ק טיסמניץ.

וכליל ה' א' דר"ח ניסן שנת ה'תק"ב לפ"ק נעשו הנשואין, והרב הגאון מו"ה מאניש אב"ד ומרי דאתרא דק"ק טיסמניץ, שהיה מקודם אב"ד דק"ק פולינאה[4]) סידר הקירושן שלנו. ואחי האלופים נסעו מטיסמניץ ביום ה' המחרת לנשואין שלנו, ובאו לביתם באלחב על שביתת שבת, ואני נשארתי בק"ק טיסמניץ בבית חמי המנוח הרבני מו"ה יהושע ז"ל, בית מלא ספרים יפים בתכלית היופי, ונמצאים מעט מזער דוגמתם, ושאר כלי בית מטלטלים יורת נחושת גדולים ויפים, ושאר כלי כסף וזהב הראוים לעשירים גדולים. ומעותי היו בירי בטוחים בעסקי רווחים. ואני נהגתי להשכים ולהעריב להתפלל בב"הכנסת הקרוש מרי יום, כפסקי הש"א[5]). שאין תפלתו של ארם נשמעת אלא בבית הכנסת. וגם קבעתי שעורין ללמורי בביהמ"ד מרי יום בהלכות התלמוד ומפרשיו, ומלמדי היה הרב הגאון מו"ה יצחק זצ"ל, שנתקבל מיד אחרי זאת לרב ואב"ד לק"ק גוואזזיץ[6]), זולת שאר לומרים ומופלגים, שהיו בעת הזאת נמצאים

---

[1]) אולי צ"ל ברצות ד'.

[2]) באמת אותו יום א' חל בכ"ח באדר ‹Ed. Mahler, Handbuch d. jüd. Chronologie›

[3]) צ"ל תק"ב. [4]) Polonnoje עיירה בוואלין. [5]) הש"ע.

[6]) Gwozdziec, עיירה ממזרח לקולומיא ‹Kolomea› בגליציא.

היו מקרבים ומחבבים אותי, וביותר הרבני מו״ה מרדכי אחיו דהרב אב״ד שלנו. על שם טוב שהרווחתי לעצמי, ראשית על עשותי לבני חורגי ילד בן שש שנים על תשעה באב חרב עץ טובה ויפה כחרב ברזל דהשררות הקוראים קאראבעלא[1]), ובעת קריאת הקינות רוב העולם ממש לא חששו לקינות רק הביטו כולם לראות מלאכות החרב. ועוד התרחש שהסוחרים מעיר ברעסלא שלחו איש ערל אשכנזי לעיר טיסמניץ ובידו חלופים בח״י האלוף מו״ה צבי הירש גבאי סוחר מפורסם דק״ק טיסמניץ, על סך חמשה ועשרים אלפים זהוב פוליש, ובבואו לשם פעל בסיעת איזה יהודים סוחרי ק״ק טיסמניץ שנעשה סרר בעל חוב מנכסי האלוף מו״ה צבי הירש גבאי הנ״ל.

ואחרי שיצא פסק האחרון מפי זבל״א וז״בלא, ושלש המרוצה, מצד אחד הרב המאה״ג מו״ה זאב וואלף ז״ל אב״ד דק״ק סטרי, ומצד השני היה הנגיד הקצין הראש מו״ה יעקב קאפיל פרנס החרש דעת הזאת והיה נקרא ר׳ קאפיל דער דיקר, ושלש המרוצה היה הרב המאה״ג מוהרר מאניש רב ואב״ד דק״ק טיסמניץ בעת הזאת, ואחרי שיצא פסק זה ונחתם מהאלופים הבוררים הנ״ל בלשון קורש. והנה בא השררה הוא ארון העיר טיסמניץ השר יאבלאנווסקי סטרסטי צשאהרינסקי[2]) והוכרחו להעתיק פסק זה מלשון עברי ללשון פוליש, ולא נמצא בעת הזאת שום איש יהודא מבין לשון וכתב פוליש, ונתוודע להם שאני מבין יודע ומלומד בלשון פוליש, ושלחו והביאו אותי לבית הפרנס חרש מו״ה יעקב קאפיל הנ״ל, והושיבו אותי להשולחן שעליו נייר ודיו ועם הפסק הנ״ל, וישב אצלי גם האלוף התורני מו״ה יצחק רייאשר שרכן שלי הנ״ל וראה איך אני קורא הפסק לשון קורש ומעתיק ללשון פוליש, ובא גם הערל אשכנזי הסוחר מעיר ברעסלא בעל האשראי דהאלוף מו״ה צבי הירש גבאי הנ״ל, ונקרא הפסק דהעתקתי לפניהם וישר הדבר. והוציא הסוחר מברעסלא ארום זהב רנדיל והניח לפני, והאלוף הראש הפרנס חורש מו״ה יעקב קאפיל הניח שבעה גשים[3]) היינו חצי ארום זהב, והביאו את הפסק עם העתקתי פוליש דכתב ידי הנ״ל לפני השררה דעיר טיסמניץ הנ״ל, ובקראו אותו קיימו אותו בחותמו על גוף העתקתי הנ״ל, ומאז ידעו כולם שיש לי מעט ידיעת חכמה, והתחילו לחבב אותי גם אנשים מושלמים שהיו נמצאים אז בק״ק טיסמניץ, וביותר סופרים מופלאים בלשון קודש היו הרבה שמה, ועל כולם היה אז נמצא איש רך בשנים מו״ה

---

[1]) W. Lozinski, Polnisches Leben in vergangenen Zeiten 1918, 190-91 מבאר את המלה Karabela, והיא מין חרב לתכשיט. אציל אחד ששמו כך הנהיג בשנת 1496 חרב קלה ומקושטה כדוגמת חרב ממש. השם קרַבֶּלא נתקבל ברבים רק במאה השמונה עשרה.

[2]) טשיהירין (Czyhyryn) באוקריינא. [3]) היינו... Guldenstück, Gulden.

יוסף בן הקצין מו״ה יעקב קאפיל ז״ל המכונה ריקר, ובנו זה מו״ה יוסף היה חתן הרב מו״ה יצחק ז״ל אב״ר רק״ק מניסטרשיץ, והיה סופר נפלא בכתב ולשון קודש, וקנאתי בו יותר מכל סופרים, והשגתי הרבה מכתביו לי למשמרת, ונשרפו כולם בשרפת שנת תקי״ט בעו״ה כאשר ברצות ד׳ אספר במקומו.

והנה אחרי החתונה הדריכה אותי משפחת אשתי למו״מ בחנות עם כמה מיני סחורות, ואף שמגמתי היתה לעסק בהלואות ממון לערלים על משכנות, כאשר ראיתי זאת כשהייתי בבית מלמדי הרבני מו״ה יוסף ז״ל מק״ק ראלינא, הייתי אני על הרוב כותב על המשכנות סכום ההלואה ויום התחלות הפירות או הרוחים, ולזה היה קצת חשקי לזה כאשר הסכנתי שמה אף שאבותי לא עסקו בהלואה מעולם. והנה אשתי ובני משפחתה רבו עלי והדריכו אותנו למו״מ בחנות, ועסקתי בזה שתי שנים, ונולד לנו בחדש אדר התק״ג בן, וקראנו שמו יהושע בשם חמי ז״ל.

ובעת הזאת היה השררה דעיר טיסמניץ, הרוכס יאבלנאוסקי סטראסטא צשראריגסקי, והוגמר ברעתו לגזול את תושבי עיר זו, היות שבערמה הוחזק בה וידע שהוכרח יהיה לעזבה על שאינה שלו ולא ארץ ירושתו. ובעת הזאת היה קהל היהודים מפורסמים יותר סוחרי טיסמניץ מסוחרי בראד, עד שאחרי השרפה ראשונה שהיתה בעיר בראד בשנת ה׳תקי״ג [1]), הזיל השררה שלהם ארון פאָטצקי הויבמאן קארינגע מגנזיו להלוואות ליהודים ותושבי עירו בראד סך עשרה רבוא אלפים זהו׳ פוליש במזומנים, היינו מיליאן זהובים פוליש [2]). וכשקבלו אנשי סוחרי דק״ק בראד אלו הסכומים במזומנים, התפזרו מיד לכל ערי ארצות ומדינות חלק אראפע, באיזה מקומות נמצאים מיני סחורות יפים ואנשי מסחר. על מבוא הים ורוכלת העמים, ועסקו באלו המו״מ כמה שנים בסכום רב הנ״ל, ושלמו מרי שנה העסקא שבעה ממאה זהו׳, והקרן בידם נשאר לכמה שנים בלי פגע, ומזה נתגדלו ונתרבו ויתגברו אנשי ק״ק בראד בכל מו״מ שבעולם, ממש כל מקום מלא מהם ומסחורתם, ועד היום שמם מפורסם, ולא ימוש ולא ימעט לעולם.

והשר רק״ק טיסמניץ רוכס יאבלאנאוסקי הנ״ל בא לגזול ולחמס משאת אנשי עיר טיסמניץ, על שאלו הנכסין ירושת גיסו אחי אשתו והמה ממשפחת ויעלעהורסקי, והוא נער והוגדל בבית אמו הזקינה, שהיתה שררות

1) בספר תולדות ברודי Barącz, Wolne miasto handlowe Brody, 1865, 93 מסופר דבר השרפה. ובשנת 1742 היתה ולא 1753 כדבריו של המחבר כאן. במקום אחר הוא מציין את השנה בדיוק.

2) הָטמן־המלכות יוסף פוטוצקי. בארונטש הנ״ל אינו יודע עובדא חשובה זו ואינו מספר אלא זאת, שאחרי השרפה עזבו הארמנים את ברודי ונשארו היהודים בלבד ורכזו בידיהם מסחר גדול ונפוץ.

רעיר טיסמניץ, ואחרי מותה רצה הרוכס יאבלנווסקי[1] הנ״ל שיהיה הוא אפטראפס ומחזיק נכסי גיסו הנער ויתום קטן הנ״ל, ובני משפחתם יתר הפריצים לא הסכימו לזה שיהיה הרוכס אפאטראפס, ושלח הוא את עבדיו וגנבו את הנער זה מהיכלו שבעיר טיסמניץ, בעודו היה ישן על מטתו, והביאו אותו לבית גיסו הרוכס הנ״ל. ואז בא הרוכס יאבלנאווסקי בכח אנשיו, ויירש בחזקה את נכסי היתום הקטן ויעלעהורסקי הנ״ל, ועל שהלשינו לפניו שאלופי וראשי היהודים יעצו את קרובי השררה נגד הרוכס שלא יתמנה לאפטראפס לנכסי ק״ק טיסמניץ, לזה בא לנקום ולגזול מהם כל האפשרי, וצוה להביאו מנכסיו שבמרינות אקראינע, כאשר היה אז סטרסטי צשאררינסקי, והביאו משם שלש מאות וחמשים חביות רבש, ויצאה פקודת הרוכס לאלופי ראשי בני ישראל, שמיד אחרי הגיעו הרבש לעירם מחויבים הראשים לחלקם לכל יושביהם, ואחרי שבעת ימים ישלמו כלל ערת בני ישראל בעד כל הרבש במזומנים כל חבית שמונה ארומים לגנזי הרוכס. והוכרחו הקהל להעריך את כל בני קהלתם שיתנו לזה לפי מסת ידם והעריכו עלי שאשלם בעד חצי חבית רבש ארבעה ארומים, והרבש וזה נמכר בעד ששה ארומים והפסרתי שני ארומים, לזה הסכימה גם זוגתי לעקור דירתינו מק״ק טיסמניץ, ולקבוע מעונתינו בק״ק באלחב בבית אבי מורי ז״ל, ויצאנו מק״ק טיסמניץ ביום ג׳ פ׳ בשלח.

ובאנו אני ואשתי הצנועה מרת לאה ז״ל לשלום ק״ק באלחב לבית אבי מורי ז״ל בליל יום ו׳ ע״ש פ׳ בשלח שנת תק״ר לפ״ק. ובני בכורי הילד הרך יהושע הנולד לנו בק״ק טיסמניץ והיה יפה תאר ויפה מראה מאר, ושמחו אבי ז״ל וכל בני משפחתינו על שלום ביאתינו, וביחור ארוני אבי זקני מו״ה צבי הירש ז״ל, בראותו הילד הקטון הנ״ל שמח מאר ותפסו על זרועיו, ובכה בכיה רבה באמרו, ויתן ד׳ לי לראות גם את זרעו, וזלגו עיניו דמעות מחמת שמחה.

ואחרי חרש ימים רביאתינו לק״ק באלחב החלה אבי זקני הנ״ל מו״ה צבי הירש במו״ה יהורא ליב ז״ל חוליו שמת בו ביום שבת פ׳ תרומה בביאתינו מב״הכנסת אחרי שחרית ומוסף, ברך אותנו כולנו לכל איש כברכתו ברך בסמוך ידיו על ראש כל אחר, ובעת המנחה יצאה נשמתו הקרושה מגופו הטהור, כנימה מחלבו בלי שום נסיסה, אחרי שהשלים ימי חייו מאה וארבע שנים, כי הוא נולר בק״ק מיזעריטש הגרולה סמוכה

[1] השוה Barącz, Pamiętnik dziejów polskich. הרוכסית ווילהורסקא ‹Wielhorska› מתה בשנת 1741. הנסיך יַבלונובסקי ‹Jan Kajetan Jablonowski› נשא לאשה את טיריזה ווילהורסקא.

לבריסק דליטה, כאשר בארתי לעיל ברף[1]) שבשנת ה׳ אלפים ת״ח בעת מלחמות הקאזאק חמילניצקי, היה אבי זקני מו״ה צבי הירש ז״ל הנ״ל בן שמנה שנים. ודירתנו עם זוגתי היתה בבית אבי בחדרים המיוחדים ומכובדים לאורחים יהודים ופריצים להבדיל.

ויצאתי לסחור בראשונה לארץ הגר עם י״ש ודגים מלוחים הערינג וכמה מיני בשמים ושעוה, עם שאר הצטרכות בעו״ים קטנות וכפרים שבגליל מראה־מאריש[2]) שבמדינות אונגרין, ומכרתי כל הסחורות בעד מזומנים, רק היין שרף הוכרחתי ליתן בהקפה לאיש בטוח על כמה חרשים, וגם הסוס טוב שרכבתי עליו אחרי שהרווחתי עליו שלשה ארומים וחצי מכרתי אותו והחזרתי לשלום ביתי על חג הפסח.

וקודם חג השבועות שלחתי את משולחי ר׳ הירש נעחית ז״ל וזה היה נכר דורי ז״ל הנ״ל שילך לגבות את חובי בעד הי״ש שנתתי בהקפה הנ״ל והלך לארץ הגר ביחד עם ר׳ שמואל אבראסית שזוגתו היתה גם כן נכר דורי מו״ה עזריאל זעליג הנ״ל, והלכו יחדו וקבל משולחי ר׳ הירש את כל סכום המעות בעד הי״ש הנ״ל לידו, ובחזירתם עמדו בכפר ברעוולע הסמוך לעיר סיגאדר[3]) לשבות את יום השבת, ואחרי סעודת ליל שבת יצאו אלו השני אורחים לשכב לפני החלונות תחת גג הבית שלפני הפתח ומשם צפה משולחי ר׳ הירש וראה אש בוערת בשדה שהציתה הרועה סוסים, ואמר מה לי לשכב על הקרשים במקום הפרעושים אלך אל השדה ואשכב על העשבים וגם את סוסי אראה שמה, וילך לו. ונשאר ר׳ שמואל הנ״ל על משכבו לפני פתח הבית בעצמו. והנה באו כמה ערלים שודדי לילה גזלנים ומצאו את ר׳ שמואל שוכב, ויגבה אחד מהגזלנים את קרדומו והכהו בראשו מכה אחת ונפלה אזנו עם חלק עצם מגלגלתו עד שיצא מוחו ומת מיד. ומתוך זה הרגיש הבעל הבית שגזלנים באו ועד שלא פתחו דלת הבית נמלט הוא ואשתו דרך עליות דירתו, ושמו היה ר׳ יונה ברוולער, ועשה שערורה בכל הכפר ויצאו כל יושביו וינוסו הגזלנים, ומשולחי ר׳ צבי בשדה היה ולא ידע מכל זה ונצל ממות, וצרורות כספי שהיה בידו שגבה בעד הי״ש נשארו בידו. ואנחנו פה עיר באלחב לא ידענו כלום מזה.

והנה אתרחש שהר״ר ברוך מכפר צארקוונע[4]) הזמין אותי על סעודת ברית מילת בנו שאהיה אני המוהל. ובא לסעודה זו גם ר׳ מיכל ב״ר זיינוול מכפר פאלינץ[5]), ובעת הסעודה ספר איך ר׳ שמואל אבראסית נהרג ע״י גזלנים, וחרה לי מאד על שידעתי שזה רכב לאונגרין עם משולחי

---

[1]) הספר בכתב־יד שלנו. [2]) Maramaros-Sziget.

[3]) הוא הכפר Budfalu הסמוך לעיר Maramaros-Sziget.

[4]) הוא הכפר Cerkowne בגליל Dolina בגליציא.

[5]) הוא הכפר Polanica בגליל סטרי בגליציא.

ר׳ צבי יחד. ואחרי הסעורת מצוה זו רכבתי משם לק״ק סקאלי דרך כפר פאלינץ לידע ולהוודע מה נעשה, ונודע לי איך משולחי הוא בחיים ובלי חסרון מעותיו, וגם הנה בא בעצמו וצרורת כספי הנ״ל בידו וסלק אותי במלואה כדת וכראוי, ואז הכרתי וראיתי בחוש איך השגחת שמו ית״ב על פרטי בריותיו, ואיך רועה אותי מעורי וברחמיו וברוב חסדיו שומר אותנו ואת כל אשר לנו בגודל השגחתו ויגמלנו לנצח רוב חסדיו.

ובקיץ זה קניתי מפרארץ[1]) שכני עורות עזים ותישים טובים וגם בערך חמשים חתיכות פשתן יפה, והבאתי סחורות אלו לארץ הגר, ונמכר שמה הכל ברווח טוב ומסוים. העורות מכרתי בעיר חוסט[2]), והפשתן נמכר בעיר רעברצין[3]) בעד מזומנים ואיזו בחלוף בעד עורות טלאים היינו שמושין שחורים זיבן בערגער והבאתים לכאן מרינות פולין. והנה הלשינו איזו מבני עמנו עלי איך אני עובר מכס המלכות, ובא הכותב או גזבר מכל נכסי ומכסי הקיר״ה מעיר סטרי עד כפר וועלוויש[4]) ותפס את סחורתינו, והוכרחתי ליתן לו במתנה שני קאצין יפים מאד, ועוד איזו מתנות קטנות ופטר אותי מקנס היינו קאנטריבאנט במליצת ארוני המנוח ז״ל.

ועד העת הזאת היו אבי ואחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל עוסקים בתמידות במו״מ עם יינות הגרים בשותפות יחד במשך שלשים שנה ויתר כל ימי חיי אמנו מרת אסתר ז״ל היה שלום ושלוה ביניהם, ואף אחרי שנשא אבי אשתו השניה מרת פייגא ז״ל כאשר כתבתי לעיל היה שלום ביניהם. והנה בשנת העתים והתחלפות השנים שאינן כסדרן, נתהוו איזו מחלוקת ופרור לבבות בין הנשים אשת אבי הנ״ל ואשת אחי מרת רחל ז״ל, והתאמץ אחי ז״ל ומצא פריץ עשיר שחשק להתחיל מו״מ עם יינות הגרים, ונתן ליר אחי שמנה מאות אדומים, ושלח עמו כותב ערל אחר שיכתוב קניות והוצאות הבאת היינות, והלך אחי לשלום דרכו ארץ אונגרין ואת אבינו ז״ל עזב בביתו נשלל ממו״מ שלו שהסכין והורגל בו מנעוריו, וחרה לאבי מאד ויצר לו.

והנה אשת אבי מרת פייגה הנ״ל דברה עם זוגתי ז״ל בחכמה באמרה לה הנה איזה סכום מסוים במזומנים בידכם ומה לכם לכנוס למו״מ מסופקים וקרובים להפסיד, הלא טוב לכם יהיה בעת הזאת המוכשרה לכם להתחיל במו״מ יינות הגרים, אם אביו בעורנה חיי׳ ילך עמו וילמד ממנו על בוריו כל עניני ועסקי המו״מ ביינות הגרים הקרוב תמיר בידי המבינים לשכר ולריוח רב, וכן דברה עמדי, ויכמרו רחמי בראותי צער אבי ז״ל, ונדבה רוחי לצאת עם כבוד אבי ז״ל לארץ[5]) ולקנות יינות.

---

[1]) אולי צ״ל פרוץ. [2]) Huszt, עיר באונגריא. [3]) Debreczen, באונגריא.
[4]) Volocs, כפר בקרפטין. [5]) הגר?

ולקחתי עמי כל מה שהיה אז בירי במזמנים סך שמונים ארומים והלכנו דרך ק"ק דרהביטש[1]) כרי להחליף מעות פוליש שבידינו במטבעות הגרים מאריאשין קיר"ה היוצא' במרינת הגר[2]) ובכל מקום שבא אבינו ז"ל, השתרל בחכמתו, שיורעיו ומכיריו כאשר בק"ק דרהביטש בסיעת הנגיר וקצין המפורסם מו"ה זלמן בינת, וכן בעיר טורקע[3]) בציות[4]) השררה ארון רשם קאלינאוסקי, שנחלף כל מעותי הנ"ל בלי הזק מטבע שהיו אז סוחרי לארץ הגר מוכרחים לקנות מעות קיר"ה בהזק מרובה.

זולת הכבור שכברו את אבי ז"ל בכל מקום שבא, שמחו כולם לקראתו בכל מקום שבאו יהורים ולהבריל ערלים נחה רעתם בראותם ביאתו, וביותר שמחו משיחתו הנאה עם כל ארם, יהורים וערלים בארץ פולין וארץ אונגארין, חפצים לשמוע משליו ומליצותיו לשון יהורית ופוליש ולשון הגרים, באלה לשונות מבין היה לרבר בצחות הלשון כרת כאשר הורעתי לעיל שהיה מתורגם בין ראקאצי מלך אונגארין ובין סיענאוווסקי שר צבאו רכל עם וחילות רכתר פולין, כמבואר ברף[5]).

והלך עמי דרך ארץ זה ולא עזב שום מקום שנמצאים שמה יינות שלא הראה לי והוריע לי מהות היינות וערכם שבכל מקום, אף שלא חשב לקנות שמה יינות, רק כוונתו להוריעני ולהראות לי כל המקומות הראוים לסחור שמה יינות למיניהם. וביותר השכלתי מספוריו שספר לי מאורעותיו בעסקי המו"מ יינות וגם כל קורותיו בשאר עסקיו במשך ימי חייו, איך ברחמי שמים חסרי האל היה חופף עליו תמיר, ונצל מסכנות נוראות כאשר בארתי לעיל ברף. איך נצל מסכנת מות.

ובאנו לעיר מישקאץ אשר שם אחי מו"ה ארי' ליב קונה יינות שמה, והתאכסן בבית הקצין המפורסם מו"ה אברהם שפילקע סוחר גרול בעיר הנ"ל וראש בראשון רכל שאר היהורים הגרים שמה בעת הזאת, וקנה אחי ז"ל כל היינות לראי צרכו, מארון גראף גוואראני[6]) שהיה מקרם שר צבאו רחיל הקיר"ה ובזקנותו נעשה תושב רעיר מישקאץ ועל שהיה עשיר גרול עסק בהרבה מו"מ בכמה מיני סחורות וביותר עם יינות הרבה שקנה

---

[1]) Drohobycz.

[2]) מטבעות־כסף בנות עשרים קרייצ"ר שהיו לפנים עוברות לסוחר באונגריא.

[3]) Turka, עיירה בגליציא בקרפטין.

[4]) אולי גם כן בסיעת?

[5]) מעשה זה חסר בכתב־יד. פרנץ II רקוצשי נמצא בשנת 1702–03 בנכסי הטמן־המלכות הפולני Adam Mikolaj Sieniawski. — אח"כ, בשנת 1710, לאחרי מפלתו אצל Trenczen ברח לפולין. באיזו הזרמנות שמש אביו של ר' רוב מתורגמן אינו ידוע בבירור, כי חלק זה של הכ"י חסר מן הספר. ע"ד רקוצשי עיין Hengelmüller, Hungary's Fight for National Existence, 1913.

[6]) Gvadanyi, משפחת־אצילים מפורסמת באונגריא.

מתושבי העיר למכרם בריוח. ומאלו היינות קנה אחי ז״ל כל צרכו יינות מובחרים מאֲשלאַשין טובים דשנת אלף תשמ״ב[1]) שנה למספרם, וקנה אלו היינות לפי המקח שהשוה עם הגראף ושר הצבא הנ״ל. סלק בער כל חבית מאשלאש שמנה ארומים, ובער אנטלין סוכייאגאר כל אנטל גם כן שמנה ארומים, וכבור אבי ז״ל שמע מכל מעשי אחינו ז״ל קורם ביאתנו לעיר מישקאץ, בהיותו בררך, ובבואנו לעיר לא רכב לבית אושפיזא שאחינו שם, רק רכבנו דרך רחוב אחרת ובאנו לבית ערל הגר צורף כסף, והנה הערל מת ואשתו זקנה האלמנה, הכניסה את אבי שיתאכסן בביתה, ונתנה לו חרר מיוחר ורפת לסוסים שבצרי נהר קטן או נחל מים נובע, הטוב מאר להשקות הסוסים. ובקרוב לבית זה דר ר׳ איצק קרעצר ואשתו היתה מק״ק סקאלי ממשפחה הגונה מיורעי ומכיריו של אבי. ונתן לה אבי מעות על בשר כמה פונט וגם קנה כמה רגים גרולים ויפים, והתרצה האשה זאת לעשות לנו תבשילין ראוים וכן עשתה כל ימי היותנו שמה.

והנה בינרר אחר או בארנר הכיר את אבי ואמר לו פריץ אחר הגר בא לביתו שבכאן בעיר מישקאץ ממרחקים מנכסיו שיש לו באויבר אונגארין, ארבעים פרסאות מכאן, ובכאן יש לו שרות וכרמים יפים ובתים ומרתפים מלאים יינות טובים וזה שלש שנים שלא היה כאן, ומעת הזאת לא נמכר כלום אף חבית אחת לא נמכר בלערו, וכשיכירה אותו שהוא סוחר ראוי בוראי ימכור לו במקח השוה יינות טובים. והלכנו עם הבארנר לבית פריץ זה ובראותו את אבי מאר נחה רעתו, ושלח עמנו את עברו להראות לנו את כל יינותיו. ויבחר אבי יינות לצרכנו כמה חביות מאשלאשין טובים וגם אנטלין יינות טרוקין בער היינו בלשון פוליש נקראים סוכיאגור משנה המשובחת ביינות טובים אז שנת תק״ב לפ״ק. והשוה אבי ז״ל המקח עם הארון הנ״ל על החביות מאשלאשין כל חבית ארבעה ארומים והאנטלין סוכיאגור הנ״ל כל אנטיל גם כן ארבעה ארומים, ולקחנו מיינות אלו לפי צרכנו וערך שהיה בירינו מעות ומזומנים. והנה הוכרחנו לעכב בעיר עור עשרה ימים ער ביאת העגלות שיוליכו היינות עד עיר מונקאץ[2]) ונרב הארון וצוה שיתנו לנו מרי יום חבל גרול תבן טוב לסוסים שלנו, וגם שני פלאסקת יין טוב לשתיות אבינו ז״ל, וגם ככר לחם חטים יפה לפורמאן, היות שהערלים בעלי העגלות מעמירים תמיר ערל אחר שיעמור לפני הסוחר לשרתו משך זמן המתינתו על העגלות, והיו גם אצלנו ערל אחר מבעלי העגלות עומר אצלנו לשרתנו, ונתנו עברי השררה זו לערל שלנו הנ״ל מרי יום לחם חיטין יפים אחר עם חתיכה בשר חזיר שמן, ומן היין שניתן

[1]) הפעם ר׳ דוב מונה לספירת הנוצרים.

[2]) Munkacs עיר ברותיניא הקרפטית בטשכוסלובקיא.

לנו מרי יום נתמלאה אנטל יין מאשלאש טוב והיה לנו ממנו טוב למלאות היינות.

ואחרי גמר קניתנו יינות הנ״ל, באתי לבית אושפיזות אחי הנגיר הנ״ל שבבית הקצין המפורסם מו״ה ר׳ אברהם שפילקע. והנה ראיתי על החלנות כמה פרובין מיינות ונתן לי אחי לטעמם. והנה טעמם כהיינות שלנו שקנה אבי כאשר המאשלאשין שבחביות כן הסוכייאגור שבאנטלין שוים בטעמם לייגות שלנו, כאשר היו מִצמחי שנה אחת ונמזגו ונעשו במלאכה אחת, והגיר לי אחי ז״ל מקחם כנ״ל כל חבית שמנה ארומים וכן כל אנטל ח׳ ארומים. ומיד הלכתי והבאתי לאחי פרובין מהיינות שלנו ונתתי לו לטעום והכיר שהמה גאטונג אחד, ואז הורה בפני שאבינו ז״ל מבין גרול על יינות יותר מכל סוחרי היהודים. ובכל עסקי ועניני המו״מ זה הוא יותר בקי ומובחן מכולם.

וכאשר יצאנו מעיר מישקאץ ובאנו עם כל היינות עד כפר לוק[1]) שבשפת הנהר הגרול טייז, והנה שמה יצא נגרנו לשטן, ה״ה האלוף הקצין מו״ה זאב וואלף קאמראש מחזיק טולראנץ[2]), ומצא שמה בכפר לוק, כמה בעלי מלחמות הקיר״ה[3]) והראה איזו כתבים לפניהם ואמר להם איך הוא מחזיק הטולראנץ שמהכנסת הקיר״ה. לזה מחויבים כל הבעלי מלחמות מחיל הקיר״ה, לעמוד לו בעזרה בכל הצטרכתו וכאשר יצוה להם. וגם נתן להם לשתות י״ש ושכר עד לשכרם. וכאשר הגיע אבי ז״ל לשם מיד הבין הערמה באשר שאין כח ביד ר׳ וואלף ולא בידי אנשי חילות להבריל לעכב העגלות בסחורות באמצע הדרך, ומכס המלכות מחויבים הסוחרים לפרוע בערים שבגבולות המרינה. וכשמע זאת הבעלי מלחמות מפי אבי ז״ל נסוגו אחור ולא חשו לדברי ר׳ וואלף הנ״ל ואמרו אין לנו להכנים אותנו בעסקי סוחרים ולעכבם עם סחורתם. והעגלות עברו את הנהר.

ובאנו עם היינות לשלום ביתנו באלחב, והנה אחי ז״ל הוליך כל סכום היינות שלו עד עיר לבוב. והפריץ השותף שלו פעל מהכומרים פראַנציסקנר שהונחו היינות במרתפים רהקלוסטר שלהם, ומכרם שמה. ואנחנו מכרנו מעט היינות שהבאנו להארונים הפריצים השכנים בסביבותנו.

---

[1]) Luk.

[2]) הוא מכס־הסבלנות ששמה המלכה מריא־טיריזא על היהודים בשנות 1743–1749 יהודי אונגריא היו משלמים מכס זה עד שנת 1846. עיין R. Bernstein, Die Toleranz-taxe der Juden in Ungarn, „Gedenkbuch zur Erinnerung an David Kaufmann" 1900, 599–628. ר׳ וואלף זה היה מוכסן של מכס־הסבלנות.

[3]) היינו אוסטריים.

ואז בא בפעם ראשונה מארץ הגר הקצין המפורסם מוהר"ר אליעזר אשכנזי מעיר קאראלי והתאכסן בק"ק סטרי בבית הנגיר והקצין הרבני מו"ה צבי הירש במו"ה מרדכי ז"ל. והנה עבר פה ק"ק באלחב גיסי האלוף מו"ה שמעון מאזטנר וראה את סוסי שבאתי רכב עליו מיריד ראלינא, וקנה אותו ממני בעד עשרה ארומים, ואני זה שלשה ימים קניתי סוס זה בעד חמשה ארומים י"ב זהובים פוליש, וצוה לי ר' שמעון הנ"ל שאקנה למענו יותר סוסים טובים, וקניתי עוד שלשה סוסים יפים והבאתי אותם לעיר סטרי ולקחו אותם ממני והרוחתי סך מסוים יותר משלש מאות זהו' פוליש מה שהיה אז בימי נעורי נחשב לריוח גדול בהשגחת ד' ית"ב.

ובעת הזאת היה פה ק"ק איש ישר שמו ר' טובי' בן ר' ראובן ומנעוריו היה אוהב נאמן לאחי הרבני מו"ה בענדט ז"ל, ובראותו שאני מהיר להתעסק בסחורות ושמע שהביאו לטיסמניץ הרבה צמר רחלים יפים לעשות חגורות לצבע קרמזין. ואמר לאחי ר' בענדט שידבר עמי שאלך לק"ק טיסמניץ לקנות את הצמר, ואף שאני איני מבין מיני צמר איזו יפים ואיזו גרועים, הנה אשלח עמו איש רוכב על סוסו בהוצאתנו, והוא מבין ויודע כל מיני צמר ולאיזו מלאכה ראוי יהיה. ושלח עמי את ר' בער ב"ר יהודא רוכל ז"ל היודע מהות ואיכות הצמרים. והלכנו ובאנו לק"ק טיסמניץ, ודברנו עם הערל עמלק גירעק קארילא הזקן ובניו[1] שהביא מקרוב ארבעה עגלות גדולות קארעווסין[2] מלאים צמר טוב ויפה לטוואו.

[3])...והוסר ממשלתו וכן בעסקי קהלתינו באלחב השתדל אחי ז"ל ודבר עם השררת הרוכסין[4]) בהתנצלאות רבני עמינו עדת ישראל הרבה דברים המתישבים, והתרצתה וצותה להחזיר הכנסת הגבעלי[5]) לקופת הקהל יצ"ו.

אך שבעו"ה בעת היות אחי בעיר ווארשא בעניני העסקים הנ"ל ואף אנכי הייתי מתגרר בלבוב, יושב למכור היינות שהיו לנו שמה, והנה חלמתי חלום קשה לאשתי, איך תתקשה לילד. וביום המחרת באה השמועה רעה מקהלתנו איך שביום א' י"ג לחרש תמוז שנת התקי"ט באו בהשכמת

---

[1]) טיסמניץ מפורסמת היתה בסוחרים ארמניים שישבו שם. עיין באריכות Barącz Pamiętnik dziejów polskich 1855.

[2]) על־פי Linde, Słownik języka polskiego מקור המלה בטלבית Kereuszie ופירושה עגלה טעונה. על־פי Encyklopedja powszechna, 1863, XIV, 71 מקור המלה בטורקית ופירושה משרת או עבד. שמוש המלה אצל ר' דוב מוכיח אמתותו של הביאור במלונו של לינדה.

[3]) כאן מתחיל קטע חדש.

[4]) המכוון לנסיכה ליובומירסקא כמו שנראה להלן. [5]) מכס על שחיטה כשרה.

הבקר שמנה ועשרים אנשים ערלים רוסין היושבים בהרים שורדים הנקראים אפרישקת[1]), כשהאיר היום אחר שכל אנשי המשמר שעמדו כל הלילה הלכו כ״א לביתו לישן שנת שחרית. והנה ארחות ערלים הנ״ל באו עד לפני בית הקצין מו״ה נחמן ז״ל ומצאו אש בוערת לפני הבית שהציתו שומרים הנ״ל בלילה ואצל האש שוכב משרת הקהל ר׳ הירש שול קלאפעף ישן, ובמראשותיו עומר התוף הוא הפוק דהמקום, ויקץ הירשל הנ״ל ויקחו וישימו אותו את התוף על האש ונשרף. ולהירשל זה צוו הערלים השורדים שיקרא הוא בשמו שיפתחו לו דלתות הבית שלא ירגישו מביאת השורדים כלל. וכן עשה הירשל הנ״ל, ויפתחו הבית ובאו השורדים בתוך חדרי הבית, ומצאו את חתן ר׳ נחמן, ה״ה הרב מו״ה אברהם ז״ל, אב״ד דק״ק ראלינא, ור׳ נחמן עצמו כבר היה בחדרו השני מכופה מחומה ואשתו עמו וגם בתו הרבנית הנ״ל עם אשה משרת נמלטו עמהם להכפה, ונשאר רק חתנו הרב הנ״ל בידי הגזלנים, והתחנן לפניהם והתנצל באמרו להם אני בבית הקצין הזה רק מלמד תינוקות ולא יתן עבורי פ״א, ואף אם תהרגו אותי לא יחוש.

והנה הקצין הרבני מו״ה רובער בהנגיר מו״ה ארי׳ ליב ז״ל הקיץ משנתו, בשמעו שהגזלנים בעיר ויצא מביתו בבהלה, בלי מלבוש רק בכתנתו שישן בה וחשב להמלט מירם, וברח דרך שער האחרון שבביתו שלא ירגישו בו הגזלנים. והנה שמה בקרוב היו עומרים כמה אנשים מגזלנים על המשמר בשער האחרון שבבית ר׳ נחמן הנ״ל, וראו את ר׳ בער הנ״ל שבורח הוא, ותפסו אותו בכתנתו, והוליכו אותו לשאר הגזלנים, ובקש אותם והבטיח ליתן להם פריון נפשו מעות הרבה, והוליכם עד לכפה שבבית ר׳ נחמן ז״ל, אשר שמה היתה ישנה האשה הנגירה מרת רייזל ז״ל אמו של ר׳ בער הנ״ל, שנהגה הכפה בכל מיני סחורות, אף לאחר מיתת בעלה הנגיד מו״ה ארי׳ ליב במו״ה יצחק ז״ל והתחיל הקרוש ר׳ בער הנ״ל לקרוא: מאמע! מאמע! פתחי ותני המעות לפריון נפשי, ואמו מתיראה היתה לפתוח. והנה בירם היה נלכד הרב מראלינא הנ״ל, שאמר ר׳ בער עליו שהוא חתן ר׳ נחמן. והרב זה השיב אני מלמד לבניו וזה הוא בנו של ר׳ נחמן. וכאשר שמעו מפי ר׳ בער שהוא קורא: מאמה! מאמה! האמינו שהוא בנו של ר׳ נחמן. ור׳ נחמן הוא ואשתו ובתו הרבנית ראלינא ואשה משרתת אחת שנמלטה עמהם לחדר אבנים המכופה, וסגור מסוגר דלתות ובריחי ברזל,

[1]) הם גדודי לסטים מזוינים מסודרים היטב שהיו מכת מדינה בהררי הקרפטין. מתנפלים היו על סוחרים בדרך וגם מתפרצים לתוך ערים ועיירות ורוצחים נפשות. עונשי הממשלה לא הועילו הרבה. ר׳ דוב נותן לנו הרצאה נכונה מהתנפלות כזו על יהודי עיר מולדתו. עיין L. Barącz, Pamiątki miasta Stanisławowa; K. Rakowski, Wewnętrzne dzieje Polski 1908, 401.

ויגשו לשבור הרלתות ברזל שלפני, ותפס ר' נחמן הקנה שרפה נגד איש הגזלן שעמר נכחו והכהו למות, וחרה להגזלנים מאד והתאמצו להביא עצים גרולים וחזקים לשבור בהם את הלארין ברזל שלפני החלונות, וצוח ר' נחמן ואמר להם הנני נותן לכם מעות מזומנים במטבעת כסף וזרק להם שק מלאה מעות כסף דרך הגראטת ברזל שבחלונות, כפי רבריו היו שם שלשת אלפים זהובים פוליש, ונקרע השק והמעות נתגלגל דרך החלונות שבמרתף ונפלו למרתף, והוכרח ר' נחמן לזרוק עליהם אש עור שתי פעמים מהשני קני השרפה שהיו בירו מלאים מפילור ועופרת. באחת הוכה אחר ברגלו, ומהשניה עשה חבורה גרולה לראש הגזלנים איוואן באיצשאק וניזק תחת החזה שלו אבל לא למות, וכאשר הרגיש כאב פצעו זה, צוח לאנשיו הגזלנים בלשון רוסי' מלאטצש פאליט, היינו בלשון עברי בחורים שרפו הבית עליו. מיר לקחו הטישלך שהיה מניחים שמה בעלי חניות, שעומרים כל היום לפני הבית בתיבות קטנות מלאות סחורות למיניהן, ובלילה נותנים אותם להבית למשמרת, והגזלנים זרקו מהן הסחורות ושברו אותן בהגרזנים שבירם, והציתו בהם אש מיר בארבעה פינות הבית כרי שישרף מהרה.

ובחמה זו יצא קצפם על הקרוש הרבני מו"ה רובער זצ"ל הנ"ל שהיה חבוש בירם עם הרב מו"ה אברהם ז"ל אב"ר מראלינא שאמר עליו שהוא בנו של ר' נחמן והאמינו על ששמעו מפי הקרוש[1] שקרא לאמו שתפתח הכפה הנ"ל, לזה חטבו אותו בהקררומות שבירם בעונ"ה פצעי מות. ובאה אשה אחת שמה עטל מלכת — שהיתה בעת הזאת המילרת ובקשה אותם שלא יהרגו את ר' בער. והנה אחר מהם וחטב בהגרזן שבירו גם את האשה הזאת ומתה מיר באותו מקום שנפל ר' בער ז"ל לפני בית ר' נחמן ז"ל, וגם שמה בא ר' אייזיק ב"ר ליב קרעמר בעל חנות קטנה ובקש להציל את חנותו מירם והמיתו גם אותו ונפל לארץ, ונשרפו שמה שניהם, עטי מלכת וגם ר' אייזיק קרעמער שלא מצאו מהם כלום ושום רושם. אך ר' בער ז"ל אף שנהרג לארץ הרגיש השרפה, והיה בו כח לסחוב עצמו מלפני הבית שנפל אצל כפת ר' נחמן ער לרחוב עיר ומת שמה ויצאה נשמתו בקרושה ובטהרה, והביאו את גופו לבית הכנסת הקרוש והניחוהו על שלחן הגרול שהיה אז עומר לפני פתח בית הכנסת, וכעת שלחן זה עומר בצר ררום בבית המררש, והיו נראים עליו הכתמים מרם שירדו עליו מהקרוש הנ"ל, יותר משלשים שנה היו רשומיו נכרים.

והנה שזה ר' בער בהיותו ברךך עיר ברעסלא, עמר אז רוכס מרצין לאבאמירסקי ויצא ללסטות את הבריות, וביותר גזלת סוחרים הרבה גזל, וגם

---

[1] המחבר קורא לר' בֶר "קדוש" על שם סופו.

הרג כמה אנשים [1]), וכמעט שלא נפל ר' בער הנ"ל לידו, רק שנשברה עגלה אחת ונתעכבו בלינת לילה, והרוכס עם אנשיו הלך לו משם, ונצל. לזה כאשר בא לביתו ביום ו' ערב שבת י"א תמוז וביום השבת עלה לתורה ובֵרךְ ברכת הגומל, ובעונ"ה שלא ירע מה שנגזר עליו, והוכרח למות בביתו אף שהוא מקום מובטח, ואף שהיה בידו ממון רב שיכול ליתן פריון נפשו. ואי אפשר היה לבטל גזרת השמים, ומת בקוצר שנים, בן ל"ו שנים, איש תלמיד חכם גבור ועשיר גבה קומה יפה תאר ויפה מראה, ובמותו לא השאיר תמורתו בקהלתנו עד היום.

והרב מראלינא עדיין נתפס בידי הגזלנים, ולא המיתוהו, באמרו להם אני אוליך אתכם לבית יהודים עשירים אחרים זולת ר' נחמן, ובא עמהם לבית ר' יהורא בר' אהרן ובנו הקצין מו"ה אייזק ז"ל. והנה אלו כולם עזבו את ביתם והמה עם נשיהם ובניהם נמלטו בשמעם מהגזלנים שבאו לעיר, והגזלנים בבואם לבית שאין בו יושב, והתחילו לחפש בחדריו, למצוא מה לגזול ולקח מכלי הבית, ואז נמלט הרב מידם וברח לעבר הנהר לשאר היהודים שנמלטו.

ובאותה רגע באו שני גזלנים לבית אחי הקצין מו"ה ארי' ליב ז"ל ומצאו את אשתו הגבירה מרת רחל ז"ל בבית החיצון, שקמה מהמטה ואינה עטויה בגדים וחשבוה למשרתת והכוה בגרזן על ראשה ונעשה פצע. והגזלנים הלכו לחדרי הבית והיא נמלטה לתוך התנור והכניסה עצמה ברוחק גדול שהיתה אשה גדולה ובריאת בשר, והנה הודיעו לה שהשרפה בבתי העיר ויצאה בבהלה מתוך התנור, ולא הרגישה שנפלו מאזניה המאזני (נוזמי) זהב המשובצים באבני דיאמענטין יפים ויקרים, והיא יצאה משם להמלט מהשרפה אך גם הצילה כל תכשיטית ובגדיה היקרים, כאשר היתה אשת חיל וגבירה גדולה מרת רחל ז"ל.

ובאותו רגע באו שני גזלנים לביתי ומצאו את אשתי מרת לאה ז"ל שוכבת על מטתה, ולא ירעו מהנעשה בעיר, ובקשו ממנה מעות רב ונתנה ארום זהב אחר ועשרים זהו' פוליש ומתנצלת שאין לה יותר מזומנים פ"א. והכה אותה גזלן בהגרזן שבידו מכות אכזריות על זרוע ירה וגבה, שהיו בשרה ועורה שחורים זמן רב. ותבעו ממנה תכשיטי זהב ומרגליות, ויש אמרו שהערלים תושבי עירינו אמרו להגזלנים שבבית זה תמצאו תכשיטי זהב ומרגליות, והוכרחה ליתן להם כל התכשיטין שלה, מרגליות יפות וטובות שני גאטונג חמשה שנור וארבעה שנור. גם שטערין טיכל טוב ויפה מאר, וגם נתנה להם עשר טבעות זהב משובצות באבנים טובות וביותר ריאמאנטין יפים ויקרים, ערך שווים דהתכשיטין אלו היה בעת הזאת שלשת אלפים

[1]) המכוון בודאי הגנרל ליובומירסקי. עיין A. Boniecki-A. Reiski, Herbarz Polski XV, 1912.

זהוב׳ פוליש בשופי, זולת שאר כלי ביתי והבית עצמו שנשרף העריכו אז ר׳ אלפים זהו׳ פוליש, סך כל הזיקי עלה שבעת אלפים זהו׳ פוליש. וברגע זה שמעו הגזלנים שהשרפה מתגברת ועזבו את אשתי, ונמלטה לעבר הנהר, ונשארה שפחתה ערלית מסקאלי ונשאה בעצמה כל המטלטלים שיכולה לשאתם ונצלו מהדליקה, אף גם הספרים שלי שהיו קרובים למאה ספרים ורובם ממחברים קדמונים, וחמלה עליהם שפחה זו באמרה שאדוני הוא אוהב ספרים ואציל אותם ואשימה אותם בשק, ונשאתם בשתי פעמים ולא השאירה אף אחד וכולם נצולו. אך מה שגנבו שכנינו שתים עשרה חתיכות ספרים יפים מאוד חסרו לי אז מהרייסטר שלי, ואחרי תשע שנים הכרתי שני ספרים מהם והוחזרו לידי.

וביום השני י״ר לחדש תמוז נורע לי הדבר הרע הזה ושכרתי לי עגלה ויצאתי מלבוב, והלכתי כל הלילה ומצאתי את איש מבני קהלתנו הנשלח ללבוב לבשר לי מהמאורע שנעשה בקהלתנו, ובאתי לק״ק באלחב בערב יום ג׳ י״ר תמוז תקי״ט לפ״ק, ותהום כל העיר ואנשיה כולם נבוכים ומבוהלים מאר[1].

והגזלנים יצאו מהעיר מעט קודם חצות היום א׳ הנ״ל ביר רמה, היות שבבואם לעיר רצו איזו מבני קהלתנו לבית הטפלה והתחילו למשוך את הפעמונים להרעיש את העם שיעמדו לעזרה. והשודדים בשמעם קול הפעמון, משך אחד את קנה השרפה שבידו ופצע ברגלו את ר׳ בצלאל ב״ר ליב ז״ל, ונשאר נכה רגלו עד יום מותו. וגם ערל אחד נפצע אז מקנה השרפה שהיה עומד אצל הפעמונים. לזה לא עמד שום איש נגדם, והלכו לבטח ועשו כרצונם. וגזלן אחד שנפצע ברגלו ע״י ר׳ נחמן, לקחו סוס מערלים שבאו לעיר על יריד פייטר ונתנו לו שירכב עליו, וכן כולם כשפגעו בערלים רוכבי סוסים, לקחו מהם הסוסים, ששה עשר סוסים, ורכבו עליהם, ולבשו עצמם בגדי משי, בגדי נשים שגזלו מהעיר יופקת ר״מש״ק[2]) אטלס ושאר מטריעת במיני צבועים ארומים ירוקים בלא ושאר צבעים.

והגדול שבהם איוואן באיצשאק לבש עצמו בלייבסרראקל לבן של אחי הנגיד הרבני מו״ה ארי׳ ליב ז״ל החדש שעשה לעצמו על חג הפסח קודם המאורע זה מלוסטרין לבן וטוב מאד עם קרסי כסף טובים ויפים, מצופה בסיטראקת טובים, והרימו רגל על עץ נכחו ותלו בו פארטך מפארטר[3]) טוב משי ויפה מרוקם בזהב וכסף, וכן הלכו בטח ואין רודף אותם, באשר שהעקמאן[4]) שהיה אז מושל המבצר עירנו באלחב, לא היה בביתו

---

[1]) בחבורו „דברי בינה" מספר מחברנו שתשעה אנשים נהרגו במאורע זה. עיין „השלח" כרך ל״ג, 445.

[2]) שמלת-נשים ממשי־דמשק. [3]) ברוקאט.

[4]) הוא הסוכן, Ekonom.

אז ולן בלילה זה בעיר סטרי, מה שחרה לכולם מאר שלא היה מושל המבצר בעת הגזלה והשרפה, ובאם שלא הציל מהגזלה הצלה פורתא יכול היה לעשות מהשרפה, שהגוים כשהיו רואים הפריץ המבצר עומד ומצוה בוראי היו מוכרחים לכבות הרליקה ולהציל איזו בתים.

ואף שזה הערל העקמאן היה מיורעי ומכירי ואוהבי מאר על שבשנה זו בחג הפסח העבר שבת עמי בק"ק ליסקא[1]) כאשר כתבתי מזה לעיל ברף... שהיה משולח עמי מארון הכומר ויעניאוסק[2]) רזיעקאן לבוב לקנות יינות הגרים, וזה כתב החשבונות מקניות היינות והוצאות הביאתם בסרר נכון לפי עצתי, באשר שזה הערל היה אז רק בשנים ולמר מעט, ועשה הכל בעצתי, וישר בעיני השררה הנ"ל לעשותו לעקמאן בעירנו. לזה היה לי לאוהב נאמן כל ימיו אף ולאחר שהלך מכאן, ונעשה עקמאן בעיר קאמרנא, כשבא ללבוב היה מבקר בשלומי באהבה עזה.

ואז אחרי מעשה הגזלה והשרפה הגרולה יעצנו אני והערל העקמאן הנ"ל עם הרבה פריצים חכמים ובעלי משפטים, ועלתה הסכמת כולם, מה שנעשה לעזרה לעיר החרבה הזאת. בראשונה צריך לעשות קאנפריגאטע[3]), הייגו חקירה ע"י פריצים נאמנים ויורעים ומכירים היו את כל בני עירנו ומהות ביתן רכל אחר, ועסקי ועניני המו"מ רכל אחר בעלי חניות קרעמר ובעלי מוזגי משקה שענקרית, ושאר סוחרים קטנים וגרולים. העריכו שוי הבנינים וערך משת הונם בסחורות שנשרפו, וכל המלאכה זו חל על האלופים המנהיגים יצ"ו.

שאז היו הראשים רפה באלחב הנגיר הרבני מו"ה יצחק מבראר, ור' בער כ"ץ ח"ר נחמן ז"ל, והשלישי הרבני מו"ה יצחק אייזק ב"ר יהורא בראי' והרביעי אני רובער בר"י, והנה שלשה הראשונים לא ירעו ולא הבינו מה תועלת מזה תצא, והוכרחתי אנכי בעצמי להשתרל מארון העקמאן שיתאמץ לעשות החקירה זאת, ובקש לזה כמה פריצים שכנים. האחר הוא הערל מארראקע הזקן וארון האשאוסקי, וארון אילניצקי, וגם ערלי העיר השופט ואנשי הארואנר[4]) והלכו עמנו להראות להם מקומות הבתים הנשרפים שיזכירו לעצמם מהות כל בנין וערכו בעמדו במקום הזה, ואיזו מיני סחורות שהיו בה וערך שוים, ונכתב הכל בסרר נכון ברייסטר מט"ו בוגין נייר, ולפי חשבון עלה הזיקת השרפה ליהורים בעירנו לסך שלש מאות אלפים זהו', הייגו ש' אלפים זהובים פוליש, ונכתב רייסטר כזה שלש נוסחאות ונחתם מהפריצים הערים הנ"ל ומהארואנר, ושלחנו

---

1) Lisko, עיירה בגליציא.

2) .Wieniawski

3) בוראי Konflagrata, עי' מלון הלשון הפולנית של לינדה.

4) שלטון המקומי.

נוסחא אחת ללבוב להארמנסטראציע רצשאפאוע ושעלאנזנע[1]) שהיו פורעים להם מעירנו באלחב מרי שנה יותר מחמש מאות זהו׳ פולניש, וכשהגיעו אלו הכתבים הנ״ל לידי שררות רהארמניסטראציע דלבוב, חמלנו על יושבי עירנו הנשרפים ונגזלים, וויתרו הנתינה ת״ק זהו׳ לשנה הנ״ל, על חמש שנים, לא פרענו פ״א.

והנוסחא השניה מהכתבים הנ״ל שלחנו לק״ק בראד לידי ראשי מרינות וגלילת פולין, על ידי האלוף מו״ה ארי׳ ליב ב״ר קלמן כ״ץ ז״ל, ונתנו לידו גם אגרות כתובים במועצות ורעת[2]) דרך מסלול בלשון הקודש בספורים מחורבני הקהלה וגורל הזיקות רבני ק״ק מהגזלנים והשרפה, והשיבו תהיה לקהלתכם הנחה, ואיזו אמרו בלשון עלגים עם אגרת רעה כזו ראוי לישב על פתחי בית עלמין ולבקש צרקה, והוחזר ר׳ ליב ב״ר קלמן כ״ץ לקהלתנו בלי תשובה נכונה.

והנוסחא השלישית שלחו האלופים ראשים ומנהיגי ק״ק יצ״ו לק״ק רייסא ע״י ר׳ אברהם חרמ״ט, היינו חתן ר׳ מיכל טראנת, רוכב על סוסו ובא להרוכסין השררה שלנו[3]) בסופליקה, היינו קובלנא רבה מבקשה רחמים על שארית ישראל אחרי הגזלה והשרפה שסבלו תושבי עיר באלחב, ויכמירו רחמי הרוכסין השררה על בני עירנו, וכתבו אגרת בבקשה והתנצלאות גרולות בעבורנו, וכתבו אגרת בהתנצלאות מבקשת רחמים מארון הגזבר הגרול הוא הפורסקארביע קארונע[4]) רכל הכנסות המלכות ומרינות פולין, ורכב כהר״ר אברהם הנ״ל לעיר פילז לארון הגזבר הנ״ל, הוא ארון השררה וועסיל[5]), ונתן לידו אגרת הנכתבה משררה שלנו במליצות גרולות מבקשת רחמים על תושבי עירה באלחב. והשיב השר זה הנ״ל להרוכסין, ומה לי לעשות אחרי המעשה שכבר העריכו השמאים וגם נחלקו האסיגנאציעס[6]) מפי ראשי המרינות רכל גלילות, שהיו באספה גרולה יחר בהוצאות גרולות, ואי אפשר בשום אופן להתאספם שנית, ואין לקהל באלחב כי אם שתבקשו מתושבי קהלות הסמוכות להם ומכירים אותם, שיתרצו לנרב סך מה על עצמם להוסיף, ומעל קהלה הנשרפה להקל נתינת הכרגא רמלכא.

---

[1]) מכס־משקאות ‹Czopowe i szelążne› הונהג בשנת 1629.

[2]) משלי כ״ב, ד׳.

[3]) הנסיכה ליובומירסקא.

[4]) Podskarbi Koronny היה שם שר־הכספים בפולין.

[5]) תיאודור וֶסֶל ‹Wessel› בעל־האחוזה פיליצא ‹Pilica› בגליל ראדום נמנה לשר־הכספים בחודש אבגוסט 1761. והמארע המסופר כאן בשנת 1759 היה ואז היה שר־הכספים קרל סידלניצקי ‹Siedlnicki›. אבל אין להתפלא על טעותו של המחבר מאחר שכתב את כרונותיו בהיותו זקן מופלג למעלה משבעים.

[6]) כך נקראו בשלטון הפולני ההערכות לשלם כספים למלכות.

וכן השיב הארון הקמסר טינצקי בשם השררה שלנו מרישא להאלופים הקהל באלחוב בזה הלשון. כעת לפי תשובת הארון הגזבר הגדול וועסל שהשיב להרוכסין אין לכם דרך אחר להקל מעליכם כי אם שתבקשו מקהלות הסמוכות לכם שיקבלו על עצמם סך מה לשלם בערכם להקל מעליכם. היות שלא מהרתם לשלוח איש בעת הוועד ואספת הראשי מדינות דארבע ארצות פולין, וכעת שלחתם איש שהוא כעגל לא לומר, שלא ירע מה להשיב לארון הגזבר ולהתנצל אתכם על אחור משולחכם בבקשתכם, ונשארו בני קהלתנו נבוכים ומבוהלים מופחרים ויראים מנגישות העקסוע־קוציעת שהיו שולחים בעלי מלחמות מחיל צבאות פולין ברכב ובסוסים לכל קהלת ישראל לגבות מהם נתינת הכרגא דמלכא, היא מעות גלגלת מראשי בני ישראל, ועל שבני עמנו ישראל מחזיקים זאת לאסר, כאשר קרה בימי דוד המלך ע״ה שקבל ענש על זה והתחרט והתורה[1]. לזה היו עושים בעיר ממלכה ווארשא השואה עם המלכות ועם שררות הסאַנאַט בעת הסיים בעיר ווארשא, והאלופים ראשים ומנהיגי מרינת וגלילת פולין היו מחויבים עצמם להעריך ולהשאים את כל הקהלה איזו שיכולים ליתן מרי שנה, לזה נשלחו אלו אנשי חיל דעם פולין לגבות נתינה הנ״ל מכל קהלה כאשר ספרתי לעיל.

והנה אל כביר לא ימאס את זרע ישראל ולא יטוש ד׳ את עמו. בעת הקאנטרקטן בהיותי בלבוב בא אלי פריץ אחד מיודעי ומכירי ודבר אלי כמבשר ואומר, איך שיש לו אסיגנאציע מהגזבר הגדול על הכרגא המגיע מקהל באלחב, על סך שני אלפים ומאה זהובים פוליש ואהיה בעירכם ואחזה גם את אשתו הנכבודה כבעלה כדרך הערלים הפריצים מדברים בחנופה, וחרה לי מאר, ואז היו בלבוב איזו מקהלתנו סוחרי מלחים ושלחתי לקרוא אותם, ובא האלוף מו״ה זאב ז״ל והתורני הקצין מו״ה ישראל ב״ר נחמן ז״ל, ושמעו גם המה בשורה זו, וידעו וראו מה שפעלו אנשי ראשי ומנהיגי קהלתנו ע״י משולחם ר׳ אברהם חרמ״ט הנ״ל ששלחו לרייסא ולארון הנזבר עד עיר פילס כביארתי לעיל הכל.

ואמר הפריץ הנ״ל גם להם איך יש לו אסיגנאציע לקהל באלחב על סך שני אלפים ומאה זהובים פוליש כאשר העריכו אותם השמאים המובחרים עפ״י ראשי ומנהיגי מרינה. והתחילו להתנצל מאד לפני הפריץ, וספרו מגורל חורבן עירנו ע״י הגזלנים והשרפה, ושאין שם לא ראשי הקהל ולא שמשים שאיזו נהרגו על ידם ולא התמנו אחרים תחתם, ונשארו בלי שום ראש ומנהיג, שמעט מזער נשארו יושבי קהלתנו מהרבה שעקרו דירתם מכאן באלחב, והלכו לקבוע דירתם בקהלות אחרות באיזו שיוכלו למצוא טרף ביתם, ויאמר הפריץ כי רך לבבו בשמעו גורל הריסת עיר

[1]) שמואל ב׳, כ״ד.

באלחב, אין לכם דרך אחר רק תלכו לארון הראך מיינשטר דרגל שלנו, שבירו האסיגנאציע הנ״ל, והוא הפיסר קארוני השררה דעיר ראזדל[1]), ותספרו לו מגודל חורבן עירכם, אולי ירצה לעזור לכם. ויסכימו ר׳ יוסף[2]) ור׳ ישראל הנ״ל לילך לשררה זו בתנאי שאלך גם אנכי עמהם. ובאנו להשררה ודברנו דברינו כנ״ל מחורבן עירנו. ויאמר השר, אני אמתין לכם הפרעון עד חגא יאן הבא[3]), והביט זה השר אלי, ויאמר להם, הגם זה הסוחר מתושבי באלחב הוא. ויען ר׳ ישראל ב״ר נחמן ויאמר, הוא סוחר יינות הגרים מעיר באלחב ומוכר יינותיו תמיד בלבוב. והשיב השררה ויאמר, אני אמתין לכם עד חגא יאן, ובאם לא תשלמו בזמן פרעון אזי גם יינותיו שלנו יהיו. וחרה לי מאד על דברי ר׳ ישראל זה ואמרתי לו מה לו לדבר כזה להשר הגזלן כזה שגוזל מדי יום את בני עירו בלי חמלה כידוע מק״ק ראזדל ויתר עריו. מכביד עליהם מרהבאות ובעלילות שקרים מענישם לפטרם בפרוע פרעות[4]). ואשא עיני אל השמים ואמרתי מאין יבא עזרי, ויצלני ממקרים הרעים. ושקט הדבר עד זמן פרעון חגא יאן הנ״ל.

ואחרי חג הפסח תק״ב לפ״ק בחזירתי לביתי ללבוב שאמכור את היינות שבשם. היות שאחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל כבר התחיל לבנות ביתו, ובימי חורף מוכנים היו כל העצים לבנין ביתו. היות אחרי שנשרפו בית אחי ז״ל וגם ביתי נשרף, הוכרחנו שנינו, לבוא לבית אבינו ולדור עמו, אחרי שתקננו בהוצאתנו מכיסנו את גגיו שנהרסו ברובם בעבור סכנת השרפה, באנו שנינו על י״ט ר״ה תק״ך לפ״ק, והזמין את אבי ז״ל על ראש השנה, וישב אחי אצל השולחן הראשון והסיב בצד אבי, ואשת אחי האשה הנגידה מרת רחל ז״ל הסיבה עמהם, ואני עם אשתי ובני ישבנו אצל השולחן השני.

ויהי באמצע הסעורת צהרים דיום א׳ ר״ה קם אבינו ז״ל ממושבו דשולחנו הנ״ל, ובא וישב אצלי בהסיבה לשולחננו וגמר הסעורה עמנו, ומאז לא בא יותר לשולחן אחי ז״ל משך כל ימי החורף. ואף שדר כאן עמנו יחד כבוד אבי ז״ל, לא טעם כלום מתבשילי אשת אחי מרת רחל ז״ל, ונשאר אצלנו מאוכלי שולחני עד יום מותו, לזה הוכרח היה אחי ז״ל לבנות מהרה ביתו, בראותו שאין לאבי שום הסכמה להיות עמו, ובקש את אשתו הצנועה ז״ל שתנהג כבוד באבי כדת וכראוי לזקן מכובד כמותו, שהיה אז בן פ״ז שנים. ויתר הדברים בעסקו עם אבי בעניני מכירת ביתו

---

[1]) משרה זו היתה אז בידי ווצלב רזווסקי (Rzewuski) בעל העיירה Rozdol בגליציא.
[2]) ולמעלה נקרא שמו ר׳ וואלף! [3]) 24 יוני שנת 1760.
[4]) דבריו החריפים של ר׳ דוב היה להם על מה לסמוך. ידועים לנו משפטים ממושכים בין עדת־ישראל ברוזדול ובין רזויסקי. עיין אנציקלופדיא רוסית־ישראלית כרך י״ג. ערך רוזדול.

לי, אבאר ואספר הכל במקומו בקרוב. ונחזור לענינינו שהוכרחתי לעזוב את אשתי ובני בבית אבינו, ואחי מו״ה ארי׳ ז״ל נשאר בק״ק לבנות ביתו.

ובאתי יחידי ללבוב למכור מותר היינות שלנו. והנה בהיותי בללבוב אחרי הפסח הנ״ל הלכתי לעיר ופגעתי את ר׳ יוסף בר״ז מקהלתי שהביא כמה עגלות מלח למכרן, ופגע בנו הפריץ הנ״ל שבירו האסיגנאציע על הכרגא על סך כ״א מאות זהובים פוליש, והכיר ואמר לנו מה אתם הושבים לעשות. הנה החגא יאן קרב ובא, ומוכרח אהיה לילך לעירכם עם כמה אנשי חיל וסוסיהם מזוינים בכלי קרב כדי לגבות הכרגא הנ״ל. והשיבותי לו מיד, אני איני מישב על זה, היות שאני איני שייך יותר לתושבי עיר באלחב, היות שקבעתי דירתי פה עיר לבוב אבקשות האלופים המנהיגים וראשים רשתי קהלות לבוב, כאשר אספר מזה במקומו [1]).

ויען הפריץ ויאמר, אם אמת הדבר, אזי אלך לבית אוהבי לראות ולידע גם את אשתו הנכבדה, וילך אתנו, ומיד שלחתי את משרתי הבחור ישראל מטאלצשוע [2]), אשר הוא כעת קצין אדיר ומפורסם בארץ הגר, ובימי נעוריו היה חכם ומבין דבר, ובא להאשה חולע, אשת שכני ר׳ אבלי ב״ר שבתילש מסטרי, ואמר לה בשמי שתבא לביתנו ותקבל את הפריץ בלשון פוליש כדרך הפריצים, ושישאר באמונתו שהיה אשתי, ובאה האשה הנ״ל לביתי וקבלה אותו, וצותה להביא למענו בוטלקע יין טוב, וישת ויאמן הפריץ שוזאת אשתי, וכל זאת הוכרחתי לעשות, מפחד לבבי מדברי הארון רזעווצקי כשגלה לו ר׳ ישראל בר״ן שאני סוחר יינות הגרים בלבוב, ואמר הנה היינות שלנו יהיו אם לא תשלמו כרגא דמלכא בזמנה, והתחיל ר׳ יוסף להתנצל ולספר מהחרבונות גדולות שנעשו ע״י הגזלנים והשרפה, ואני מלאתי דבריו בלשון כפלי כפלים, ואמרתי אף שאני יצאתי משם א״עפ״כ לבי דואב קרובי ואוהבי שבשם המטולאים ברעב מחוסר כל, האמנים עלי תולע חבקו אשפתות [3]), שאין דירות להם ראויות שנשרפו בתיהם, ומטולאים היו ברחובות ממש, ומאד ראוי לרחם עליהם, ואיך אפשר לתבוע מהם איזו מעות פ״א. לכן אמרתי אני אנדב לאדוני לשלם בערם עשרה ארומים רנדלך, אם משתדל להצילם מפרעון חוב נתינה זו. ויהי הפריץ כמחריש שומע כל דברי התנצלותינו ואינו משיב דבר והלך לדרכו.

ואחרי איזו ימים בא לבוב איש אשכנזי נוסע מארץ הגר לארץ מאסקווע, והוא היה מינץ מייגסר בעיר קרמץ באניע [4]), אשר משם יוצאות מטבעות הזהב המשובחות, ערל עשיר גדול וחכם בכל החכמות, ועל שלא היה יודע שום דבר

---

[1]) חסר בכתב־יד.

[2]) Tolcsva עיירה באונגריא בקומיטאט צֶמפלין.

[3]) איכה ד׳, ה׳.

[4]) Körmöczbanya.

בלשון פוליש חוכרח היה לבא לביתי לאושפזאי בכדי שאשמע לשונו, ולן עמנו בבית בחדר מיוחד, ולמחרת בקש אותי שאלך עמו לעיר בכדי שיקנה לעצמו איזו מסחורות קיץ. ובשובנו והנה מרכבה עוברת והפריץ שבידו האסיגנציה על הכרגא הנ״ל יושב בה וקרא אותי ובאתי אצלו, ואמר לי באו אחרי עד לבית אבנים שלנו ואדבר עמך, ונפל פחד עלי כי אמרתי אולי יחפוץ זה הערל לתפסנו בעבור חוב הקהל באלחב דמי הכרגא הנ״ל, ואעפ״כ בטחתי בר׳ והלכתי אחרי המרכבה, ובצאתו מהמרכבה תפס את האשה השררה להוליכה לבית נחותה, ואמר לי עמוד פה ואני אבוא אליך מיד, והבינותי שאין לי שום פחד יותר, כשהוא אינו מזמין אותי לביתו, ובא אלי ואמר לי הנה הדבר שבינינו הוא בהבטחה, והוציא אגרת מארון רזעווצקי הנ״ל וקרא לפני איך הארון צוה שלא יגיש את הקהל יהודים דעיר באלחב עד הוועד, היינו האספה מראשי מדינות שתהיה בקרוב. ואמר לי ואני מוכרח לילך לעיר באלחב ולראות אם כנים דברו התנצלותכם, ודאי פטורים תהיו מתשלומי הכרגא. לכן כתוב מהרה אגרת לראשי קהלתכם שתתנו לי השנים עשר ארומים שהבטחתי ודאי אעשה כל ההצטרקאות להציל אתכם מפרעון הנ״ל. ומיד הלכתי וכתבתי לאחי מו״ה אריה ליב ז״ל ולהקהל יצ״ו, שיתאמצו לרצות את הערל זה ביכלתם. וחרה לי מאר על הליכתו לשם, היות שכבר בונים שמה כמה בתים יפים מהראשונים, ובקשתי אותו שלא ילך לשם שאין להם שום ראש הקהל ולא שמש, שבשנה זו לא התמנו שום איש, ואין שם שום בית ראוי להתארח בו ארוני. והשיב לי אני מוכרח לילך, שאי אפשר לשנות פקודת השר לי הראחמשטר רזעווצקי, אבל ביכלתי אעשה לכם טובה. והלך הפריץ לדרכו ובא לעיר סטרי ומצא שמה את אחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל, ודבר עמו הרבה והלך עמו לבית היין לבית הנגיד והקצין מו״ה צבי הירש ר׳ מרדכית ז״ל שהיה אז שמה מוזג יינות הגרים, וצוה אחי ליתן גם לפריץ יין טוב לשתות, ושמע הפריץ לדברי אחי ז״ל והתרצה שלא ילך לעיר באלחב והחזר ללבוב, אחרי שכתב לו אחי ז״ל אגרת אלי שאני אסלק לידו השנים ועשר ארומים. ובבואו תבע ממני המעות לפי דברי האגרת שנים עשר ארומים, ודברתי עמו באיזה אופן יותן לו המעות, ועלתה הסכמתו ליתן לו כתב בבאור באם שיסלקו הקהל באלחב דמי הכרגא סך שני אלפים מאה זהובים פוליש הנערכים עליהם אזי יקובל להם העשרה ארומים שקבלתי מהם, והשנים ויתר לי בעד טרחת מליצתי בעבור קהל באלחב. היותו מאמין שאני קבע דירתי כאן לבוב, והוריע הפריץ זה להשררה שלו הראחמשטר רזעווצקי הנ״ל מגודל חורבנה דעיר באלחב ומעניות יושביה ושאי אפשר בשום אופן לגבות מהם, והחזירה השררה האסיגנאציע הנ״ל להגזבר הגדול הוא סקארבניק קארונע, וזה שלם לו במזומנים רמי האסיגנאציע ב׳ אלפים

ומאה זהובים. ובעת האספה הראשונה הוכרחו האלופים הראשי מרינות להחזיר ליד הארון הגזבר הסך זה הנ״ל בהוצאות מסוימות, ומכח מעשה זה נעשה טובה לבני קהלתנו יצ״ו אף לשנים הבאות בעסקי תשלומי הכרגא, כאשר אספר לקמים במקומו. ונחזור לענינינו בעסקי המו״מ שלנו עם יינות.

בשנת התק״ך יצאתי עם אחי מו״ה אריה ליב ז״ל לארץ הגר לקנות יינות, ובאנו לעיר טאליע[1]) וקנינו שמה יינות טובים מאשלשין כ״ח חביות יין בעד ר״פ ארומים, היינו כל חבית צו עשרה ארומים. וגם קנינו ט״ו אנטלין כל אנטל בעד שמנה ארומים, ואררינארע יינות קנינו בעיר טערצאל מיינות המלכות מאה חביות, והביאו ונמכרו יינות הפשוטים, והמאשלשין נשארו עומרים, ואי אפשר היה לאסוף ממון הרבה לקניות יינות לדי צרכינו. ועוד סבה אחרת היתה שנתמעט ממונינו אז.

היות כאשר ראו הראשי מרינות גורל הררפה שנעשה להם בדבר הכרגא שהעריכו על ק״ק באלחב, והוכרחו לשלם הסכום שהעריכו עליהם מכיסם, לזה עלתה הסכמתם שררך הטוב יהיה לפשר עמהם, ובהתאספם יחד בק״ק בראר כתבו אגרתם למנהיגי ק״ק באלחב שישליכו (שישלחו) אנשים שיתפשרו עמהם בדבר הכרגא, והנה הגיעה עת היריד יוריע שבעיר בראר[2]) והכינו עצמם אנשי קהלתנו לנסוע על היריד לשם, ה״ה האלוף מו״ה זימל והשני התורני מו״ה יצחק ח״ר נתן ז״ל, ונכתב ונחתם האגרת מהקהל לראשי מרינה, איך אלו השני אנשים הנ״ל המה משולחים לפשר סכום הכרגא רק״ק באלחב, ובאו לק״ק בראר, וגם מסרו האגרת לירי הראשי מרינה, והתחילו לרבר עמהם בעסקי הפשר ולא מצאו מענה בפיהם ולא ירעו כלום איך לפשר. והוכרחו הראשי מרינות לכתוב אגרת שנית לק״ק באלחב, בזה הלשון, אם תרצו לפשר עמנו אזי תוסיפו לשלוח אנשים נכברים מאלו ששלחתים, ובקשו כל בני הקהלה את אחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל שילך הוא בעצמו לשם ויפשר. וילך אחי בעגלתו וגם לקח את הנגיד מו״ה יצחק ח״ר משה מקהלתינו והלך עמו, ובאו לשם והתפשרו עם האלופים הראשי מרינות על שלש שנים שישלמו מרי שנה אלף שלש מאות זהובים פוליש לשנה, ואמרו הראשי מרינות אם תרצו ליתן לנו בעד שנה זו במזומנים אלף שתי מאות זהוב׳ אזי יותן לכם קויט ופטור משנה זו, וכשמעו זאת

---

[1]) Talya, עיירה באונגריא בקומיטאט צמפלין.

[2]) על־פי Barącz, Wolne miasto handlowe Brody, 43, 95 היו הירידים בברודי ביום גיאורג הקדוש עפ״י הלוח היוני, היינו יום כ״ג באפריל עפ״י הלוח היוליאני (במאה השמונה עשרה חל יום זה בחמישי למאי עפ״י הלוח הגריגוריני). מה שכתב ד״ר לוין Neue Materialien zur Geschichte der Vierländersynode III, 1916, 9 אינם אלא דברי השערה.

הנגיד מו"ה יצחק חר"מ הנ"ל שנצטרף לילך עם אחי ז"ל הנ"ל, ועל שהיה יורע שאחי ז"ל לקח עמו סכום מעות הרבה לק"ק בראד כדי לחלפם על מעות קיר"ה וביותר על ארומים שהיה אז ערכם י"ט זהובים פוליש, והתחיל ר' יצחק להסית ולפתות את אחי שיסלק הכרגא בעד הקהל באלחב שירויחו מאה זהובים, וקיים ר' יצחק הנ"ל יעצנו רע. ואחרי נסיעת אחי הנ"ל לבראר באה פקורה מההגמון לבוב החרש סיראקאוסקי[1]), וחתמו הבית הכנסת הק' ועמר חתו' מחג הפסח ער חג השבועות, והתפשרתי זאת בעד עשרים ארומים וסלקתי מכיסי ומיד קבלתי הכתב חרות שבידי כתוב וחתום מיד הבישוף או ההגמון הנ"ל. עוד אתרחש אז שלא היה בעירנו שום משקל, שהמשקל הישן נשרף בעת השרפות, וקניתי אז שטנג ברזל גדולה משקלה קכ"ה פונט בארבנדר[2]) ומשקלה צדק אשר היא עד היום בידי הקהל ומדי שנה חוכרים אותה, ונותנים שכרה מכל אבן סחורה הנשקל מגיע א' ג' פוליש, ואז היה זה המשקולת והמדות של דבש חי אשר היא עד היום בידי נאמן דארגדי, ואז תקנו אותה בני החבורה קרושה של חנוני, הייגו אלופים סוחרים בעלי חנות במיני סחורות, היו מאספים עצמם בימי חול המועד דסוכות, והיו מתמנים גבאים וראשים ושאר מנוים מבני חבורתם, ובחג שמיני עצרת היו עושים משתה גרול, ושכר המשקולת היה מכל אבן חצי צל[3]) ושכר המרה רבש מכל טאפ חצי צל, ולשנה היו חוכרים המשקולת והמרה לכל הפחות מאה וחמשים זהו' פוליש, ואני שלמתי מכיסי בלבוב בעד המשקולת ברזל הנ"ל חמשה עשר ערומים ובעד המרה נחושת הנ"ל שני ארומים, ובסבת הוצאות אלו הנ"ל נתמעטו המזומנים שהיו מוכנים בירנו לקניות יינות בארץ הגר, והאלופים הקהל יצ"ו לא יכלו להחזיר לנו מעותינו ולא חשו לעולה הנעשתה ונצמחת לנו.

והנה האלוף מו"ה ישראל בהקצין מו"ה נחמן ז"ל נוסע לארץ הגר לגבות חובו שהיה לו בעיר נאָרבאַניע[4]) בעד העורות שורים שנתנו משולחיו בהקפה בעד כמה מאות ארומים, והגיע עת הפרעון והלך בעצמו לגבות חובו. ושמעתי שיש ברעתו גם לקנות יינות הגרים, ודברתי עמו באמרי אולי יתרצה לשמוע לעצתי בקניות יינות שמה, והסכים לדברי והבטיח לעשות הכל כמאמרי, ואמרתי לו שירכב לעיר טערצאל ויתאכסן שמה בבית הקצין מו"ה ענזיל כ"ץ ז"ל איש יהורא אשכנזי וימתין עד ביאתינו שמה עד שבעת ימים, ואז נקנה יינות לפי הכנתינו מה שוראי לטובתו יעלה, וכן עשה ר' ישראל ורכב עד עיר טערצאל, וכאשר בא לעיר

[1]) ארכיבישוף ווצלב הירונים סִירקובסקי (Sierakowski), משנת 1759 ואילך.
[2]) Brabant.
[3]) צל קצור מן צלב (המטבע Kreuzer).
[4]) Nagy-Banya.

פגע בו ר׳ הירש ב״ר אלי׳ שהיה נקרא ר׳ הירש קאריסטוור וזה היה משולח מהקצין ר׳ הירש רוליבר מסקאלי׳ לקניות יינות חרשים, וגם קנה מהשררה פאַטאַי מאה חביות יינות חרשים בתנאי שלא ילקטו מהגפנים האנבים (הענבים) היבשים המתוקים כצמוקים וירחקם ויטחנם יחד עם שאר האנבים הלחים, וקנה המאה חביות הנ״ל בער שבעה מאות ארומים, בתנאי שהוא עצמו יעמור ויראה בעיניו, איך ינסכו הערלים הטמאים ברריסת רגליהם היחפות ונרחצות ביין העשוי לשתיות בני ארם הטמאים כמותם, וזה ר׳ הירש ב״ר אלי׳ הנ״ל התפאר עצמו לפני ר׳ ישראל בקניתו המאה חביות יין מהשררה הנ״ל.

ואמר ר׳ ישראל לר׳ הירש הנ״ל אני חושק מאר לקנות יינות כשרים ולמו״מ ביינות נסכים אין לי חפץ כלל, כי התחיל להתנהג עצמו בחסירות, וכשמוע זאת ר׳ הירש הנ״ל אמר לו יש כאן איש יהורה שמו ר׳ ליב ראבראמילר ושני ר׳ בער טערקיל ז״ל גם כן עשיר, והשיב ר׳ ישראל ואמר יש כאן איש יהורא אשכנזי ר׳ ענזיל שמו ואליו יש לי לרבר ולהכירו, ומיר הוריעו זאת לר׳ ענזיל כ״ץ, וישתתפו שלשה יחר ר׳ ענזיל ור׳ ליב ור׳ בער, ומכרו לר׳ ישראל שלשים חביות יינות חרשים כל חבית שמנה ארומים בתנאי שיתנו לכל חבית א׳ פוט [1]) אנבים יבשים. ובו ביום ביאתו השתרל ר׳ הירש הנ״ל והשוה המקח ביניהם כנ״ל, ונתן להם דרוף שמונים ארומים באניר [2]) חרשים וחמים מהרפוס רעיר באני שמשם נחצבו, ומותר המעות המגיע להם עור מאה וששים ארומים ישלם בער לקיחת היינות, היות שהיינות חרשים ואי אפשר להוליכם שבהתמהמם להחמיץ נוזלים מאר מהחביתים, לזה ישארו במרתפים במקומם ער שיזקו משמריהם ואז טוב להוליכם. עתה יש לירע כמה שטותים עשה ר׳ ישראל בר״ן הנ״ל בקניתו היינות בעצת ר׳ הירש ב״ר אלי׳ המטעאו הנ״ל. א׳ על שהוא קנה מאה חביות יינות כל א׳ בער שבעה ארומים ואף זאת היה ביוקר גרול, כאשר אספר לקמם שקנינו יינות טובים מאלו, מכרמי הקיר״ה ושאר שררות שכרמיהם בהרים וטובים מאר, לא שלמו לשום אחר יותר מארבעה או חמשה ארומים בער חבית אחת, וזה ר׳ הירש הנ״ל שלם בער ענבים לחים שבעה ארומים חבית אחת, והטה במקחו קרוב לחציו, ואת ר׳ ישראל הטה שלשה חלקים פרע חנם, שקנה השווה שני זהו׳ לכל היותר והוא פרע שמנה זהו׳, באשר היינות הכשרים שקנה מאלו הנ״ל המה כולם מכרמי הערלים העניים שכרמיהם בהשרות שבשפלה, ולא בשום גבע, לזה ענביהם אינם מתוקים ונמכרים בזול. חבית אחת יין כזה יש מקחו חמשה זהו׳ הגרים היינו ט״ו מאריקס, ולכל היותר שבעה וואנש היינו כ״א

---

[1]) מרה כגורל לוג פולני.

[2]) ארומים מעיר קרֶמניץ או Körmöczbanya.

מאריאשין[1]) נראה בעליל טעותו שלשה חלקים שפרע חנם, מה שאינו שויו שני ארומים והוא פרע שמנה ארומים.

ואחרי שנגמר מקחו על היינות הכשרים הנ"ל באנו אני ואחי המנוח מו"ה ליב ז"ל לעיר טרצאלי ונתביש ר' ישראל שעזב עצתינו ולא המתין לביאתינו, וגם קנה יינות שלא כפי הבנתינו, ובאו אלינו האלופים השותפים שמכרו לו היינות הנ"ל ובקשו ממני שלא אגנה לר' ישראל מקחו שקנה מהם היינות הנ"ל, והבטיחו לנו ליתן שלש חביות יינות טובים וכשרים, ומיד נתנו לי שלשה חביות יינות מובחרים וחתמתי אותן מיד, ור' ישראל הזכיר לעצמו מה שהבטיח לי בלבוב בשעת קניות העורות שורים מערל סאלסקי פעלת לו ההקפה וגם סיעתו לו במקח והבטיח לי בער טרחתי מטבע נוכל זהב משקלו חמשה ארומים, וכעת קיים דבורו ונתן לי האוכל מחמשה ארומים הגרים, ועוד נתן לי מתנה שני פסטולין קטנים ויפים מאר, ובראותי מעשה זה ונזכרתי הלכה דאמרו חז"ל הלוקח מקח רע מהשוק הישבחנו או יגנו לפניו[2]), טוב לנו לשתוק ולקבל שלש חביות יינות טובים ראוים לקידוש ולהבדלה.

והשנה הזאת שנת תקכ"א היתה ברוכה מאר. הגפן נתן פריה. והיו היינות רבים וטובים מאר, ואנחנו לא יכולנו לקנות יינות כאלה שאינם ראוים לשתיה, כי אנחנו מוכרים יינותינו במזיגה לאחרים, ויינות החרשים מרוב המתיקות שבהם אי אפשר לשום אדם לשתותם עד אחרי שיתישנו, ויינות ישנים מעטים מאר ואינם בנמצא ופחרתי שיתיקרו מאר, ובידינו אין כסף נמצא בסכום רב לקנות במזומנים יינות לדי צרכינו למכרם בלבוב, וכוונתי בתפילתי כיכולתי ערבית ושחרית, ואמרתי על ר' נשלך יהבנו, והוא ברחמיו ממרומיו יושיענו[3]). והנה בעברי בשוק עיר טערצאל פגע בי ערל מארזי[4]) שהיה לפנים פקיד בבית הגראף פורליר[5]) שבעיר הנ"ל, מיורעי ומכירי מאר, שקנינו יינות הרבה פעמים ממרתפי הגראף זה הנ"ל, ואמר לי שהוא כעת התנשא והתמנה לפקיד רנכסי המלכות, וכל מרתפי דיינות המלכות המה תחת ירו, ורבר עמי אם יש אחי מוהר"ר אריה ליב ז"ל, ואמרתי לו יש גם אחי כאן, אמר לי אם יש את נפשכם לקנות יינות טובים ראשתקר, הנה נמצאות בהמרתפים שלנו שתי מאות ושמונים חביות יינות טובים, והלכתי עמו מיד להמרתפים וטעמתי את היינות והנם ראוים לפנינו לקנותם והורעתי לאחי ז"ל הנ"ל, והלך מיר לארון הינספעקטר

---

[1]) עי' הערה 2, עמוד 53. למלה וואנש לא מצאנו פירוש מספיק.

[2]) כתובות י"ז ע"א. המחבר אינו מביא סוף המאמר: "הוי אומר ישבחנו בפניו".

[3]) מעין הכתוב בתהלים נ"ה כ"ג.

[4]) מלה סתומה. ואולי צ"ל "מדיארי", היינו אונגרי.

[5]) Buttler, משפחה גרמנית שיצאה לאונגריה וקבלה שם תואר גרף.

לקנות מיינותיהם, ודברתי לאחי שיש לקנות ולבחור מהם מאה חביות יינות טובים. והלכתי לבית הינספעקטר ארון קעגליר הנ״ל, והושוה המקח מאה חביות יין בעד שלש מאות וחמשים ארומים, וסלקנו מיד מאה ארומים, ושתי מאות וחמשים ארומים נשארנו עד חגא יאן דשנת תקכ״ב לפ״ק שחל בחדש תמוז, ועוד קנינו עשרים חביות יינות ישנים וטובים מערל הגרעק סוחר בעל כפה דעיר טערצאל בעד ששים ארומים. ועוד קנינו חמש עשרה חביות יינות ישנים וטובים בעד מ״ה ארומים מערל הפעלרשער שבשם. והנה בסך מועט מעות שהיו בידינו ובחסדי המקום ב״ה קנינו סך מסוים יינות טובים ודי צרכינו. והבאנו את היינות לעיר לבוב ונמכרו במקח גבוה, רק שהיה אז היזק על המטבעות, שארום זהב נחליף בעד כ״ז זהובים פוליש, והשתי מאות וחמשים ארומים שנשארנו נפרעו מאתנו במועדו ובזמנו על חגא יאן ע״י ציר מיוחד ששלחנו לעיר טערצאל.

ובשנה זו שנת תקכ״א שרכתי את בני הבחור יוסף נ״י עם הבתולה זוגתו הראשונה הראויה לו מרת חנה בת הרבני המופלא מוהר״ר יוסף[1] בן הקצין המפורסם ברורו מו״ה יעקב קאפיל ז״ל ונקרא בפי כל ר׳ קאפיל רער ריקר, ואשת ר׳ יוסף מחותני הנ״ל היתה בת הרב המאה״ג מו״ה יצחק זצ״ל אב״ד דק״ק מאנסטרישץ והוא היה חתן הקצין הרבני המפורסם מו״ה אברהם ב״ר קלמן ראש מדינה דק״ק טסמניץ, וחתנו הרב מו״ה יצחק הנ״ל נתקבל לרב ומורה בק״ק טסמניץ ונהג הרבנות משך תשע שנים ומת שמה.

ובשנת תקכ״ב לפ״ק באנו עם אחי ז״ל לעיר טערצאל[2] ומצאנו שמה בידי האלופים השלשה מטיבי לכת תושבי עיר טערצאל הנ״ל תשעים חביות יינות טובים הרבה מהיינות שקנה מהם ר׳ ישראל בן ר׳ נחמן ז״ל מקהלתינו כל חבית שמנה ארומים בשנה ראשתקר, בהיות היין בענביו, כאשר ספרתי לעיל מזה, וקנינו מהם ארבעים חביות יינות לבחור מהתשעים חביות יין שלהם הנ״ל, כל חבית בעד חמשה ארומים, ואחרי זה קנינו מהם גם החמשים חביות יינות הנותרות, כל חבית בעד ארבעה ארומים.

ואחרי שמכרו לנו השותפים שבעיר טערצאל היינות שלהם הנ״ל, קנו מיד פרטיע יינות מפריץ הגר ק״מ חביות יינות טובים ומובחרים, ובקשו אותי האלופים השותפים הנ״ל, שאלך להמרתפים ושאבחר אני בעצמי היינות שקנו מהפריץ, ובחרתי משני מאות חביות הנ״ל ק״מ חביות יינות טובים מאד והגרועים השארתי.

והנה פגע בי הארון מארזי פקיד ממרתפי המלכות שקנינו ממנו המאה חביות יינות ישנים באשתקר כנ״ל, ואמר לי למה אתם אינכם באים אצלינו

[1]) ידידו של ר׳ דוב מימי מנוריו בטיסמניץ. עי׳ עמוד 49.
[2]) Tarczal בגליל-היין של טוקאי.

לטעום היינות שבמרתפי המלכות, הנה יש אתנו כעת עומדות ת״ק חביות יינות טובים מאר, ובהם קרוב למאה חביות מאשלשין, והלכתי עמו וראיתי והנה המרתפים מלאים מיינות טובים מאר, והורעתי זאת לאחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל, והזכרתי לו רברי הכומר וויעניאווסקי הנ״ל, שהיה אז שררה שלנו מחזיק נכסי באלחב, שהיה אומר לו תמיד, באם יתן ר׳ עור שנה טובה על היינות אזי אצא בעצמי לארץ הגר לקנות יינות, והלכנו לבית הארון הפראפעקטש געגליר[1]) שהיה מיורע ומכיר ראחי ז״ל, היה אוהב נאמן רהכומר וויעניאוסק הנ״ל, ודברנו עמו באופנים אלו קנה מיינות המלכות על רעת הכומר וויעניאוסקי אוהבו הידוע לו, ונתפשרו הארון געגליר הנ״ל בהסכמת שאר ארונים רנכסי המלכות, שנקנו באופנים אלו שנבחר מכל היינות הנ״ל שתי מאות חביות יין ונחתום אותן בחותמנו, ואחרי שני חרשים נשלח מאה ארומים עם קאנטרקט חתום מאתנו או מכומר הנ״ל על שתי מאות חביות יינות בעד אלף ארומים, ונקח מיר מאה חביות יינות, ואחרי חצי שנה נשלח עור ת״ק ארומים ונקח המאה חביות יינות הנותרים בנ״ח בערן ארבע מאות ארומים, עד חצי שנה ישולם הכל.

ואז היה גיסנו התורני מו״ה אהרן ז״ל עם חתנו האלוף מו״ה אליעזר מזורוונע[2]) בעיר מישקאץ, ולא מצאו שמה יינות ראוים לקנותם, ושלחו שליח וכתבו אלי שאוריע להם אם ימצאו גם המה כאן עיר טערצאל יינות ראוים לקניתם, והשיבותי להם האמת שיש כאן יינות רבים וטובים, ובאו שניהם לכאן עיר טערצאל וקנו יינות טובים לרי צרכם, ובהליכתינו היינות עמנו יחר, נשארו לנו חייבים, אחר ששה ארומים והשני חמשה ארומים, וער היום הזה לא יצאו ירי חובתם, כאשר כתב ירם שבידי מכריע.

ובאנו עם היינות לעיר מונקאץ, והנה אחינו מו״ה זאב וואלף בא לקראתינו והביא לנו קרוב לשתי מאות ארומים להוצאות הבאת היינות, והוריע לנו שהכומר ויעניאוסקי השררה שלנו מת, והוכרחתי לכתוב אגרת על ידי [שליח] מיוחר להאלופים השותפים רעיר טערצאל הנ״ל, בעצה טובה שיתאמצו ביכלתם לקנות אותם היינות שבחרתי במרתפי המלכות כנ״ל, והזהרתים באזהרה גרולה שלא יעשו באופן אחר, ושמעו לעצתי וקנו אותם היינות אחרי שהוריעו לארון הינשפעקטר קעגלר ממיתת הכומר ויענאוסקי אוהבו הנ״ל, ושמעו האלופים הנ״ל לעצתי וקנו מאותם היינות, והוכרחו להשוות עם השררות ולקח חצי מספר היינות שבמרתפים הנ״ל היינו ר״נ חביות יינות, בתוספה על מקחינו מאה ארומים, כאשר מבואר באגרת התשובה שכתבו לי האלופים השותפים הנ״ל בעת הזאת, וזולת אלו היינות הנ״ל קנו אלו השותפים הרבה יינות כאשר הזכרתי

[1]) Prefectus, ולמטה הוא קורא אותו קגליר.

[2]) Żurawno עיירה בגליציא;

לעיל שהחזיקו המו"מ הנ"ל בשותפות משך שלש שנים, ובסוף הוכרחתי אני בעצמי להיות הרואה חשבונם, ובדקתי בכתביהם כאשר אבאר במקומו בעתו ובזמנו ברצות ד'.

והבאנו יינות סכום מסיום יותר ממאה חביות ללבוב וארבעים חביות נשארו בק"ק סטרי, וראה אותן הארון רעשערט וקנה מאתנו ארבע חביות יין, וזה היה אז מחזיק נכסי באלחב אחרי מיתת הכומר ויעניאוסקי הנ"ל, ודברתי עמו ברבר המו"מ עם יינות הגרים כאשר חשק הכומר הנ"ל לסחור עם יינות כאשר הרויח סכום גרול במו"מ זה, והסכים הארון רעשערט לדברי לעשות זאת על ידי. והנה ר' סענגרר שמש דק"ק סטרי היה פאקטר שלו יוצא ונכנס אליו שמע זאת ואמר לפני הנגיד מוהר"ר יצחק חר"מ מקהלתינו, וזה שונא מוחלט שלי תמיר חנם רק מחמת קנאה, ועשה כל הפעולות להפר מחשבות הארון הנ"ל ממו"מ ביינות הנ"ל. ובעת הזאת אף שהיו אלו היינות טובים מאר, אבל לא היו חריפים לזבינא שהיו משנה טובה מתוקים מאר ואי אפשר לשתותם, ועור בשנה זו נתרבו יינות הרבה בכל מקום ואין קונה, ועור שבשנה זו בניתי ביתי וגם המנוח מו"ה ארי' ז"ל גמר בניני ביתו שבנה באשתקר, ויצא לזה מעות הרבה, והנה הגיע העת לצאת לארץ הגר לקנות יינות, ואין בירינו סכום מעות לרי צרכינו לשלם נשאר חובותינו ראשתקר בער היינות העומרים בלבוב ובסטרי, והנה כבר רחם ד' אותנו ושלח לנו רפואה קורם המכה.

הנה מהיינות שקנה ר' ישראל בהקצין מו"ה נחמן ז"ל לא נמכר כלום זה שנה שלישית, אף שקנה אותם ביוקר גרול כנ"ל, אך זאת נחמתו שהתחיל לעסוק במו"מ חלוף מטבעות גשים לעיר באניע שבארץ הגר, ומזה נורע לו ממני בעת נסיעתו בשנת תקכ"א לעיר באניע לגבות חובו שהיה לו אז בער עורות שורים ורברתי עמו שילך לעיר טערצאל והבטיחני כנ"ל, ובעת הזאת נזכרתי מעשי נעורי, כשהייתי בק"ק טסמניץ בימי בחרותי התחלתי מו"מ עם כסף וזהב, שהיה לי אז שכן נאמן קרוב לבית חמותי צורף זהב וכסף, שמו ר' יוסף בן ר' ישעי' חזן רק"ק טסמניץ, ובימי ישישו נעשה הוא עצמו חזן רק"ק טסמניץ, והיה יורע לנקות היטב את הכסף ולפרור הזהב, וחלפנו כל הגשים הישנים ושאר מטבעות הטובים, והיינו שולחים לעיר ברעסלא שהיתה תחת ממשלת הקיר"ה, והיו מקבלים תמיר בהמינץ הור רהקיר"ה, הכל באמונה בלי שום אונאה, ושמע ר' ישראל לעצתי ולקח עמו חמשים גשים המובחרים למיניהם בשמותם שהיו אז נקראים, קעפלך, פינטלך, היטלך, פונבר[1]) ושאר כנוים שקראו לאיזו מטבעות שהיה בהם יותר כסף טהור, ובהיותו בעיר באניע הראה ר' ישראל לבעלי המלאכות

[1]) בספרות חקירת־המטבעות של המאה השמונה־עשרה לא מצאתי פירושים לכנויים אלו.

הצורפים האשכנזים את המטבעות הגשים שהיו בידו, אבל ר׳ ישראל לא הבין אותם והמה לא הבינו אתו ולא פעל ר׳ ישראל כלום בעסקי המטבעות.

עד שהוכרחתי אני בעצמי לכתוב על כל גאטונג מטבעות בסימניהם בלשון אשכנזי, ושלחו מכתבי זה עם המטבעות ע״י ר׳ בנימין בן ר׳ קלמן כ״ץ מקהלתינו לידי הערלים המינץ מיינשטרת שבעיר באניע, וזה הביא תשובה נכונה בבאר היטב ערך שויו דכל אחד מהגשים למיניהם, ומאז התחילו רבים מבני עמינו לחפש וללקט אחרי הגשים והמטבעות המובחרים, ולא לבד ר׳ ישראל, והנה גם ר׳ איצק חר״מ התלוה עמו לחלוף זה, והזילו מכיסם סכומים רבים, ועלתה הסכמת השותפים דחלוף זה הנ״ל ללות לנו סך תמ״ו ארומים עד ימי הקנטרקטן שבלבוב שחל בחדש טבת בשנת תקכ״ג.

ויצאתי אני בעצמי לארץ הגר, ואחי ז״ל נשאר בלבוב לגבות חובות ולמכור יינות הנותרים בלבוב ובסטרי, ומשרתינו יוסף ב״ר שמואל לוקויצר רכב לעיר באניע, לקבל המעות תמ״ו ארומים מידי המשולחים מהאלופים החלפנים הנ״ל, ורכבתי אני בעצמי על סוס טוב וערל מכפרי סקאלי רכב אחרי ונהג סוסי השני בידו, שהיו לי שני סוסים טובים שקניתי מפריץ, ובאתי לשלום לעיר טערצאל ושמחו כלם לביאתי, והנה הבאתי שני דגים העכט גדולים, שקניתי בדרך, ויתמהו כלם ואמרו למז״ט יעלה מזל דגים, וכאשר נודע לאלופים השותפים תושבי עיר טערצאל שאני מוכרח להמתין פה ביאת משרתי ר׳ יוסף עם עקר המעות עלתה הסכמתם.

לבקש אותי שאשב לראות כתבי חשבונם ממו״מ היינות שזכרתי לעיל, והביאו כל אחד מהשותפים כתביו ורייסטרותיו שהיו בידו והניחו על שלחן שהיה בבית דירתי, ונתמלא כל השלחן, וישבתי לקרוא בהם ולמצוא מהם או מכל אחד עסקי קניות היינות והוצאתם ועניני מכירתם, ואחרי חמשה ימים שישבתי ועינתי בכתביהם הנ״ל, מצאתי אופן ראוי איך לסדר חשבונם כסדר נכון. היות שנהגו המו״מ זה שלשה שנים ויותר, וקנו יותר מאלף חביות יינות, והיינות היו עומדים בעשרים מרתפים, ונמכרו לאחרים בסכומת שונים, וכתבתי להם פראטיקאל כולל כל קניות היינות, מספר החביות וערך שווין, וגאטונג הסחורה, ומאיזה ערל נקנה, ולאיזה מרתף העמידו או הניחו. ופראטאקאל השני באר מכירתם לאיזה קונה ובאיזה עת באיזה סך. ועוד כתבתי כל הוצאות על היינות בהביאתם על מקומם וכמה שנחסרו על מלואי החביות בכל חדש חבית אחת למאה וכדרך כל מחזיקי יינות. ואחרי כל אלה ההוצאות נחסרו עוד עשרים חביות יינות, ואין איש מהם יודע מי לקחם או שפכם. ואחרי הנכיון כל אלו ההזיקות והוצאות הגדולות, נשאר להשותפים הנ״ל ריוח נקי סך שני אלפים ומאה ארומים, מה שנחלק לשלשה שותפים הנ״ל לכל אחד שבע מאות ארומים, ונתנו לי שכר טרחתי שכתבתי להם כל החשבונות בסדר נכון כנ״ל, שתי חביות יין כשר מאסלאשין.

ומאלו השותפים קניתי חמשים חביות יינות מאסלאשין, ומערל הסוחר הגרעג קניתי אז מ"ה חביות יין טוב, וחפשתי אחרי יינות ישנים, ומצאתי במרתפי הגראף ארון בוטלר מבין פ' חביות יינות מאסלאשין כלם מתוקים, והפראזי[1]) שלהם היה בפי פקידו שבביתו בעיר טערצאל לא פחות מכ"ה ארומים כל חביות, זולת עשרה חביות יינות ישנים שאברו מתיקותם, יכול למכור כל חבית בער ששה עשר ארומים, ואמרתי להפקיד באם הארון הגראף יחפץ למכור אלו היינות הגרועין אזאי אקנה ממנו, מיד כתב לו פקידו, ובא הגראף לעיר טערצאל ודבר עמי, והושוה המקח בינינו שבעה חביות בער שבעים ארומים, ועל שכבר הוצאתי עקר מעותי על קניות היינות כנ"ל, הוכרחתי לסלק את הגראף בשוה כסף, היינו שני סוסים שהיו לי כנ"ל קבל אותם בער שלשים ארומים, ובער הארבעים ארומים סלקתי אותו בסחורה גאלאנטיריע בהרבה מינים זייגרלך כסף וזהב וטבאקרקית יפים וברבנרר שפיצין יקרים.

באשר שאז התחייבתי את עצמי בקנטרקט שנתתי להסוחר ארון ראנסאנעט איש צארפאתי סוחר גדול ומפורסם במדינות אראפא, והוא התחייב עצמו להעמיד למלך פולין ורוכס זאקסין אגוסט השני[2]), כל מיני יינות הנמצאים במדינות וארצות האראפע, וזה הארון ראנסאנעט סוחר צרפתי הנ"ל עשה עמי קאנטראקט שהתחייבתי עצמי להעמיד לו אנטלין יינות טאקאיר אוסבראך או סוכיאגור[3]), מהיינות שלוקחים משם לעיר ווינא לבית הקיר"ה. וגם קניתי בשבילו בטאקאי עשרה אנטלן יין טובים, והבאתי אותם ללבוב ומשם שלחו אותם לעיר דרעזין[4]), ובזה מסולק היה הסוחר הנ"ל מכל חובו שהיה מגיע לו בער הסחורות הנ"ל שנתן לי בעת הקאנטראקט הנ"ל לררוף.

והיינות שלנו מכרנו כמנהגינו מאז, ובעת הזאת הובא לעיר לבוב גם הטריבאנאל שהיה מכמה מאות שנה מקומו בעיר לובלין, היינו מקום משפט הגדול מכל משפטי האומה שהיה להם בעירי הגרארת רכל גלילי וארצות פולין, היה שלחם אנשים פריצים מובחרים מכל גליל או פאוויאר פריצים קצינים משופעים בנכסים ומלומדים בעניני המשפטים ונתוועדו יחד לעיר ווארשא עיר ממלכת פולין, ושם מפי הוועד הגדול היינו הסיים נבחרי מהמשולחים מהגלילות הנ"ל אנשים אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע, ונשלחו לעיר לובלין שישבו שמה במשפטי הטריבאנאל, והובא כל הטריבאנאל הזה לעיר לבוב[5]), ובאו כל השררות כל אחר

---

[1]) המקח. [2]) צ"ל: השלישי. [3]) מין יין־טוקאי ידוע. [4]) Dresden.

[5]) הרצאתו זו של המחבר נכונה היא. בסיים של שנת 1764 שנתועד לבחירת מלך נמנו וגמרו לחלק בית־דין הגדול שבלובלין לשתי מחלקות: אחת לפולין־גדול ואחת לפולין־קטן. ומחלקה זו האחרונה היתה מתכנסת חליפות בלובלין ובלמברג. וכך נמשך הדבר עד

מהפאוויאר או הגליל שלו, בהסכמות כל הפריצים דהגליל שלו כי דת עם פולין היה אחד יכול לעכב, וכל דבר קטון או גדול היה נעשת בהסכמות כלם, וביחר בעסקי המשפטים שזה הוא קיום המדינה, ובאו כל המשולחים שררות גרולים ואדירים לעיר לבוב.

והמשולח מגליל וארץ לובלין שררה גרולה בעושר קבע דירתו בבית אבנים דהכומרים כרמליטר, אשר אנחנו שמה דרים, והוא משולח מגליל או זעמיע לובלין[1]), וטעם מהיינות שלנו ובחר לעצמו חבית יין אחת מהיינות ישנים שקניתי מהגראף בוטלר בעיר טערצאל כנ״ל, וסלק בערה לידי סך ל״ה ארומים הגרים בעד חצי חבית יין העליון הזך וחצי חבית יין התחתון נשאר לנו עם השמרים. ואחרי שנלקח מהחבית זה יינו הזך וחצי השניה עם השמרים או הלאגיר נשאר לנו, מלאתי חבית זאת ביין טוב, ומכרתי אותה להשררה האשה קאסאקיסקא סטרסצינע קאמינסקא[2]), וסלקה בערו ארבעים ארומים, ויתר היינות ישנים שהיו לי מהגראף הנ״ל נמכרו כלם לאחרים על הבוטלקע כל קורט ארום זהב. רק המאה ושמונים בוטלקת יין שמכרתי לארון שינאל שר צבאו וקאמענדאנט רעיר לבוב, והוא היה איש צרפתי מבין גדול על כל מיני יינות, ובמרתופו היו נמצאים תמיר כל מיני יינות הנמצאים במרינות אראפע, וכאשר שתה מאלו הבוטלקת, והרבה שררות שהזמינום למשתתו, והתמיהו כלם על היין זה שריחו הטוב נורף מאר, והזמין אותי לביתו, ובביאתי הכנים אותי לחרריו ואמר אלי אהובי הסוחר אמור נא לי מה עשית לאלה הבוטלקת יינות שמכרת לי שריחם הטוב מהם נורף מאר, והשיבותי לו, ארוני יאמן לי שאני איני יורע כלום מה יש לעשות ליינות, רק כאשר אני קונה היין כן אני מוכרו, וכן היין כאשר קניתי אותו בחביותיו, כן שמתי אותו בהבוטלקת וכן אני מוכרם בלי שום פעֻולה אחרת. ובזה פטרתי משאלותיו ויצאתי מביתו לשלום. וחרה מאר לארון זה שלא גליתי לו סור זה שהיה בזה אופן שערל אָרנאלט הבוך האלטר מהסוחר הצרפתי ראנסאָנעט מעיר דרעוין, כשבא פעם ראשונה ללבוב והביא כל מיני ייגֹות והראה לי יינות שפאניער בבוטלקת קטנים, מחצי קורט, כשמן פראַוואנץ, וטעמתי זה היין מהבוטלקי, והנה ריחו הטוב נורף מאר, והכרתי מיר שטוב יהיה הריח כזה לבוטלקת יין הגר, וקניתי בכל עת מאלו המוטלקת שפאניר ונתתי חצי

שנת 1763. עיי׳ St. Kutrzeba, Historya Ustroju Polski, 1905, 277 (תולדות משטר־המרינה בפולין). המחבר מתאר ברייק סדר בחירת השופטים (ע׳ קוטשֶבא, עמ׳ 209). חשוב ביחוד הוא פרט זה, שחברי בית־הדין נתמנו ע״י הסיים ממספר המועמדים שנבחרו בסיימיקים שבגבולין.

[1]) גליל בפולנית Ziemia.

[2]) Kosakowska לבית Potocka.

קאלישיק לבוטלקי או קורט יין הגר. וערך היין שפאניר הנ״ל היה ר׳ בוטלקת קטנים צו חצי קורט בער ארום זהב.

ובשנה זו שנת תקכ״ר לפ״ק עשיתי נשואין לבני הבחור כמר יוסף עם בת זוגו הבתולה הילדה בת י״א שנים, מרת חנה בת הרבני מו״ה ז״ל מק״ק טסמניץ כנ״ל. ואביה הזקן הרב המאה״ג מו״ה יצחק ז״ל אב״ר ומץ רק״ק מניסטרשץ ורב״ר ומ״צ רק״ק טסמניץ, הביאה אותה לביתי בר״חרש ניסן שנה הנ״ל, ונעשה החתונה בכל מיני פאר ותהלה, וכבור הרב המאה״נ, הגאון המפורסם, כבור מו״ה חיים הכהן ראפאפארט זצ״ל, שלח להחתן למתנת דרשה מורנו כתוב וחתום בכתב ידו הקרושה, והגיע לירנו קורם חופתו, ומכל זאת נחה רעת מחותני הרב מו״ה יצחק ז״ל הנ״ל, אבי זקנה רכלתי, בראותו בית נחותי (נכתה)[1], והכיר אותי לאיש שלם ונתן שבח והוראה לאל שנכרתו הילרה נתנה לאנשי אמת וכו׳.

ובעת הזאת כאשר תפס פרידריך ווילהלם[2]) מלך פרייסן את מרינות שלעזי אשר לשם מביאים הסוחרים מפולין כל מבחרי המטבעות כסף, שהיו נמצאים אצלם ממלכי קרם, ואף גם המטבעות גשים חרשים שנעשו בימי המלך פולין אגושט השני וקורפערשט רואקסין[3]), והוכרחו תמיר סוחרי פולין לבוא למרינת שלעזי לסחור בער מעות מזומנים, הרבה מיני סחורות הנמצאים בעיר ברעסלא ופראנקפארט, וכאשר נתורע למלך פרייסן הנ״ל שרב הכסף המובא מפולין, מיר צוה לעשות מטבעות גשים פוליש ברפוס ובציורים רשם המלך פולין הנ״ל, ועשו כרמותם בערי ארצו פרייסן. מהמעות עצמו שלקחו מאנשי פולין בער סחורתם המרובים שנמכרו מרי יום, מיר נמסרו לירי הצורפים ונתכו ועשו מהם גשים חרשים כנ״ל.

אך שהגשים שעשו בפקורת המלך פרייסן מחרש הנ״ל נערכו שוים רהכסף שבהם שבעה צל וחצי צל, ואיזו מהם שעשו באחרונה לא היה בהם כסף חמשה צל, והגשים רמלכות פולין היו שוים תמיר תשעה עשר צל, ומזה נתיקרו הארומים והוכרחו לחלף ולקנות הארומים בער כ״ז זהובים פוליש, ונתיקרו כל הסחורות במרינות פולין, וגם היינות נתיקרו שעלה ערך חבית יין ארדינארי י״ח ארומים, שהיה לפנים נמכר לכל היותר ט״ו ארומים, רק כל זאת לא היה שוה נגר ההזק מטבעות זהב[4]) שהוכרחו לקנותם ברמים יקרים כנ״ל.

ובאנו לארץ הגר בשנת תקכ״ר לפ״ק וקנינו בעיר טערצאל במרתפי הגראף קאראלי פ׳ חביות יינות ארדינארי, כל חביות חמשה ארומים, חוץ

---

[1]) ישעיה ל״ט, ב׳.

[2]) צ״ל פרידריך השני או הגדול.

[3]) המטבעות היו טבועות בזאכסן ולא בפולין. עיין מבוא עמ׳ 19.

[4]) על כל ענין זה של הורדת שער המטבעות הפולניות עי׳ במבוא שלנו עמ׳ 19.

שארי יינות שקנינו לאחרים ברמים יקרים, על שבארץ הגר כבר נמכרו היינות הטובים מאשלאשין, ואיזו שנשארו נתיקרו, ובאנו ללבוב ומכרנו ביכולתינו מה שאפשר היה למכור, ונשארו הרבה יינות, והוכרח אחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל לישב בלבוב שימכור היינות הנשארים הנ״ל.

ואני יצאתי לארץ הגר בחרש מר חשון תקכ״ה לפ״ק, והלך עמי גם אחי המנוח מו״ה זאב וואלף ז״ל, ובאנו לעיר טערצאל. והנה אין שם שום יינות טובים מאשלאשין, וגם יינות פשוטים שבמרתפי המלכות נמכרו כבר, והוכרחתי לקנות היינות כאלה ממרתפי הארון פאַטאַי והגראף קאראלי, בערך שמונים חביות ויתר היינות קניתי משאר ערלים, והוכרחתי לשלוח את אחי ר׳ זאב הנ״ל לעיר מישקאץ אולי יקנה הוא שמה איזו יינות מאשלאשין טובים, וקנה שלשים חביות, אבל לא היו ראוים ולא טובים מאלו שקנינו כאן טערצאל. ובא אחי הנ״ל...

..ושקו[1]) של עור מלא מעות בידו, ונגעתי בשקו ולקחתי אותו לידי קודם שתפסתי את הגנב, והנחתי המעות מירי ותפסתי אותו בשתי ידי וקראתי לבני ביתינו, והמה כלם ישנים, וקם השומר הערל והצית הנר וקמו כלם, והתחיל הגנב לבקש אותי שלא אמסר אותו לידי הערלים, שעמדו אז בביתינו, פריץ ארון עם כמה עברים, ועלתה הסכמתם לרון אותו במלקות, שעבר על לא תגנוב, כי אין לו במה לשלם כפל כפי ריני תה״ק, ושלא יבוה בני עמינו בעיני העמים. והסכים גם אחי לזה הפסק, והושכב לארץ, ושנים מנעוריו תפסו אותו בידיו ורגליו, ונתתי לו ברצועות עגל ל״ט מלקות בקאנצשיק. ומיר ברח מלבוב, וגם לביתו ק״ק ראלינא לא שב יותר. ועד היום לא נשמע ממנו שום דבר.

וכאשר רב הכסף מעות פריון בער היינות שמכרנו כנ״ל, עלתה הסכמתינו לילך לארץ הגר לקנות יינות. ויצאתי בחרש אדר שנת תקכ״ה לפ״ק מבאלחב ובאתי עד עיר טערצאל קרוב להג הפסח, והתאכסנתי בבית ר׳ ענזיל כ״ץ הנ״ל. והנה היינות טובים אינם בנמצאים. וגם הפשוטים נמכרו לגמרי מעיר טערצאל. והגיע יום ערב חגה פסח. והנה בא לבית ר׳ ענזיל כ״ץ הנ״ל גוסו האלוף מו״ה יחזקאל ז״ל מכפר סערענצש[2]) ועמו המלמד את בניו הרבני מו״ה אייזעק מק״ק פרזעוארסק[3]), ובקש זאת והפציר בי מאד שאלך עמו לחוג בביתו, בכרי שאמול את בנו ביום שני רחג הפסח שמיני ללירתו. וחרה זאת מאד לר׳ ענזיל ולאשתו על שאני לא אתארח בביתם בימי החג,

---

[1]) כאן מתחיל קטע חדש.
[2]) Szerencs בקומיטאט Zemplen.
[3]) Przeworsk בגליציא.

ובעל כרחם הסכימו שאלך למול את בן אחותה, היות שאשת ר׳ יחזקאל היא אחותה דהאשה מרת שריל אשת ר׳ ענזיל ז״ל, ואין ברירה היתה לר׳ יחזקאל, כי כבר היה בעיר מאַרע[1]) ולא רצה שום אחד מהמולים רשם קיבץ גרול היה מאר ולא חפצו לעזוב בני ביתו בסדר לילות פסח בלערו, והוכרח לבוא לטערצאל ולבקש אותי ולהפציר בניסו ר׳ ענזיל ובאשתו הנ״ל, והלכתי עמו במרכבתי וארבעה סוסים עם עברי הערל ולהבריל משרתי יוסף ז״ל הלכו עמי, וזן וכלכל אותנו והסוסים שלנו משך ארבעה ימים, ובביאתינו שמה אמר למשרתי יוסף שילך להמרתף ויבחר איזו חבית יין טוב והיה לשתיתי, ונשארנו שמה שני ימי חג הפסח ושבת ראשון דח״ה וביום ב׳ שני רחה״מ באו כל השכנים מעירות והכפרים הסמוכים יותר מחמשה מנינים חשובים ספוני בני ישראל, ועשה סעוֹרת הברית מילה ביום שלישי למילה, והוכרחתי גם אני לסעור עמהם סעוֻרת מצוה זו משך כל היום.

וזה ר׳ יחזקאל שהחזיק אז כפר סערענצש הנ״ל הוא אביו של הרב המאה״ג מו״ה יצחק אייזק נ״י אב״ר ומ״צ דק״ק קאלאיו שבמרינת אוֹנגארן, ובחנותי אז בבית אביו הנ״ל היה בנו הבחור ר׳ אייזק נער קטן רך בשנים יפה מראה ויורע נגן ולומר בקול נעים, ולזה כשנתגרל יצא שמו בין החסירים כנאמר, שירו לר׳ שיר חרש תהלתו בקהל חסירים[2]). ונשא אשה ראשונה בת ר׳ ענזיל כ״ץ הנ״ל, בתולה בת רורתו, היא בת אחות אמו, ויצא שמו בארץ בחסירותו, והתמיר ר׳ אייזק זה בלמור הפוסקים ונתקבל לרב ומ״צ הוראות בישראל, ועריין הוא אב״ר ומ״צ בק״ק קאליו הנ״ל[3]).

---

[1]) Mad קומיטאט Zemplen.

[2]) תהלים קמ״ט א׳.

[3]) הרב ר׳ יצחק אייזיק טויב ‹Taub› נולד בשנת 1751, בשנת 1781 נתקבל לרב בקאלעב ‹Nady=Kàllò› והיה רב ארבעים שנה ומת בשנת 1821. מפורסם היה בדורו לבעל מופת והיה מתלמידי הצדיקים והחסידים שבפולין. עד היום מתהלכות באונגריא כמה אגדות על אודותיו. ור׳ יקותיאל־יהודה ‹Leopold› גרונוואלד מבודפסט מדבר עליו במאמרו „לקורות החסידות״ בעתון האונגרי Egyenlöseg. וגם בהצופה לחכמת ישראל (לקורות החסידות באונגאַריא) בודאַפּשט תרפ״א. אותו הרב חבר גם שיר בשפת אונגריא ועד היום יהודי אונגריא מזמרים שיר זה באונגרית ובעברית. וזהו טופסו העברי:

הצפור

קָרָא השֶׂכוי כבר, מהר יאיר השחר
ביער יָרֹק, בנאות דשא צפור מעופפה
ואיזו צפור בו ? הוי, איזו צפור בו ?
כנפיה יְרקות, רגליה כתֻמות ולי היא מחכה.
חכי צפורי חכי, חכי רעיתי חכי:
אם העליון לך יעדני, שלך אהיה.
ומתי יהיה זה ? הוי מתי יהיה זה ?
יבנה המקרש, עיר ציון תמלא, אזי יהיה זה.

ואחרי החג בסוף חרש ניסן הוריעו לי איך שיש בכפר מאניק[1] אצל השררה רשם פ׳ חביות יינות טובים למכור. והנה עת הזמיר הגיע, ימי חתונה דבן ר׳ ענזיל כ״ץ, הבחור יעקב ישא את הבתולה היתוֹמה בת הקצין המנוח כהר״ר יהורא ליב קאליווער, והחתונה תהי בבית דורה הקצין המפורסם מו״ה אייזק קאליווער ז״ל, המחזיק כעת ארנרע דכפר מאניק הנ״ל, אשר שמה היינות נמצאים כנ״ל פ׳ חביות, והוכרחתי גם אני לילך עמהם על החתונה זו בעגלתי וסוסי, ובביאתי שמה מיד טעמתי כל היינות הנ״ל, וקניתי מהם ששים חביות יינות טובים, וקניתי עוד ארבעים חביות יינות טובים מהשררה שבסערענץ ארון אלמשי[2]. ויתר היינות קניתי בטערצאל, והבאתי כל היינות מאה ועשרים חביות עד ללבוב.

והנה התחיל בשנה זו בלבוב טריבאנאל השני אבל לא באו השררות בעושר רב כמו בטריבאנאל הראשון לבשו כל השררות ובעלי המשפטים בגדי קירדינאפל[3], אבל בטריבאנאל השני, לבשו כלם רק גרערעטור[4] פשוט, לזה גם יינות פשוטים ירצו לשתות, ובטריבאנאל השלישי לבשו סאניטע[5] מאטריע העשוי מצמר ופשתן עני ורל מאר, ובמעט זמן פסקו אלו המשפטים מחמת מרידת עם פולין במלכם פאניעטוסקי כאשר יוזכר מעט מזה במקומו.

ובשנה זו תקך״ה לפ״ק נמכרו נכסי עיר באלחב להשררה הארוֹן יאַחים פאטצקי פארצשאשע ליטעוסקי[6] בער שנים עשר מאות אלפים זהובים פוליש, והמוכר אותם היו הרוכס פאינסקי[7] חתן הרוכס לאבאמירסקי שררה שלנו, שמת בשנה זו שנהרג הקרוש מו״ה משה ז״ל בעיר רייشא כנ״ל[8] ולעיל, ואחריו רש בנו הבכור[9] סטרסטי באנאסלאוסקי[10] נכסי עיר באלחב, ולא יצא שנה ומת גם כן, והחזיקה אשת הרוכס הזקן, אשה אשכנזית[11], אלו הנכסים באפאטראפסת, וכאשר נתגדלו בניה הרוכסים[12] נחלקו הנכסים להם ונפלו נכסי באלחב לבנה הרוכס אַראָלף, וזה בעיר ווארשא נכנס עם השררות המצחקים בקארטין, ואבר סכום רב

---

1) Monok בקומיטאט Zemplen.

2) Almasi.

3) משי הבא מניאפול Gros de Naples.

4) משי הבא מטור Gros de Tours.

5) לא הוברר פירוש המלה. אולי Sersch.

6) שר־המשקים בליטא.

7) צ״ל פונינסקי, שר הכספים המפורסם.

8) המעשה חסר בכ״י שלנו.

9) הוא גיאורג ליובומירסקי.

10) עיירה באוקריינא, Bohusław.

11) לבית שטיין, עיין Boniecki-Rejski, Herbarz Polski ערך Lubomirski.

12) אדולף וגיאורג ופראנציסק ובת ששמה יוזֶפא, אשת הנסיך פונינסקי.

ש׳ אלפים זהובים פוליש, וכתב אפוטיקא להמרויח ממנו על נכסי באלחב, ובא גיסו הרוכס פאינסקי הנ״ל ושלם החוב ש׳ אלפים הנ״ל שנשאר חייב גיסו, ולקח ממנו נכסי באלחב בקנין גמור ושלח לכאן באלחב קמסר ערל ארון הארזיעווץ שמו, ועשה רייסטר מהכנסות העיר והכפרים עם הזופין[1], שעד עת הזאת לא הכניסו יותר רק חמשים אלפים זהובים, וזה הקמסר הנ״ל הוצא רייסטר על ע״ר אלפים זהובים פוליש לשנה הכנסה מנכסי באלחב, והביא רייסטר כזה ללבוב ומסרו ליר ארוניו הרוכס פאנינסקי הנ״ל שהוא מלא מרמה ועולה. ומצא בלבוב את הארון יאָחים פאטאצקי הנ״ל, ומכר לו נכסי באלחב בעד סכום כפל שנמכר מקרם שני פעמים להשר פאניאטוסקי ולהשר הרוכס לאבאמירסקי בעד סך ת״ר אלפים זהובים פוליש, וכעת מכרם בעד שתים עשרה מאות אלפים זהובים פוליש.

וכשראה השררה יקרות הנכסים שלח את הארון באבראוסקי קמסר שלו לעיר באלחב שיתאמץ שם לעשות חקירה ודרישה איך נוח יהיה להשתדל הוספות גרולות להכנסות השררה, ואז היה אחי הרבני מו״ה ארי׳ ליב ז״ל יושב עמי בלבוב ומתעסק במכירות היינות, ואני גם כן עמו שם בלבוב, וארון הקמסר הנ״ל בבואו לכאן חפץ מאר לרבר עם איזו איש יהורא חכם ויורע פשר רבר. והנה ר׳ חפץ ליסר את איזו מבני קהלתינו יצ״ו, לפני הארון הקמסר הנ״ל. איש יהורא שמו חיים בן ר׳ יהושע ז״ל, איש רש ובעל קנאה ושונא את בני עמי, וכאשר בא לפני הקמסר וראה שמגמתו רק לגזול, והלשין לפניו ואמר שיושבי עיר באלחב המה כלם עשירים אדירים ונמצאים ביניהם יותר משני מאות פאמילאת שכנים הררים בביתם אחרים, היינו קאמרניקת, והמה עשירים גרולים כלם, שהפחות שבהם יש לו עשרים אלף זהובים פוליש משת[2]) הונו, והאמין הקמסר לרבריו ועלתה במחשבתו בעניני הנכסים שקנה השררה זו בעצת זה הקמסר עצמו ביוקר גרול כמה כפרים סמוכים לעיר ברעזאן, היינו נכסי קורראן[3]) כמה כפרים והוריע להשר מאלו הקאמרניקת, ועלתה הסכמתם להוליך את כלם ולהושיבם בכפר וויסאקע[4]), ולבנות להם ביתם וכישמלאה העיר מיושביה אזי נתן להם חורת גרול כראוי לפני עיר, וכאשר שמעו זאת אנשי עירינו אין שום אחר רצה לעקור רירתו מעירו שנולר ושנתגרל בה.

ואף שמתחילה היו מסיתם ברברים רכים ובהבטחות גרולות, ואחרי שראה שרבריו אינם נשמעים, התחיל לתופסתם ולהכריחם, שאיזו מהם

---

[1]) מכרות-המלח.

[2]) משאת.

[3]) אולי הכוונה Kurdwanówka, כפר בגליל Buczacz.

[4]) צ״ל Podwysokie בגליל Brzeżan.

הזילו מכסם כמה מאות זהובים פוליש להוצאות בנין הבתים בעיר חרשה הנ״ל, ואיזו מבני עמנו סבלו צרות רבות, ואין שום עוזר להם מכל כללות בני עמינו יושבי קהלתינו, אין שום אחר מהם היו מבין ויכל לרבר צחות בטוב טעם ולשון פוליש כראוי לבעל שכל שיהיה דבריו נשמעים להסיר המלשינות הרשעים ומחניפים להפריצים בדברי שקרים על אחיהם היהודים שיגזילו מהם משת הונם.

והנה בא לארון הקמסר באבראוסקי הנ״ל גם האלוף כהר״ר אברהם ב״ר מיכל מנאוואריע[1]), וכבר הוא מתושבי קהלתינו בעל הבית שבנה מחרש פה קהלתינו, ואמר להקמסר הנ״ל אני אלך ברצוני הטוב לדור שמה בעיר החרשה פורויסאקע בתנאי שכשיצוה השררה לבנות לי בית חרש שמה כתבנית ביתי שבכאן. והתרצה הקמסר, והבטיחו באמונתו שיבנה בית יפה. והנה כבר בונים שמה בתים יפים, אפשר שיוכשר לפניו איזה בית בנוי, הוא יהיה הקודם ויותן לו הבית, וכן עשה ר׳ אברהם הנ״ל ועזב את ביתו כאן באלחב להסקארב דהשררה. וילך ויבא לעיר החרשה הנ״ל והחזיק בית שמה וישב בו כמה שנים עם אשתו ובנם יחידם ר׳ מיכל משך כמה שנים.

וכאשר ראה הקמסר חשקו של ר׳ אברהם הנ״ל התחיל להסית ולדבר על לב אנשי תושבינו הנ״ל שיתרצו לילך לְדור שמה בעיר החרשה עם ר׳ עברהם הנ״ל, ואיזו שלא רצו להסכים לדבריו, ציוה לתפסם ומענם ומסגפם ולכופתם בעקסעקוציעת קשות עד שאיזו מהם הוכרחו ליתן מכסם כמה מאות זהובים לבנין ביתם בעיר הנ״ל, ובכל זאת לא נחה דעת הקמסר הנ״ל, והלך לעיר וקבע דירתו בביתי והב״הכנסת לתפילה שקבעתי לכבוד ארוני אבי מורי הישיש בן תשעים שנה התורגי מו״ה יהורא ז״ל, שבזקנותו חלה ברגליו ולא יכל ללכת מדי יום להתפלל בב״הכנס הק׳. והיה זאת ראשית בניני שלשה חררים דעליתי, נררתי את אלו לכנסת המנין שיתפללו עם אבי מורי הישיש ז״ל הנ״ל, וגם השתרלתי מההגמון לבוב הארון סיראקאוסקי בעת נתינתו הכתב לכלל קהלתינו על הכנסת הק׳, נתן גם על שם אבי ז״ל כתב חירת שיתפלל בביתו במנין בחרר מיוחר לתפילה בפרהסיא. וארון הקמסר באבראוסקי הנ״ל לא חש לזה ובלבל המנין לתפלה שמה, וקבע תפיסה במקום קרוש זה לאנשים המסרבים ואינם רוצים לשמוע פתות דבריו השקרים, ויכול כל ארם לשער גוריל היגונות והראגות והצער, שסבלו אנשי קהלתינו כשכפו אותם שיעזבו מקום מולרתם מה שהוא נגר הטבע, שנאמר חן מקום על יושביו[2]), וסבלו זאת בני קהלתינו משך חצי שנה.

[1]) מקום סמוך ללמברג.

[2]) סוטה מ״ז ע״א.

עד שבא אחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל לביתו לחוג את חג הפסח. בשמעו מהעולות והרשעות האכזריות שעושה זה הקמסר לבני קהלתינו יצ״ו, ואף שלשום אחד מבני משפחתנו לא עשה שום רע, ארבה הראה עצמו נגרנו כאוהב נאמן תמיד, ויאמר אליו אחי ז״ל ארוני הקמסר זכור מה שהוא עושה לעם, היטב זאת בעיני השררה שאתה אונס מיושבי עריו את מסת ויגיע כפם, משועבדיו עניים בעירום ובחוסר כל, ובעבור זאת תתמעט וראי הכנסת השררה מתושבי העיר, ומעולם שמעתי שמחפשים לרבות הכנסת נכסים מעצי היערים מנהרות ומקוה המים ומשרות וזריעות, אבל ממשועבדים בני אדם שאין להם תשועה[1]. ויתר דבריו הנעימים בחכמה והשכל ממנו נאמרים מקירות לבבו הנאמן לזכות את בני ערתנו ישראל. ונכנסו דברי אחי ז״ל בלב הערל הזה הקמסר ורפו ידיו[2], ויצאו כלם מהמאסר הנ״ל ולא אנס לשום אחד מבני ק״ק ולא הלך שום אחר לדור שמה זולת האלוף מו״ה אברהם ב״ר מיכל הנ״ל שרר וישב בבית[2] חרש שמה משך כמה שנים בעירום ובחוסר כל.

וביתו שעזב כאן באלחב ר׳ אברהם הנ״ל להשררה תמורת בית שנתן לו בעיר החרשה הנ״ל, נמכר כאן באלחב מיד לר׳ ליב ניעניבר[3] שבא לכאן לדור בעיר, והחזיק חלק ארנרע עם שותפיו בני עיר שמוכרחים היו להחזיק הארנרע שבעיר ביוקר גדול, ור׳ ליב מכפר נעניב הנ״ל בא לעיר לחסות תחת השררה שלנו, נגר הפריצים שלו, לזה עשה כל ־מה שרצה עמנו השר שלנו, וקנה את בית ר׳ אברהם הנ״ל בעד שמונים ארומים, וקודם שהשלים זה ר׳ ליב שנתו בהארנרע שבעיר, נתרצה עם שררתו הקודמת ויצא מהעיר כבורח ועזב את ביתו שקנה הנ״ל, עם סכום מסיום מעות מזומנים שהכנס לידי השותפים שהחזיקו עמו את הארנרע שבעיר כנ״ל, ואחרי צאתו מהעיר הוכרחו השותפים דהארנרה לתשלם הסך שמונים ארומים בעד הבית הנ״ל, כאשר ראיתי בעיני הקוויטן בחתימת יר ערל זארעמבא פורסקארביע רהשררה[4] איך סלקו בעד הבית הנ״ל.

וכעת אמרתי אפשר יש מצוה לספר מעט ממעשיו שעשה ר׳ אברהם ב״ר מיכל הנ״ל קורם למעשה הנ״ל כמה שנים. אחרי שרפת העיר באלחב בשנת התקי״ט, הלך ר׳ אברהם לעיר סטנסלב ודבר עם הגרעפין קאסקאווסקין[5] שררה רזופ לישוויץ[6], והבטיח לה הוספה מסכום

---

[1] תהלים קמ״ו ב׳. [2] ש״ב ד׳ א׳.

[3] Nyniów, כפר בגליל Dolina בגליציא.

[4] הגזבר של אדון בוליחוב הגרף יואכים פוטוצקי.

[5] עיין למעלה, עמ׳ 76 באותו זמן היתה חוכרת את סטניסלב.

[6] כפר Lisowice בגליל דולינא, עד שנת 1826 ידוע כמקום מוצא מלח.

מסוים, והרכינה ראשה בהסכמה לזה, ובעברו דרך ק"ק קאלוש דבר עם כבוד הרבני מו"ה צבי הירש ז"ל, חתן הקצין המפורסם מו"ה יוסף ז"ל, שנתקבל אחרי זה לאב"ד דכאן באלחוב ובסוף ימיו ישב על כסא הרבנות דק"ק לבוב והגלילות יצ"ו[1]. ור' אברהם הנ"ל משביח עצמו לפניו איך פעל מהגרעפין רזוף לישוויץ שיוחכר הזוף כשיתן הוספה בטוחה לפי המרובר עם השררה זו, וכאשר שמע כל זאת הרב הנ"ל מפיו והכיר אותו שהוא אינו בר מוסר ובעל דרך ארץ כראוי לשפוט בני ישראל, והלך הרב בעצמו עם סיעת מרחמוהי לעיר סטנסלב, ודבר עם הגרעפין וחכר ממנה הזוף לישוויץ בלתי ידיעת ר' אברהם הנ"ל.

ואז נתמלאה סאתו[2]) של הקצין ר' נחמן מחזיק זוף לישוויץ, כאשר הוא בארמה (בערמה) חכר הזוף לישוויץ, אחרי שעשה ת"כ עם אנשי ק"ק סטרי האלוף מו"ה יוסף ואחיו מו"ה פישל ז"ל שהחזיקו מקדם הזוף זו, ובא ר' נחמן נגרם וכרתו ברית עמו כנ"ל, ור' נחמן עבר ברית ות"כ ורימה אותם שהסית ערלים שגנבו סוסיהם. והוא עמד בבוקר ורכב על סוסו, ובא להשררה וחכר הזוף קודם בואם. ואף שעשה שמה עושר רב ונתפרסם מאר, אבל לקהלתינו היה עשרו לפוקה ולמכשול, אחת בהתאסף הראשי מרינות בעשותם שמאים שיערכו הכרגע דמלכי מה שישלמו קהלת ישראל, היו מעריכים עיר באלחב לעשירים גרולים והיו אומרים שיש בכם ר' נחמן שיכול לשלם בעצמו כל הסך שהעריכו עליכם.

וזולת זאת גם השריפה והגזילה שנעשה בקהלתינו ע"י ערלים הגזלנים בשנת תקי"ט נעשה ודאי בסבת פרסום עשרו של ר' נחמן הנ"ל, שנה אחת קודם השרפה הנ"ל הלכו כמה ערלים מלישוויץ בעגלות שורים דרך היערים הגרולים שבצד עיר סאלאטוינע עד הזוף ראסולנא[3]), ופגעו בהם ערלים גזלנים בכלי מלחמה ביקסין וקררומים וריברו עמהם ויאמרו הערלים להגזלנים, אם תרצו לבוא עלינו כי יש אצלינו יהורא אחר מחזיק הזוף מלח, והוא יכול למלאות כל שקיכם במטבעות ארומים זהו', רק שהוא מחזיק מעותיו בעיר באלחב בהכיפה חומה שיש לו שמה. ובשנה שניה רצו לפול על עיר ראלינא, והנה שמה משמרת גרולה שלשים אנשים מזוינים בביקסין או קאראבינר, וכל שאר יושביה עומרים במשמרת כל הלילה, לזה פחרו לפול על ראלינא, והלכו כל הלילה ובאו לעיר באלחב באשמורת הבקר כאשר ספרתי לעיל ברף... מה שנעשה בעיר באלחב והכל נעשה בסיבת עשרו של הקצין מו"ה נחמן ז"ל כנ"ל[4]).

---

[1]) עיין בובר, אנשי שם, עמ' 197. [2]) סוטה ט' ע"א.
[3]) Solotwina, Rosolna בגליל בוהורושאן, שבגליציא.
[4]) עיין לעיל עמוד 56.

בשנה זו תקכ״ה עשיתי בלבוב ע״י הצורפים כסף וזהב היורעים לעשות במלאכות מחשבת, כלי קרש מכסף טהור לס״ת של הקצין מו״ה ענזיל כ״ץ ז״ל מטערצאל, א׳ נעשה בלעך גרולה מכסף טוב פרוב י״ר מצוירה יפה ומזוהבה מאר, ומשובצה באבנים טובים ויקרים, שעלתה ערכה רהבלעך זו לשמונים ארומים הגרים, וגם שני עצי חיים מכסף כנ״ל ומצויירים יפה מאר ומזוהבים טוב מאר, ערכם עלתה חמשים ארומים, וגם יר כסף נעשה יפה מאר, ערכה עלה שנים עשר ארומים, ורבים מהמבינים על מלאכות כאלו העירו שלא נראו במרינת פולין כלי קרש כאלה. והנגיר הרבני המפורסם המנהיג מרינה הישיש מו״ה ליביש מאליש ז״ל[1]) כשראה אלו הכלי קרש עם שאר אנשים ראשי הקהל, אמר, אף בימי שלמה המלך עה״ש ראוים היו כלי כסף כאלה שיבאו לבית המקרש, ור׳ ליבוש מאליש זה היה אז בלבוב למבין גרול על כל המלאכות.

ובחרש מרחשון שנת תקכ״ו לפ״ק באתי לעיר טערצאל לבית ר׳ ענזיל כ״ץ ומסרתי לירו כל הכלי קרש הנ״ל, מה שמאר נחה רעתו בראותו הכלי ק׳, וסלק לירי כל רמי ערכם מה שהוצאתי עליהם, ורצה מאר לתן לי איזה חביות יין במתנה בער טרחתי, ואמרתי לו אין חפצי בשום רורונות בער טרחתי שעשיתי לכבור תורתנו הקרושה.

ואז קניתי יינות ממרתפי המלכה מאריע טערעסא מאה חביות יין ומהסוחר הגרענ[2]) רשם טערצאל בהכפות שברחוב העיר וירתו חומה שממעל להכפה, זולת שאר יינות שקניתי כלם בטערצאל יינות טובים, אבל אי אפשר היה להביאם ער לבוב לפני הקנטראקטן, כי הוכרחתי לשכור את בעלי העגלות שלקחו היינות מטערצאל המה השוואבין מכפר רעקאמאז שמעבר לנהר טאיז נגר עיר טאקאי, והביאו היינות ער כפר נאמן שבשפת הנהר טאיז, ואי אפשר להעביר העגלות בהנהר מחמת שנתמלאה הנהר בכפור ושלג שנקרשה הספינה מעבר השני לנהר, והוכרחו הבעלי עגלות השוואבין[3]) להוריר היינות מעגלתם עלי פני השרה בשפת הנהר הזה, שאמרו אולי אפשר יהיה אחרי יום או יומים ויבאו בעלי עגלות מעבר לנהר ויקחו את היינות ויעבירם את הנהר: מה שחרה לי מאר על אלו השוואבים שהיינות זרקו מעגלתם והנם שוכבים על פני השרה, ושלחתי לקרוא את ראשי ערלים שבכפר נאמן ויצאו כלם והוצעתי רברי לפניהם, איך הבעלי עגלות עושים לי עולה גרולה, והיינות שלי נתושים על פני השרה, ובקשתי שיברקו את היינות אם המה מלאים. ירעתי שלנו לילה אחר ולא היה להם מים לשתות בשרה,

[1]) כנראה אותו ר׳ ליבוש עצמו הנזכר בספרו של בובר „אנשי שם" 131.
[2]) היגני. [3]) קולוניסטים גרמניים שבאונגריא.

ואפשר שפגמו איזה חביות, והביאו ערלי הכפר כלים ופתחו כל החביתן, ומצאנו פוגמין הרבה חביתן, ועלה והעריכו הפחת מכל היינות ועלה לפי הפשר בערך שנים ושבעים זהו׳ ריינש, ונכה הסך זה משכר עגלתם, וחזרו השואבים לביתם, וערלי כפר נאמן יצאו בשליטן שלהם ולקחו כל היינות אחרי שנתמלא ונחתמו ממני היטב, והביאם לביתם עד שנקרשו המים שבנהר, ונתעכבתי שמה תשעה ימים ונתארחתי בבית איש ערל זקן פ׳ שנים, ומנהגו היה שכל היום בואר האש על הקומן, אף שלא בשלו כלום, רק שכל אחד מבני ביתו בא והביאו בשר חזיר ושפוד ברזל קטן בידו לצלותו על זה האש ואכלו שמה. ובלילה ישב זה הזקן כל הלילה בצר זה הקומן וישן מיושב אצל האש שבוער כל הלילה, שהכין לעצמו עצים ובארו כל הלילה מעט מעט, לא הניח לכבות. מזה נראה מה שקראתי בספרי האומות שכותבים מעובדי האש המוזכרים גם בספרי התלמוד מאמונות שתי רשויות, האומרים מי שברא אור לא ברא חושך. ומזה נראה שעם אונגארין המה מאלה אומות המאמינים שתי רשויות, שהארצות שיצאו משם ההגרים אלו המה קרובים לארצות מרי ופרס, ושמה נתיסרה כבר אמונה זו.

והמסדר את הרת הזאת היה גחזי תלמיד ומשרת דאלישע הנביא שנתרחק מפי רבו על שלקח מתנה מנאמן שר צבאו דמלך ארם כשנאסף מצרעתו ע״י הנביא הנ״ל, כמבואר מלכים ב׳ קפיטל ה׳ פ׳ כ״ר. וכשנתרחק מרבו הנ״ל הלך למקום שאין מכירים אותו. והעתקתי מספריהם כל מעשיו שעשה בעסקי הרת, איך מצאם באמונתם ומה שלמדו ממנו. וכשנתפשטה אמונה זו קראו אותם הגרעקין, המה היונים, בשם מאגיער, וההגרים מכנים עצמם בשם זה גם כן מאגיער. מוכרח להיות שהמה מארצות שרת זו נוהגת בהן, כאשר ראיתי מערל הגר הנ״ל, איך לא שקה[1]) האש כאשר גחזי תקן להם אש תמיד. ואת גחזי קראו היונים בשם ועראָסטרית[2]). וביותר מצאתי בספרו דהמחבר הונפראי פרידעאָקס איש ענגלנדר מעיר לונדון שכותב הרבה מזה הגחזי בחלק ראשון מספרו הנ״ל[3]). וביותר כותב כל

---

[1]) שקעה.

[2]) על עבודת האש באונגריא עיין Alexander Kowats, De antiqua gentile religione Hungariorum, נדפס בדין־וחשבון Compte rendu du quatrième Congrès scientifique international des Catholiques a Friburg du 16 an 20 aout 1897, Friburg 1898, 78-105. מספרו של ר׳ דוב נראה, שהמסורת העתיקה של עבודת־האש לא פסקה באונגריה במאה השמונה עשרה. עקבות העבודה הזאת ניכרו עד היום הזה בקפיצות ע״ג אש בליל־יוחנן (24 יוני). השערותיו של ר׳ דוב על השייכות שבין הפרסיזמוס ועבודת־האש הן קוריוזיות ועוד נראה מהיכן שאב את ידיעותיו.

[3]) על ספר זה ומחברו כבר דברנו במבוא. ר׳ דוב נתכוון לכרך ראשון, ספר שלישי, עמ׳ 179 וספר רביעי עמוד 211 של ההוצאה האנגלית מחבורו של פרידו. אבל לא דק כשהוא

מעשי האומות שכיני ארצות ישראל איך נתקיימו עליהם ונתמלאו כל דברי הנביאים שהתנבאו על כל אומה ואומה וארצותם. והעתקתי הרבה ללשוננו הקודש עברי. ואם יזכה ר׳ שיצאו לאור ברפוס כתבי אלו, בוראי לכלל חכמי בני ישראל לאור גדול יעלו.

ובפרט את בני ויוצאי חלצי אני מבטיח, באם שיתאמצו איזו מהם וירצו לקראות באלה השני ספרים דהמחבר ענגללענדר הונפראי הנ״ל, הן גוף הספר לשון אשכנזי והן העתקות שכתבתי בלשון קורש על הגליונות שבאלה הספרים, בוראי ילמרו מזה ידיעת גרולת, לא לבר בספרי הקורש, אף גם בהרבה דברים ממעשי העולם יורע לו מה שאין ידוע לבני ישראל, ואנחנו בני ישראל מחויבים לירע הכל, שיתקיים בנו מאמר הכתוב כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים[1]). ואף גם שפסוק זה מפרשים חכז״ל על תורתנו הק׳, אבל אמרו שטוב תורה עם דרך ארץ, וטוב לכל איש בר ישראל החכם ומבין דבר, שירע אף ממעשה אומת העולם, ומתוך זה יתרחש לו לפעמים שיוכל להשיב להם כהוגן על שאלתם נגד הרת ואמונת ישראל, כאשר הקרה לי כמה פעמים ברברי עם גרולי האומות וכומריהם, ומצאתי ברוב התשובה בצרו כירוע לכל שתשובתי תמיד נצחת היתה.

ונחזור לעניני המו״מ שלנו. ובאתי עם היינות ער לבוב ומכרנו היינות במקח השוה, רק שמרי יום ממש המטבעות כסף יוצאים מזויפים יותר, ונתיקרו הארומים משוקלים ועלו ער כ״ז זהו׳ פוליש[2]). ואף שמכירות היינות היו בערך טוב שלא נמכר חביות יין בפחות מי״ז או י״ח ארומים ויצא שכרו דהרויח בהפסדו רהחילוף הנ״ל, ועבור זאת לא חששנו מלגבות חובות בער יינות מהפריצים, וכן גם הפריצים בעלי האשראות לא חשו לגבות חובם מאתנו, בשמעם שיעשו ערך על הגשים היוצאים כעת היינו ראוקציע חרשה, כאשר גם נעשה בשנה הבא, כאשר אבאר למטה במקומו וזמנו, הכל על נכון האמת ברצות ר׳[3]).

וכעת אספר מהשנוי הגרול שנעשה במרינת פולין לשפלת בני עמינו ישראל, והערך המעט כבור שהיה להם תמיד מעת בואם לגור כאן מרינות פולין זה תשעה מאות[4]) שנה ער שמלך פאניאטאוסקי. ועל שאז היו מאמינים אנשי פולין שהראשי מרינות אלופי בני ישראל שהיו מוכרחים להיות תמיד בעיר ווארשא בעת הסיים הגרול בעסקי נתינת הכרגא

נתמך על המחבר האנגלי בהשערה שגחזי יסד את הפרסיזמוס. פרידו מביא דעות שונות על מוצאו של זורואסטר ומזכיר בתוכן דעה אחת, שגחזי הוא הוא זורואסטר, אבל פרידו בעצמו אינו מאמין הרבה בהשערה זו. פרטי יציאתו של גחזי לארץ רחוקה לאחרי שגורש מאלישע הנביא אינם נזכרים בספרו של פרידו. כנראה, היה לר׳ דוב מקור אחר להשערתו

[1]) דברים ד׳ ו׳.

[2]) עיין במבוא על ירידת שער־המטבעות בפולין.

[3]) חסר בכ״י. ועיין באריכות במבוא שלנו.

[4]) המחבר לא דק.

רמלכא, ואמרו הפריצים שאלו ראשי בני ישראל מבטלין הסיים הנעשה בהוצאות גרולות, והיות שבכל סיים היו הרבה מהם שונאי ישראל, והיו מלשינים על היהודים שתגזל מהם חרותם שהיו להם מאז, ושלאסור להם המו"מ הטובים, שורים ויינות ושאר רברים. והיות שרתי מרינות פולין היה שאחר מבני מרינה היינו שלאכטיץ יכול לעכב, כשאומר אני איני מסכים לפונקט זה[1]), והאמינו הפריצים שהיהורים הראשים עושים זאת ושוכרים אנשי שלאכטית ברמים יקרים שיבטלו הסיים, לזה צותה המלכות הנ"ל לבטל ראשי מרינות רבני ישראל, ושיושלחו קמסארין ערלים מכל גלילות המרינות רעם פולין, שישאו המה בעצמם את מספר ראשי בני ישראל, שישלמו היהורים, לפי ערכם ולא יצטרכו לשום עליהם ראשים, שיבטלו לנו כל רתי מרינתינו כנ"ל.

לזאת עלה רצון המלכות הנ"ל בהסכמות כל השררות יועצי הסיים הגרול שבוואַרשא שיבוטל גם ההשואה שהשתרלו הראשי מרינות רבני ישראל שבארבע ארצות או גלילות פולין על סכום הכרגא רמלכא שישלמו מגלגולת נפשות בני ישראל, מרי שנה היו מחויבים לסלק לירי הגזבור הגרול פורסקארביע קארונע סך שלשה מאות אלפים זהו' פוליש. והאלופים הראשי מרינות היו מאספים אנשים משולחים מכל קהלות ישראל שבארבעה ארצות פולין[2]). והיו נבחרים מהם אנשים חכמים וירועים שיעריכו כל קהלות ישראל, וגם רבנים גאונים גרולים היו מאספים עמהם, שיעשו תקונים ישרים גם בעסקי משפטי ישראל, בכרי שלא יצטרכו לבוא ח"ו בארכאות[3]) הגוים, ומה שלא הופרש ולא מבואר בספרי הפוסקים שלנו עשו הרבנים וגאונים ספרי תקוני ארצות לפי רת תוה"ק, ונתקבלו מכל ערת בני ישראל כתורה, והיו קוראים אותם ספרי תקנות ארצות. וראיתי בילרותי ספרים אלו נרפסים[4]). וישבו תמיר הרבנים הריינים רארבע ארצות וקבעו מקוֹם משפטם בצר האלופים, ראשים, רר' ארצות. והיה כל רבר משפט הגרול שיתרחש בכל קהלות פולין יבאו עליהם. והיו מנהגים אלו הטובים לערת ישראל משך שמונה מאות שנה ויותר[5]), והיה זאת לבני ישראל גאולה קטנה ומעט כבור שברחמי השמים עלינו לא עזבנו ר' ברוב חסריו

---

[1]) הוא Liberum Veto המפורסם. ובמבוא הארכנו.

[2]) פולין גרול, פולין קטן, ווהלין.

[3]) בערכאות.

[4]) הספרים לא נשמרו עד ימינו. ידועות לנו כמה תקנות של הועד שנתפרסמו בחבורים שונים של הרבנים. רשימה שלמה נמצאת אצל L. Lewin, Neue Materialien zur Geschichte der Vierländersynude I, III, Frankfurt a/M. דפים אחרים מכ"י נמצאים אצל ש. דובנוב.

[5]) המחבר לא דק. הועד נוסד בתחלת המאה השש עשרה.

ככתוב בתורת משה ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ד' אלהיהם[1].

ובעוה"ר כאשר קם מלך חדש על עם פולין בשנת תקכ"ג לפ"ק ונכתר בכתר מלכות השר פאניאטוסקי הנ"ל מיר צוה בהסכמות הסיים הגדול הנקרא קאנװיקאציאנית[2] שהיו אז כל השררות בעיר װארשע, לספור ראשי בני ישראל ע"י ערלים קמסרין מכל ארצות פולין, ושישלמו בני ישראל מדי שנה שני זהו' פוליש מכל ראשי ישראל בשני פעמים בחדש מרצי או אדר זהב אחד ובחדש אלול זהב אחד מכל נפש ישראל.

וכאשר באו הקמסרין לפקוד את ראשי בני קהלתינו יצ"ו, והנה הראשון הוא ארון גראמניצקי, מיורע ומכירי, עמדתי בפרץ והזהרתי את משרתי הקהלה שידברו לכל אחד מבני קהלתינו שיעלימו את ראשי מספר בניהם לכל האפשרי, והזהרתי את ראשי בני עמינו בהבטחתי הנאמנה להם שלא יעלה מזה שום רע לעדתינו, אף אם יעלימו כל נפשות האביונים, ונעשה כפי עצתי, שהיו אז נמצאים בקהלתינו יותר מאלף ושלש מאות נפשות בני ישראל, והעלנו להקמסארין מספרם נפשות ישראל שבעיר באלחב ובכפרים השייכים לעיר עלה מספרם לספרי הקמסרין הנ"ל שמונה מאות שלש ושמונים נפשות ישראל, ואמרו לנו הקמסרין שלפי פקודתינו שלנו מעיר מלוכה װארשא מחויבים שני אנשים ראשים מזקני ישראל לישבע אם העליתם לנו מספרכם האמתי, והוכרחנו לשלוח שני אנשים זקנים, האחד היה הרב המאה"נ מו"ה צבי הירש אב"ד דק"ק בוסק ז"ל[3], והשני כהר"ר שלמה בהר"ר גרשון, איש זקן, נשוא פנים ז"ל, ונסעו לעיר ונשבעו שמה בעיר זידאצשוב[4]. וכן קימו הקמסרין וקבלו מספרינו לספרי דתי המדינה, לגבות מדי שנה דמי מספר הגלגולת הנ"ל, וכן שלמנו ששה ראטית בשלשה שנים, כאשר עד היום בידי הקויטן למשמרת, דפוסים בלשון פוליש, איך סלקנו בכל חצי שנה ראטע אחת.

ועל שהאלופים הראשי מדינות וכבוד הרבנים ושאר אלופי בני ישראל הקצינים ז"ל באו בקבלנה רבה ומבקשים דין ורחמים מהמלכות והשרים יועצי הסיים, שיעשו משפט להם בדבר חובותם המרובים, שהזילו מכיסם

---

1) ויקרא כ"ו מ"ד.

2) זהו הסיים שנתכנס אחרי מות מלך כדי לקרוא לסיים של בחירה (אֶלֶקציוני). הסיים שר' דוב מזכירו נתכנס במאי וביוני שנת 1764. בשאלת רבוי המסים של היהודים דנו בכמה ישיבות. עיין דנת"ח רשמי של הסיים. הסתדרות הועד ובטלה ע"י "הקונפדרציה הגנרלית" שנתכנסה ע"י הטשרטוריסקים ביולי שנת 1764. עיין Volumina legum VII ולא דק המחבר באמרו, שהמלך סטניסלב־אבגוסט כבר הוכתר באותה שעה. סיים־הבחירה נתכנס רק בט"ז לאבגוסט שנת 1764 ונמשך עד כ"ד בו. רק אחר־כך הוכתר סטניסלב־אבגוסט.

3) עיין בובר, אנשי־שם, עמ' 248

4) Żydaczów, עיירה בגליציא.

סכומת מסוימים בכל עת הצורך לנסוע לאספת האלופים ראשי מרינות, ולסיים שבעיר ווארשא כנ״ל, והנם חייבים חובת עצומים, ומהיכן יצאו ידי חובתם. והנה בחסרי המלכות ושררות הסיים נשמעו קבלנתם, ויצאו פקורותם בהסכמות כלם, שיוגבה מנפשות ישראל שלשה ראטית, היינו ג׳ זהו׳ פוליש מכל ראש, בכדי שיוכלו לסלק כל חובות וטענות האלופים הראשים הנ״ל.

ומיד נשלחו הקמסרין ללבוב שיפקרו לכל הגלילות שיכניסו המעות גלגולת ג׳ ראטית הנ״ל, ויצאה פקורתם חרוצה לכל שרי עיירות דכל קהלות ישראל, שיכופו את בני ישראל, שימהרו למרור ולהביא את סכומם המגיע ממספי גלגלותם לשלש ראטית הנ״ל[1]), והוכרחו כל קהלות ישראל למלאות פקורתם, וגבאו מערתם בקושי גדול, באין חמלה סכום נתינתם הנ״ל, בכדי שלא ישולחו עליהם עקסויקוציעת נוראות בהוצאות מרובות. והנה גם בני קהלתינו באלחב יצ״ו שלחו לירינו סכום נתינה המגיע מהם במטבע כסף גשים, אשר אז היתה מטבע היוצאת ט״ו ג׳ פוליש היינו ז׳ צ״ל וחצי צ״ל מעות קיר״ה[2]).

והנה גם האלופים הראשי מרינות מהרו לבוא ללבוב כלם, בכדי שיוגבו כל אחר חובו המגיע לו כנ״ל, והרבה מיורעים ומכירים את אחי הרבני מו״ה אר׳ ליב ז״ל׳ שהיה תמיד משולח מקהלתינו לכמה אסיפות, ובאסיפתם בק״ק בוברקי[3]) עלתה הסכמת כלם לקבלו לראש מרינה ונכתב שמו בפנקס ארצות[4]). וכאשר באו כלם לוועד זה האחרון ללבוב[5]), התאכסנו הרבה מהם בהבתים הסמוכים ונראים לנו, האלופים הקצינים רק״ק בראר, הראש הרבני מו״ה ליבש חתן הרב הפרנס דר״א מו״ה בעריש ז״ל ובנו הרב המאה״ג מו״ה ליבוש אב״ר רק״ק זבאריש ז״ל שנתקבל לרב ואב״ר דכל ארצות גאליציען[6]), ובנו השני מו״ה צבי הירש אב״ר

[1]) ד״ר לוין ׳בספרו׳ הנ״ל, 1916, עמ׳ 14, הערה 61 טעה בפשט הכתוב כאן והוא משער שהיה על היהודים לשלם שני תשלומים לסלוק החובות לראשי המדינות ותשלום אחר מס לגולגולת. ובאמת הפשט הוא שהיה על היהודים לשלם שלשה זהובים במקום שני זהובים. ובמבוא הארכנו בזה.

[2]) קודם ירידת־השער 15—19 קרייצר.

[3]) Bobrka. עיירה מזרחית־דרומית מלבוב. שם נתכנס כמה פעמים הועד למדינת רייסן. עי׳ J. Schipper, Beiträge zur Geschichte der partiellen Judentage in Polen um die Wende des XVII und XVIII Jahrhunderts bis zur Auflösung des jüdischen Parlamentarismus (Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums, 1912),

[4]) אולי הכוונה שבבוברקא נתכנס ועד כל המדינות.

[5]) כאן ר׳ דוב משתמש בבטוי „ועד".

[6]) ר׳ ליבוש ברנשטיין זה היה בימי מלכות אוסטריא רב־הגליל הראשון בגליציא. עיין מאמרו של ד״ר נ. גֶלבר במאסף הרוסי Еврейская Старина 1914 ,305—317 ונוסח מצבתו

רחייטים דבראד[1]), ושאר אנשים ראשים שבאו עמהם מבראד ושאר קהלות, מטסמניץ כבוד מו"ה זיסקינד בהראש מרינה מו"ה קלמן[2] והנלווים עמו, וגם מק"ק זאלקוואא[3]) הרב המאה"ג אב"ר דק"ק סווירז[4] והנלוים עמו. ובכל יום היו משכימין לביתינו לדבר עם אחי כנ"ל ולהמתיק עמו סוד ועצות בעסקי הארצות, ואיך לדבר עם הפריצים ולפעול מהם מבוקשם. ואף שהגפן נתן פריו תמיד בביתינו, והכל צריכים למרי דחמרא. וכבר אמרו חכמינו ז"ל כשנכנס יין יצא סוד[5]), והבינותי מדבריהם שמרבים העם להביא מעות גלגלות מרי לתשלומי חובות הראשי מרינות והותר סכומים רבים, אמרתי אולי לטוב יעלה כשלא אסלק בעד קהלתינו, וישארו המעות בידינו. ומדאגה מדבר שלא יענשו את ערת קהלתינו על שלא שלחו המגיע מהם כפי פקורת המלכות שלחתי בכל עת איזו ממשרתינו להקאסירר, וכשראה אותו טרוד במלאכתו בנתינות או בקבלות ממון, עמד המשרת נגדו ואמר ארוני הבאתי המעות מקהל עיר באלחב, והשיב הקאסירר הלא אתה רואה שאין לי שעה פנוי, ובא אתה בפעם אחר, וכן עשינו כמה פעמים ונסגר הקאסע;

והנה אחרי שכלו הסלוקים חובות דהאלופים הרבנים הראשי מרינות באתי בעצמי לארון הקאסירר הנ"ל פאן זארעמבא שהיה מיודעי ומכירי, שאחיו שלו היה בחדר הארון השררה שלנו מארשליק, ואמרתי לו למה ארוני לא רצתה לקבל המעות מעיר וקהל באלחב, הלא שלחתי כמה פעמים ולא נתקבלו, והשיב מה לי לעשות הלא משרתיו ראו שטרור הייתי, ואמרתי לו אני מבקש שיתן לי ארוני כתב ערות אמת איך שהבאתי המעות ואי אפשר היה לקבלם מחמת טררתו הגדולה שהיו לו אז בקבלתו סכומים מרובים מהרבה קהלות ישראל, והוא עצמו היה המחלק ומסלק להאלופים ראשי מרינות לכל אחר חובו המגיע לו כנ"ל. וכתב לי בכתב ירו וחתום בחותמו, איך אני הבאיתי סכום המעות מבאלחב, ולא יכול לקבלם מטעם הנ"ל, וקיים ערותו זאת בחותמו כרת וכראוי לכל קוויט שעל קבלת המעות.

ומיד החזרתי כל המעות כמו שהיה חתום ושלחתי אותם ע"י שליח מיוחר הוא אחי הרבני מו"ה זאב וואלף ז"ל, רכב בעת הזאת לביתו על סוס שלנו ונשא משא כזה והביא אותם והחזירם כמו שהם בחתמם לידי המנהיגים,

במאמרו של ד"ר גֶלבֶּר: Aus dem Pinax des alten Judenfriedhofs in Brody (Jahrbuch der jüdisch-literarischen Gesellschaft), Frankfurt a/M. 1912.

[1]) עיין נוסח מצבתו במאמרו הנ"ל של ד"ר גֶלבֶּר.

[2]) על ר' קלמן זה כבר דבר המחבר מקודם בתקופת טיסמניץ.

[3]) Żółkiew, עיירה מצפון ללמברג.

[4]) Świerz עיירה דרומית מזרחית מלמברג.

[5]) עירובין צ"ה ע"א.

ונפצע הסוס שלנו מנגבו מאד מכובד משא המעות לבן שנשא, והיה הוא שוה אז עשרה ארומים ויותר, וכאשר נפצע לא הוצרך לשום מלאכה, ובכל זאת לא זכרו אנשי ראשי ק״ק באלחב החסר זה שעשיתי אז עמהם, בהצילי להם הסך מסוים מעות מזומנים כמו מפי שני אריות. ורצו איזו מספוני הערה להתגרות בי בעבור שנאתם התקועה בלבם שבאה מחמת קנאתם אותי, וכעת גברה קנאתם אלי בעשותי טובה גדולה כזו הנ״ל לכלל ערת בני ישראל תושבי ק״ק, אך מה שהמה חשבו לרעה, ואלקינו ברחמיו יהפוך עלי לטובה, ויותר אין לספר משטותי בני ארם.

ואחרי שהוסרו האלופים הראשי מרינות מגדולתם המעוטה, ונלקח גם כבור זה המעט מישראל, והנה נתקימו דברי הנבואה, כי לא אלמן ישראל ויהורה מאלקיו מר׳ צבאות[1], שבשנה זו או השניה לה שנת תקכ״ז לפ״ק נתקיים גם נבואות יחזקאל כ״ה פ׳ י״ר ונתתי את נקמתי בארם ביר עמי ישראל, שנתפרסמה הקאנפירעראַציע היינו מרירה נגר המלכות והסאנאט שבווארשע[2], ועמרו רוב השררות ואמרו איש לחברו עם פולין בני חורין שלאחטא מעולם, אין לנו חלק בפאַניאַטוסקי ולא בעצת הסאַנאַט שלו בעיר ווארשא[3] ועשו רוב השררות הגרולים קשר אמיץ בכרתם ברית חזקה יחר, והתנרבו לזה סכומים מסוימים ושואת בעצת עם הצרפתים נעשה, הושלח להם גם מעיר פאַריז שתי מאות אלף ארומים מה שראיתי בעיני שזה השר צבאו שהוליך את סכום המעות הנ״ל שהה בביתי והתאכסין מעת לעת אצלי[4], והיתה השערורה הזאת בכל מרינות פולין משך חמשה שנים, שאין רין ומשפט בכל הארצות פולין רכל ראלם גבר[5], וקראו עת הזאת הפריצים בלשון פוליש פור קאפטר[6], ער שנחלקה כל המרינה בשנת תקל״ב והוסר כל הכבור מעם פולין וממלכם הנ״ל, ונתקיים הפסק ונתתי נקמתי בארום, המה עם פולין נוצרים נקראים ארום, ביר עמי ישראל, היינו כמו שעשו לישראל נעשה בהם, שנלקח מהם כל כבור ארצם, ונעשו עברי עברים לעולם, וכן יאברו כל אויבינו המלשינים, וראי בזה למבין

[1]) ירמיה נ״א, ה׳.

[2]) הקונפידירציא בעיר באר (בפודוליא) התחילה בכ״ט לפיברואר 1768 ונמשכה כחמש שנים.

[3]) המחבר צרף שני כתובים: ש״ב כ׳ א׳ וט״ז, כ״ח.

[4]) עיין Rulhière, Histoire de l'anarchie de Pologne et du démembrement de cette république, Paris 1807, IV, 101 ושם נאמר שצרפת הסכימה לשלוח ששת אלפים דינרי־זהב לחודש. עיין גם H. Schmitt, Dzieje Polski 18 i 19 w 1866, 298

[5]) סוטה ס׳ ע״א.

[6]) Podkaptur בין מלכא למלכא היו בתי־המשפט הרגילים בטלים ובמקום נמנו בתי־דין מיוחדים בשם „sądy kapturowe" והמחבר משוה מצב זה לימים שלא היה בהם מלך בפולין.

ויודע מעשה אבותינו בעתים הקודמים, ואם יגזור ד' לי עוד שנות חיים אכתוב ואספר לכם יותר מחיי אבותינו בני ישראל בגלות המר ברחמי שמים.

ונחזור לענינינו בעסקי המו"מ שלנו. בעת הזאת שנתמעט מאד ערך המטבעות גשים פוליש [1]), והכסף שבהם נערך חמשה צ"ל קיר"ה, וקשה היה לכל סוחר פולין לצאת לסחור למדינות אחרות, כי הארומים נתיקרו מאד, והגיעו עד כ"ז זהו, פוליש, ונסע אחי הנגיד מו"ה ארי' ליב ז"ל לק"ק בראד לחלוף שמה ארומים, ובהיותו שמה בבית הרב אב"ד דק"ק זבאריז, כבוד מו"ה ליבוש ז"ל [2]) נתן לו בהלואה על היתר עיסקא כסף שלשה אלפים זהוו' פוליש, ובחזירתו משם יצאתי לשלם דרכי לארץ אונגאריע, ובאתי לעיר טערצאל, וקניתי מארון פאטאי חמשים חביות יינות כל חבית חמשה ארומים. עוד קניתי בעיר מארע מארון שעפעשי [3]) ששים חביות מאשלאשין בריח טוב, כל חבית ששה ארומים. עוד קניתי מהאלוף הקצין מו"ה יהודא ליב ז"ל טערצאל חמש עשרה חביות בעד מאה וששים ארומים, וזולת היינות הנ"ל ושאר יינות שקניתי לנו, קניתי עוד ששה עשר חביות יינות להארון השר מראזאויצקי סטארסטא סטענגיינסקי [4]) שנתן לידי בנסיעתי לארץ הגר מאה וחמשים ארומים, וקניתי לו ט"ז חביות יינות הנ"ל, והעמדתי אותן לו עד עיר סאקאלייוק [5]) הסמוכה לעיר בוברקע. ואחרי החשבון מהוצאות היינות שהבאתי לו ומה שהיה חייב לנו מקדם השר הנ"ל נ"ח עוד חמשה ושמונה ארומים. ועל שמיר בשנה זו התחילה הקאנפידראציע הנ"ל ויצא גם השררה זה עם השררה שלנו ארון פארצשאשע פאטצקי הנ"ל, למלחמה נגד המאסקויטר, שהוציא המלך פולין הנ"ל נגרם כ"ר אלפים איש חיל צבאו מעם המסקויתר [6]), ונמשכה המלחמה זו חמשה שנים, ולא שלם זה השר חובו הנ"ל עד חזירתו לביתו. והיינות שלנו שהבאתי ללבוב בעת הזאת אי אפשר היה למכרם מחמת שאסף כסף בהמטבעות המזויפים כנ"ל, והוכרחו הסוחרים ליתן סחורותיהם בהקפה להקונים מהם ובפרט יינות הגרים שקונים שררות אי אפשר היה למכור באופן אחר בהקפה להפריצים, שאי אפשר לגבות מהם אף בזמן הפרעון שאסף כסף מאד מאד.

והנה הגיע העת לצאת לסחור יינות בארץ הגר, ואין כסף מאוסף לראי צרכינו, לצאת ידי חובותינו שמה, ואף שהיה לנו נאמנות גדולה, היינו קרעדיט גדול בהשררות ובכל עם היהודים והערלים להבדיל, מיודעי ומכירינו

---

[1]) גשים — ר"ת מן גאלד־שטיק, זהובים. ע"ד ירידת שער־המטבעות עיין במבוא.

[2]) עיין למעלה עמ'... [3]) Szepeszi

[4]) Adam Mrozowicki, סטרוסטא מסטנגוויל (Stengwil).

[5]) Sokoliwka

[6]) חיילות רוסים היו נלחמים כנגד הקונפדרטים.

חפצו מאד לסייע ולעמור לנו באיזה הלואה, וביותר הארון סקערמאנט סאפריטענרענט רכל הקאמערין רמוכסת המלכות פולין[1] רצה מאד ללוות לנו כמה מאות ארומים, ואי אפשר היה לו להוציא איזה סך מידי הבעלי חובות שלו, ועכב אותנו בלבוב כמה שבועות, ולעינינו שלח לבקש בכתב אף ללות איזה סכום מעות, וכלם התנצלו באין לו.

ודברנו אז גם עם השררה שלנו הארון פארצשאשע קארונע[2] שהיה בעת הזאת בלבוב, ושמע את דברינו והשיב לנו עצתי הטובה לכם שלא תחזיקו יינות בלבוב מהיום, היות שלא יהיה בירי לחסותם מחמס וגזל שיקרה לכם פה לבוב מעתה. טוב לכם לעמיר יינות בביתכם עיר באלחב. והבינותי מרבריו שתתחל המלחמה הנ״ל, והלכנו לביתינו, ולקחתי היינות שנשארנו (שהשארנו) בק״ק סקאלי והבאנו לביתינו, ולא הלכנו ללבוב על קנטרקטין על שלא יכלנו לעבור על צוואות השררה שלנו שלנו שהתרה בנו, שלא נעמיר ללבוב הרבה יינות כנ״ל.

והנה בעלי האשראות שלנו או הבעלי חובות הערלים הפריצים תמהו מאד על איחר ביאתינו על הקאנטרקטין, אבל רובם מובטחים היו ביושר לבבנו שוראי יפרע חובם בזמנם, ולא בא שום אחד מהם לביתינו לתבוע חובו, רק הארון גארזעוסקי[3], שהעיר קאלינרזאן הסמוכה לעיר קאמניץ פאראלסקי היתה שלו[4] בעת הזאת, בא בעצמו לכאן לתבוע חובו שלשה מאות ארומים עם פראצענט משנה.

ועלתה מזה שמחה בלבבות ראיזו מאנשי ק״ק השונאים אותנו מחמת קנאתם אותנו תמיד. וכעת אמרו זה היום שקוינו לו לראות במפלתם רמשפחת הברעזר[5] המצליחים תמיד, וכשיקח מהם זה הפריץ כל מכסת הונם וישארו עניים כמותינו, וכן נשיהם ובניהם ששו מאד מרוע מזלינו. כאשר ראיתי בעיני שאשה אחת מנשי ספוני קהלתינו יוצאת עם כלתיה, ובאו דרך ביתי בכיון שאמרה נראה מעשי הפריץ הזה עמהם, ומימה לא הלכה דרך זה מעולם, זולת שאר רברי בזוים ששמענו מפי הרבה שונאים אותנו רק מחמת קנאה, שמימינו לא הרענו לשום אחד מהם, ואין אחד שלא קבל טובה מאתנו, וביותר מכבור אחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל שררכו היה תמיד

---

[1]) ראש המשגיחים על בתי־המכס בפולין.

[2]) צ״ל: זלוטא, כמו שהמחבר כותב בעצמו בשאר מקומות.

[3]) Gorzewski.

[4]) בודאי טעות סופר. במלון הגיאוגרפי הפולני הגדול (Słownik Geograficzny) אין מקום בקרבת קמיניץ־פודולסק ששמו כך.

[5]) בימי מלוכת אוסטריא — בוליחוב עברה לאוסטריא ביחד עם גליציא בשנת 1772 — קבל ר׳ דוב את השם בירקנטַל (Birkenthal), ברֶזֶר או ברזויר — מן המלה הפולנית "brzoza", שהיא Birke בגרמנית. ואולי מקור המלה בשם הכפר Brzozowa הנמצא בהררי הקרפטי במרחק י״ט קילומטר מבוליחוב. זו הפעם היחידה שהשם ברזר נפגש בזכרונות.

לררוש טובה לעמו ולעמור בפרץ בעסקי הכלל ק״ק כאשר בארתי קצת לעיל.

ובכל זאת לא כלו רחמי שמים מעלינו, ונתן ד׳ בלב הפריץ הזה, והתרצה לקח מאתנו בחובו שט״ח שבידינו מפריצים אחרים, ולקח מאתנו הש״ח שהיו בידינו מארון מאראוסקי גיסו של הרוכס המפורסם ראדזיוויל[1], ונתן לנו קוויט מחובו בתנאי כשיסלק אותו הארון מאראוסקי חוב הנ״ל, היינו סך קרוב לשבעה אלפים זהובים פוליש, אזי חובו של גורזעבסקי הנ״ל בטל, והלך לו ללבוב ונשארנו בספק באם שלא יוגבע יכול לתבוע מאתנו, וכאשר בא גורזעבסקי הנ״ל ללבוב, והנה פריץ אחר שמו צשאיקאוסקי[2], תובע את הארון מארוסקי שיסלק לו שני אלפים זהו׳ פוליש רמי השט״ח שיש בירו בחתימת ידינו. והוציא גם כתב צעסיע[3] מאתנו איך אנחנו נותנים לו קניין שיקבל שני אלפים זהו׳ הנ״ל מהחוב הגדול סך שבעת אלפים זהו׳ המגיע לנו מהארון מארווסקי הנ״ל, וזה הכתב היה מזויף שהפריץ צשאיקוסק מטורף ויצא מרעתו היה וכתב לעצמו הצעסיע הנ״ל ושכר את יהורא אחר בלבוב והראה לו חתימת ידינו שבבהשט״ח, וחתם היהורא זה את שמנו בכתב הצעסיע, וכאשר ראה זאת הפריץ גורזבסקי הנ״ל חרה לו מאר, אף שנראה היה שערל צשאיקוסקי זייף את הצעסיע שלו. רק שלא לכבור היה לו שבא כמשולח מאתנו לגבות חובינו בהפליניפאטנציע[4], ולא בקניין הצעסיע כפריץ השני הנ״ל, והוכרח היה הארון גורזעוסקי לשלוח עלינו עריל מליץ חכם יורע חוקי משפטיהם, ובאגרתו בקש מאתנו שיותן לו צעסיע על כל החוב ראדון מארווסקי הנ״ל בקנין לחלוטין, ולא כמשולח כאשר חשב מקדם, והוכרחתי לילך לעיר זיראצשוב למקום משפט הגראר, ושם מסרתי לו כל כתבי הארון[5] והוא פוטר אותנו מכל חובו ראדון גורזעוסקי סך שלשה מאות ארומים הנ״ל, כמבואר באקטן היינו כתבי הגראר זיראצשוב הנ״ל.

ואז נתבטל לגמרי גם החוב משני אלפים זהו׳ פוליש שרצה לתבוע מאתנו הפריץ צשאיקווסקי הנ״ל, כאשר עד היום בידי קופרטי מלאה כתבים וחתומה בחותם הגראר או הפארם[6] לבוב, ושם מבורר איך חוב זה הוא בטל מבוטל.

---

[1] Jgnacy Morawski, ראש של בית־המשפט העליון בליטא, נשא בשנת 1765 את הנסיכה תיאופיליה רדזיוויל, עיין Niesiecki, Herbarz Polski.

[2] Czajkowski.

[3] Cesya.

[4] יפוי־כח.

[5] השם חסר. צ״ל מָרָווסקי.

[6] Forum, היינו מקום־המשפט.

ועתה אגב זאת אספר לכם נס גדול שעשה ר׳ ברחמיו לנו עם פריץ אחר שהיה בירו שט״ח שלנו על סך חמשה אלפים שלשה מאות ושמונה עשר זהו׳ פוליש מעות קרן ופראצענט מכמה שנים ושמונה שנים, ושמו היה אבראמוסקי, גולר בארץ ליטא, ובהיותו בק״ק בראר בשנת תק״ב לפ״ק [1]) בעת השרפה ראשונה שהיתה שמה, הגיעה איזה שלל לידו ויצא משם בעושר רב, ומעת הזאת התעסק גם בעסקי נכסים מפריצים שונים, איזו שהצטרכו סכומות מזומנים הויל מכיסו לדי צרכם, וככש מהם כפרים טובים שהרויח בהם הרבה תבואות השרות שהחזיק עם ערלי הכפרים שעברו לו ואסף ממון הרבה, ובעת זקנותו בא ללבוב, וכאשר היה מיורעינו ומכירינו מקרם, התאכסן בביתינו ודר אתנו כמה חרשים בימי הקיץ, והכיר אותנו היטב לאנשים טובים, ויצא מלבוב ובא לדור בכפר סמוך לעיר מאסציצקי, ובכל עת הקנטרקטן בא ללבוב ולא מצא אותנו [2]). ואחרי שהתחילו משפטי הקיר״ה, עמד זה הפריץ ומסר השט״ח שלנו ליר ערל השופט רעיר מאסציצקי [3]) הנ״ל, שיתבע מאתנו חובו סך חמשה אלפים שלשה מאות ושמונה עשר זהו׳ פוליש קרן, חוץ רווחים המגיע יותר משששה שנים [4]).

ובעת הקנטרקטין רשנה זו פגעתי את הערל הפריץ זה אבראמוסקי, והנה הוא סומא בשתי עיניו ונער ערל קטן מנהיגו. והלכתי להאושפיזא שלו בבית ר׳ טוביה קאמרנר איש ישר, ודברתי עמו ברבר הפריץ הסומא, והשיב לי והוריע איך הפריץ מסר השט״ח ליר ערל הנ״ל. ומיר נשאתי עיני ולבי לשמים, שעזרני ער כה ר׳, הוא יעזרני מעתה ועד עולם. ובאתי בעצמי להפריץ לרבר עמו. והנה זה שמח שמחה גרולה בשמעו את קולי, ושאל אותי בשלום אשתי ובני, והשיבותי לו הכל על נכון, רק שאי אפשר לנו להוצא חובותינו המרובים משררות הערלים לא במשפט ולא בצרק, אינם רוצים לשלם כלום בער היינות טובים שלקחו מאתנו לצרכם. ואיזו מהם שאין מטה ירם לשלם חובתם, ולזה גם אנו איננו יכולים לצאת ירי חובותינו המרובים כמנהגינו היה מאז לשלם בעת וזמן הפרעון כירוע לארוני, ויסלח לי ארוני על איחר פרעון חובו, כי לא במרר ומעל נעשה זאת מאתנו, רק מתוגת העתים ורוע הזמנים הוכרחו הרבה סוחרים מפורסמים להניח מו״מ שלהם וירדו מנכסיהם אף שהם נוצרים, ומה לנו לעשות יהורים אומללים. ר׳ יורע ישרות מחשבתינו. והתעורר הערל והוריר דמעות ויאמר, אמת כבר ירוע לי

---

[1]) כאן המחבר מציין שנת השרפה כראוי: 1742.

[2]) למעלה סיפר המחבר, שזמן־מה לא היה הולך ללמברג לקונטרקטין מפני שעת־החירום.

[3]) Mościska ממערב ללמברג.

[4]) ומקודם נאמר שמונה שנים.

ישרות לבבכם הטובים תמיד עם כל ארם, ומהשמים ירחמו עליהם. ואמרתי לו, למה ארוני רוצה להתחיל אתנו משפטים שאין להם סוף, ומי יכל לזכות במשפט ומי יוכשר הוצאותם המרובים, ויתר הדברים המתישבים רעת הארם שרברתי עמו. וגם ר׳ טוביה בעל אושפיזא הנ״ל התנצל עבורינו הרבה, וביותר זוגתו האשה החשובה רברה הרבה: ער שהסכים הערל אבראמווסקי להחזיר כל השטּ״ח חנם אין כסף, רק שאתן לו כמה ארומים על הוצאותיו, ונתפשר בער שנים עשר ארומים להוצאות נפשו וגם אנטיל יין. ועל שהשט״ח שלנו על כל הסך החוב שלנו אינם בירו, כי כבר מסרם לירי הערל בעיר מאסציצק כנ״ל, לזה הלך העריל הסומא הנ״ל עמי ער למקום הסענרזיא ובקש מהערל הכותב היושב בהקאסילאריע של משפטי הסענרזי רפורואיעוארזי[1]) ושמו רהכותב היה רינגאלסקי, שיכתוב בשמו הקווט ולפטור אותי מכל חובו שהיה מגיע לו ממני. וחתם את עצמו הפריץ הסומא בירו ממש בהאקטין, ושמה נכתב הקווט כרת על החוב רסך חמשה אלפים שלשה מאות שמנה עשר זהו׳ פוליש עם הרווחים מכמה שנים המגיע. ואז נראה בחוש חסרי המקום אלי שנצלתי מחוב גרול כזה. ואז התאכסן בבית ר׳ טוביה קאמרניר הנ״ל אשר שם הפריץ הסומא זה, גם האלוף התורני מו״ה יצחק הינרת מק״ק[2]), וראה את כל מעשי ר׳ עמרי והתמיהו מאר מאר עלי.

ובהיותי בעת החורף בביתי, והנה הגיעו ימי הקנטרקטין עת חכירות הארנראת, והנה אין איש אחר מבני ק״ק רוצה להחזיק ארנרע רעיר מחמת שהמחזיקים הקורמים אברו סכומת הרבה בעסק זה, מחמת התעסקות הארון הקמסר באבראווסקי בזה האופן, שרצונו היה לגזול ולחמוס את בצעת ישראל. איזו מהם הכריח שילכו לרור בעיר חרשה פורויסאקי כאשר ספרתי לעיל מזה ברף[3]) ואיזו הוכרחו לחזיק הארנרע רעיר באלחב בכרי שלא ילכו לרור בעיר החרשה הנ״ל. ובשנת תקכ״ז לפ״ק העברה, היו אלה המחזיקים הארנרע הקצין הראש מו״ה זימל ז״ל והרבני מו״ה יהורא ליב בהרבני מו״ה שניאר ז״ל, והתורני מו״ה דור במו״ה רובער בר״ר כץ, והאלוף הראש מו״ה נפתלי הירץ בהר״ר יוסף ז״ל ויתר השותפים לזה העסק אין תועלת לפרטם, כמו ר׳ ליב נעניבר וכו׳, ורא‍י בזה שהוכרחו כלם לאבר סכום רב לתשלומי הראטי שפרעו יותר משמונה עשר אלפים במטבע ארומים שהיו ערכם אז כל ארום זהב כ״ז זהו׳ פוליש.

והנה שבעת הזאת התחיל הארון פארצשאשע השררה שלנו לעשות מירדה נגר המלכות פולין כאשר ספרנו לעיל מזה ברף... וזה הקמסר ארון באבראווסקי הנ״ל לא הסכים לסייע בזה לשררה שלו וסילק עצמו

---

[1]) היא לשכת המשפט של הוויבודא. סענדזיא — שופט.

[2]) שם המקום חסר בכ״י. [3]) שם העמוד חסר בכ״י.

מעברותיו, וישב השררה עצמו בהיכלי עונג שלו בעיר טרעמבוולי[1]) כל ימי חורף בסתר, וכתב יום ולילה אגרותם לכל השררות רעם פולין דיודעיו ומכיריו שיהיו מוכנים לעמור בפרץ יחר נגר האויב כשהתחילו הקאנ־פירעראציע[2]). והכנסת כל נכסיו נשארו על השגחות העקמנות שבכל עיר ועיר. וכל אחר מהעקמנת משך לעצמו גם את האלופים ראשי ישראל שיסייעו לו למצוא איזה איש בטוח להחזקות הארנרע. ובכאן באלחב לא רצה שום אחר לחזיק הארנרע רפה מיראת ההזיקת כנ״ל בהארנרע רכאן.

וכאשר ראו האלופים ראשי בני ישראל יצ״ו וגם הארון הקמסר להבריל שאין שום איש מבני קהלתינו עומר לחכירת הארנרע, שמו כלם עיניהם אלי, והתחילו להסית אותי שאהיה אני החוכר, וגם הרב המאה״ג מו״ה צבי הירש זצ״ל שהיה אב״ר בקהלתינו יעץ אותי לזה לטובתי, באמרו שזה יהיה לכבור בפני הבע״ח שלנו, וגם השררה מוכרח יהיה לחסותם נגר הבע״ח, וביותר הארון העקמן מאיעווסקי הבטיחני מאר להיות לי לעזרה במשך שנה זו בכל הצטרכות הארנרע בכל יכולתי. וגם פעל הנחה מסך ראשתקר היה ח״י אלפים זהו׳ פוליש, וכעת נכתוב קאנטראקט על ששה עשר זהו׳ פוליש.

וביותר שבני האלופים כהר״ר עזריאל זעליג ב״ר בער מנקר, וכהר״ר אברהם במו״ה זאב וואלף ז״ל, והשלישי כהר״ר רור ב״ר שמואל מנקר שהחזיקו לפנים הרחים והמכסים ומלומרים בעניני עסקי הארנרי, והבטיחני לעשות עמי באמונה ויסייעו בעסקי הארנרי שיעלה הכל לטובה, איך המה יורעים כל האופנים להרויח בעסקי הארנרי שהחזיקו כמה שנים, ואמרו לי אוהבי מה לו להחזיק לעסק כזה משרתים ונאמנים בהוצאות גרולות, טוב ליתן חלק מה לאלה השותפין מהרוח שיתן ר׳ להרויח בעסק זה. ווראי אנשים אלו יעשו בעסקי זה כארם העושה בשלו באמונה. ולא כן משרתים נאמר עליהם מרבה עברים מרבה גזל[3]).

וקבלתי כל הארנרי על עצמי כרת, וצויתי לעשות ארון אחר לקאסע, וששה חורים ברלתו לששה הארגזים קטנים שבו, בכדי שיזריקו מעות הכנסת ארנרי לתוכם, ושיכניסו מעות כל הכנסה בפני עצמה לארגזה.

---

[1]) .Trembowla

[2]) הגרף יואכים פוטוצקי היה אחד מראשוני המתחילים בקונפדרציה של באר, ודבריו של ר׳ דוב בענין זה חשובים מאד. ע״ד האגרות של הקונפדרציה אנו יודעים גם ממקום אחר: בן דורו של ר׳ דוב, המשורר הפולני פרנצישק־קרפינסקי מספר בזכרונותיו (נתפרסמו בשנת 1893 אצל פטר חמילובסקי, וורשא) עמ׳ 38 ע״ד אגרות מדברות גבוהה על האמונה ועל החרות. וקרפינסקי אז — בשנת 1768 — בן עשרים ושש. הקונפדרטים מרדו במלכות בשם האמונה הקטולית וחרות האצילים הפולנים.

[3]) אבות פ״ב.

ועוד נעשו שני ספרי חשבונות משני ליברת נייר, אחת לשענקת והשנית לרחים, והרייסטרת יעשו שרטוטין ברפיו, ושיוכתב כל הכנסה ברפו בכתיבה מעוטה, שירשום מאיזה הכנסה ועל ידי מי באה הכנסה וסכומת המעות יוכתבו בסדר נכון, כל אחד בשרטוטו. ואמרתי שיהיה זאת לנחת לשותפי הנ"ל, שעשיתי להם סדר נכון להחזקות העסק, וגם נחה דעתם מזה עד שנודע זאת לאיש שונאי מחמת קנאתו בי מאז, אמר לשותפי מה לכם לעשות כעצתו ולהתנהג ברייסטרת כאלה שאין שום יהודא נוהג עסקו בהם, ודאי הוא חושב לגזול מכם כל עמלכם. עתם (אתם) עובדים מרי יום בעסקי ארנדי והוא יושב בביתו וירויח. ויותר דברי דלטורין שדבר לפניהם עד שהכנס שנאה בלבם של שותפי נגדי. והנה בשבוע ראשונה כשקבלתי הארנדע לביתי המזיגה דהי"ש באו ממש כל ערלי העיר עם נשיהם וטפם בחרוה גדולה שאני מחזיק ארנדי, ושתו הרבה בעד מעות מזומנים, ונפרה בעד י"ש כמה מאות זהובים. ואחרי שדברו הטיב עם איש קנאתי הנ"ל, באו השותפים ולקחו מביתי המזיגת הי"ש דארנדי וקבעו אותה בבית שכני כהר"ר ברוך מצרקובנא, שהיה קרובם, והנה במשך כל השבועה לא נפרה מזומנים רק שבעה עשר זהובים. והיתה המזיגה חסרה מעט מעט עד שלא נראה שום מזומנים, רק כל הי"ש נתן בהקפה לערלים על חוב. וביתר עסקי הארנדי היינו הרחים והמכסים עשו אלופים שותפים שלי הנ"ל כרצונם. ובכלות רבע שנה עינתי בחשבונת הרייסטרת והקאסע דארנדע, והנה חסירה מאד, שאף חצי ראטע המגיע מרבע שנה אי אפשר היה להוצא במזומנים, וחרה לי מאד שהכנסתי עצמי בסכנה כזו, שאפשר ירע לי זאת יותר מכל הרעות דערו עלי מארי (מעוד), בדבר הבעלי חובת הפריצים הרחוקים תמיד יכולה השררה שלנו לעזור ולהציל הן לפשר שישולם לאחרים הן לדין במשפטיהם, אבל עם השררה עצמה מי יכול לדין עם מי שתקיף ממנו. ויראתי מאד ויצר לי ונשאתי עיני ולבי לשמים באמרי מאין יבא עזרי וכו'.

והנה בא אל המכצר ארון זארעמבא מרשלק היינו עבר הראשון דהשררה שלנו פארצשאשע בפקורה מהשררה להסיר את העקמאן מאיעוסקי, והתמנה במקומו את הערל דעמבאויץ וגם שיעיין בעסקי הכנסת נכסי עיר באלחב, ואמרו לי שותפי אולי יש לנו לבקש מזה הארון שיתן לנו איזה פונקטן להיטב הכנסת הארנדי, ושמעתי לדבריהם וכתבתי סופליקע כמבוקשם עפ"י מאמרם. ובאתי אל הארון הנ"ל ומסרתי לידו הסופליקע הנכתבה, והחלותי לדבר עמו בע"פ כאשר עם לבבי באמרי, איך יכולה השררה שלנו לחפוץ ממני הזיקי על ארנדי שלו, שאני מנעורי לא נסתי באלה, ולא החזקתי ולא הרוחתי שום פ"א בשום ארנדי שבעולם, כי סוחר יינות אני מנעורי, מלומד מאבותי למו"מ זה כ"ה שנה נהגתי המו"מ

זה בלבוב כירוע לכל וירוע לכל העולם, וכעת עזבתי עיר לבוב והבאתי איזה ייִנות לכאן עיר באלחב, ועשיתי זאת עפ״י עצת שררתי יר״ה שאמר לנו בלבוב, אל תכניסו לכאן לבוב ייִנות יותר, שלא יהי בירי להצילם מאיזה גזילות שיעשו לכם כאן, טוב לכם לחזוק ייִנות בביתכם עיר באלחב. וכשמוע זאת אמר אלי ארון זארעמבא הנ״ל, לך ותצוה לכתוב סופליקע בסיגנון אחר כפי רבריך, ולקחתי הסופליקע מלפניו והלכנו וכתבתי סופליקע אחרת במבוקשי מהשררה שיעין בחסרו אם זאת היא היושר.

היותי עוסק מנעורי במו״מ מפורסם בארצות רחוקים ובעירות אחרים זה יותר מעשרים שנה, וכעת שבאתי לחסות תחת כנפיו, והסכמתי גם להחזיק ארנרע רהשררה לא להרויח רק לשמור הכנסת השררה שלא יחסר. וכעת מחמת רוע העתים נראה הזק רב בהארנרע שלא נוכל שאת. ומה יועיל זה לגנזי השררה אם אני הרל יוחרב לגמרי, אחרי שנשארתי (שהשארתי) בלבוב הרבה ייִנות לאבור, ומה שלקחו מאתנו פריצים רבים הרבה ייִנות בהקפה מסכומים מסוימים, ואי אפשר להוצא מירם, וביותר היו לנו היזיקות רבות בעת הרערוקציעת רהמטבעות גשים בשנים העוברים, אברו כל הסוחרים סכומים רבים כירוע לכל, ואיך השררה שלנו לא ירחם עלינו ויחפוץ לאברינו לגמרי ואנחנו משועבריו הנאמנים לו תמיר.

ועוד כתבתי סופליקע יפה להשררה מאלופי הקהל יצ״ו ברבר שכר הרבנות שהיו מוכרחים לשלם להסקרב מרי שנה שמונים ארומים מהכנסת הנבעלי רזובחי צרק, וביארתי להשררה איך אנשי קהלתינו נוהגים להחזיק תמיר רבנים הגונים, וכן כעת התמנה לנו רב הגון מאר ומפורסם וזה אינו יכל לתת לנו אף שליש משמונים ארומים שאנחנו פורעים לסקרב.

וגם כתבתי אז מבוקש השלישי מכלל ערת בני קהלתינו ברבר הארנרע מצבע קונצינעל או קארמזין רמו״מ עם חגורות צמר, נעשה ארנרע חרשה משמנה מאות זהו׳ פוליש, והמו״מ זה הוא בירי אביוני עירנו המבקשים חסרי השררה להקל מהם עול המכס הזה ממו״מ האביונים כוה וכו׳.

ועל השלשה מבוקשים הגיע לנו תשובת השררה עצמו, המראה לנו חסריה הגרולים. על ראשון מהראנרע הגרולה המגיע ראטי לחצי שנה שמונה אלפים זהו׳ פוליש ויתר להם השררה אלף ת״ק זהו׳ וישלמו בחנא יהאנא ששה אלפים ת״ק זהו׳ פוליש. ב׳ והמבוקש הקהל ברבר שכירת הרבנות ותרה עשרים ארומים. ג׳ וכן מהארנרע רצבע הנ״ל ויתר גם כן עשרים ארומים.

ובראותי זאת אספתי את שותפי הארנרית ומיר עינתי בחשבונות ורייסטרת שלהם וגם ברקנו כל הקאסית המזומנים, ובשום אופן אי אפשר היה להוציא מכל עסקי הארנר אף סכום זה שמגיע לשלם אחרי ההנחה גרולה כזו הנ״ל, ויצר לי מאר בראותי שאין עוזר ואין סומך יותר אחרי השתרלאות

שנעשו והשגנו הנחה מסוימה כזו, ומה יהיה לנו לדבר באם שלא ימלא הכנסת השררה יר"ה בחגא יאן [1]). והנה כאשר אני כן שותפי אינם בטוחים בע קרע־ריט (כך!) שילוה לנו מי איזה סך לתשלומים הראטי הנ"ל, ואשא עיני למרום ואמרתי מאין יבוא עזרי מעם ד' עושה שמים וארץ. והנה אל כביר לא ימאס את זרע ישראל ולא ימנע מלעשות נפלאות ונסים לסייעם בפרוע פרעות [2]). והנה עלתה קנאה גרולה בלבות האלופים הקצינים האדירים המחזיקים הזופין דכאן באלחב וטיסב[3]) ולישויץ בראותם שפעלנו במכתבינו חסדים גדולים מהשררה יר"ה, ה"ה הקצין הנגיד מו"ה יצחק חר"מ מקהלתינו והנגיד הקצין מו"ה מענדל ברי"ל מסטרי ז"ל מחזיקי הזופ שלנו הנ"ל, ובקשו אותי שאכתוב גם מבוקשם להשררה, ושלחו אלי את המרומם כהר"ר יוסף בר"ז כאשר מעורב בין הפריצים וידע לסדר תוכן מבוקשם ושיאמר לי אופני בקשתם שיוכתב כרת וראוי להשררה כזה. ויאמר לי ר' יוסף הנ"ל הזופניקת אינם מבקשים שום הנחה מהסקרב וחפצים לשלם כל סכום הראטי המגיע מהזופ במלואה. אך שמחמת רוע העתים וקלקולי הזמנים בהיקרותים אי אפשר להם לגבות ולהוציא מידי הערלים המשועברים החובות בעד המלחים שלקחו בהקפה מהזופים, ובעת החגא יאן אי אפשר לערלי הכפרים שישלמו מה קורם תבואה החרשה, ובעת הזאת כלם המה בדרכם שהלכו למכור המלחים שלקחו מהזופים, ומבקשים הזופניקת שיצוה השררה בחסרו שיותן להם איזה סכום מהראטי חגא יהני עד החגא מיכאילע שבסוף ימי הקיץ[4]), ואז טוב לגבות מערלי הכפרים החובות ויסלקו בנקל מותר הראטי מחגא יאהני וכתבתי כל מבוקשם זה על נכון כראוי לשררה כזו, ואמרתי הנה כעת טוב יהיה גם לנו למצוא עזרה באופן כזה.

וכתבתי סופליקע להשררה מראשי המקום וערת הערלים ולהבריל מראשי הקהל וערת היהורים יצ"ו סופליקע אחת בסגנון זה, מבקשים חסרי השררה יר"ה שתרחם עליהם על עניי ערת ערלים ויהורים להבריל, שהוכרחו ליקח בעת היקרות בשנה זו הרבה תבואות רגן וחטין ושאר הצטרכות להחיות רעבון ביתם מהרחים, ומחמת רוע העתים עד היום אינם ביכלתם לשלם חובתם בימי הקיץ קורם התבואה החרשה, ומבקשים חסרי השררה שתצוה להארנדרית שימתינו וירחיבו זמן התשלומים עד חגא מיכאילי. וחתמו עצמם השופט עם שאר ראשי העיר וחתמו בחותמם רהמקום, וגם האלופים הקהל ואיזו מהם חתמו עצמם בסופליקע זו[5])...

---

[1]) כ"ד ביוני. [2]) צירוף שברי פסוקים.

[3]) צ"ל Cissow, כפר מזרחית־דרומית מבוליחוב, לפנים היו כאן מכרות־מלח והזניחו אותם משנת 1791 ואילך. עיין Słownik geograficzny.

[4]) כ"ט בספטמבר. [5]) כאן הכ"י נפסק באמצע ענין.

...בעיניו[1]) בשמעו שפר אמרי בלשון פוליש זך ונקי, ויאמר אל היהורא ר׳ איצק זוברי פאקטר שלו הנ״ל, למה אתם יהורים תושבי עיר גרולה לבוב, ואין שום איש מכם שירבר צחות בלשון פוליש, כאשר זה הרך בשנים מרבר כרת וכאחר מאתנו, ומיר נתן לירי חמשה ארומים הלנרר, בער עשרה טעפ יין בתנאי שחלילה לי למכור יין מחבית זו ער שיקח העשרה טעפ שקנה וגם מה שיקח יותר מזה החבית אף כל החבית אפשר לו ליקח בער מזומנים, וכן נעשה שזה הפריץ שתה כל החבית הזאת וגם לקח יותר יינות, ואחרי כן כל ימי היותינו בלבוב, לא לקח יין משום סוחר רק מאתנו. ונחזור לעינינו. והבאתי לאחי חמשה ארומים רענרלך[2]) שמח מאר שזה יותר מששה שבועות מביאתו ללבוב, ולא מכר כלום מיינותיו, לזה אמר לי שאשלח את סוסי לביתו באלחב, ואני אשאר אצלו בלבוב לסייעו במכירת היינות, וכן עשיתי ונשארתי בלבוב, ועמרתי על משמרתי בפתח הבית הנ״ל שהיינות מונחים שמה. והנה פריץ אחר בא נגרי ואמר לי, למה אתה עומר כאן, והשיבותי לו, אני שומר על הקונים יינות הגרים טובים שיש לנו, ועומרים בהמרתפים שבבית זה. ואמר לי, אף אני קונה טוב על יינות טובים, והראה לי הפרובין מהם וארע ערך שוים, ואקנה ממך יינות לצרכי, והבאתי לו הפרובין והושוה עמי ולקח ממני יינות לצרכו כל ימי היותו בלבוב.

וזה הערל היה מתולרתו איש אשכנזי, משרת בבית סוחר יינות בעיר ווארשא שמו ריטריך. ויאמר אלי אם תבקש ממני אעשה לך טובה גרולה שתמכר כל היינות במשך שבוע אחר, היות שהוא היה בוכהלטר בבית הסוחר ריטריך הנ״ל, ושם בעת הסיים או שאר התכנשת השררות רכל מרינות פולין, ברוב לא הספיקו להם המזומנים להוצאות ווארשא, והוכרחו להשאר חייבים שמה והבטיחו לשלם חובם בלבוב בעת הקנטרקטין. לזה בא הבוכהלטער לגבות חובות, באשר שכל השררות מכניסים ללבוב בעת הקנטרקטין כל רמי הכנסתם באוצרות רבים, ושם איזה מהם קונים ומוכרים זה לזה נכסי אחוזתם, ולוים ופורעים כל אחר הקפתו רכל השנה, וכאשר ראו איזו מהפריצים את הבוכהלטר הנ״ל אמרו לו, ארון ריטריך[3]) מה אתה עושה כאן ללבוב. והשיב, הבאתי לכאן יינות הגרים טובים למכרם גם לאחרים. והנם בבית רהכומרים כרמליטער, שלא רצה לבזות השררות שבא לגבות חובות מהם. וכשמוע זאת הפריצים שלחו מיר כל אחר עברו בכיליהם ומעות בירו, ובקשו ממנו כ״א בשם ארוניו, שיצוה ליתן יין טוב, בער סכום המעות שבירו. ומיר קרא אותי בשם פאקטר ואמר ליתן לארון פלוני יין מחבית הירועה לך נגר המעות שתקבל ותכתוב לרייסטר בסרר

[1]) כאן מתחיל קטע חרש. [2]) היינו רינרים בעלי נר.

[3]) הבוכהלטר נקרא ע״ש בעליו.

נכון באר היטב. ובזה אופן נמכרו עשר חביות יין בשבוע אחת במזיגה לאחרים. ומותר היינות נמכרו במשך זמן זה על החביות.

ועל שערל זה הנ"ל הבטיח להרבה שררות ליתן להן יין, לא רצה לעזוב אותי שאלך מהבית אנה ואנה על שמרי רגע באו מהרבה פריצים ליקח יינות, ולנו לא היה שום חדר בבית זה רק המרתפים, הוכרח הוא להשתדל מהסוחר צרפתי שהיה עומד בחדר אחד עמו, שהורשה לי להיות עמהם כל היום בחררם. שהסוחר הנ"ל העריך שמה כל מיני סחורותיו בסדר נכון כדרך סוחרים כאלה, שזה היה עשיר גדול, שמו פיוואל, מעיר פאריז שבצרפת, ולא כיפה מלאה סחורות יוקרות בהרבה מינים בעיר לובלין ביר בוכהלטר, והוא עצמו הביא הרבה סחורות כאלה מרי שנה ללבוב בעת הקנטרקטין, ושני נערים עמו, האחד היה בן עשרים שנה מעיר פאריז שמו קאריע, ולא הבין שום לשון אחר זולת צרפתי, והוא עורנה בחיים בעיר לבוב, חר מראשי עיר, ויש לו בית אבנים בעיר וכפה מלאה סחורות נגר הטפלה פארע. והשני היה בן י"ז שנה נולר בעיר לייפציק שמו יקאב יאנא לעבערי, וזה היה מלומר בשלשה לשונות צרפתית, אשכנזית וגם פוליש. וכאשר הכיר אותי שאני מלומר מעט לשון פוליש וליטאן, וגם חשקתי ללמור כתב ולשון אשכנזי. אמר לי האתה מלומר היטב בלשון עברי, השיבותי לו, וראי, כאשר אני עברי מלירתי כן למרתי כרת וכראוי לכל בר ישראל לשוננו הקורש עברי. אמר לי אני אלמרך לשוננו אשכנזי, בתנאי שגם אתה תלמור אותי כתב ולשון עברי. ומיר כתב לי על נייר אותיות א"ב אשכנזי, ולקחתי מירו הקולמס, וכתבתי א"ב שני תחתיו כצלמו וכתמונת הראשון, ותמה מאר על זה, היות כאשר אני כתבתי א"ב עברי גמאשירץ[1]), הוכרח הוא לכתוב שלש פעמים עד שנכתב בתבנית אותיות מסוררות רוגמת א"ב העברי שכתבתי לו. והנה ראה שאני מלומר בכתב ולשון פוליש, מאר ישר בעיניו ללמרני אשכנזי במבחר האותיות ורקרוקי הלשון, וכתב לי חירות יפות הרבה בצחות לשון אשכנזי וכתב יפה, והוא גם כן למר ממני אותיות לשון עברי ונקורותן באותיות אשור' ולשון קורש. והוכרחתי לקנות למענו סרר תפלות שיקרא בו, אחרי שלמר הא"ב עם נקורותיו מא"ב הנרפס בזאלקווא[2]), וקניתי לו גם הסרר תפלה, שראיתי שהערל הזה חפץ מאר ללמור לשון עברי, ובזמן הקצר הזה בשבוע אחת תפסתי התחלה מרובה לכתב ולשון אשכנזי, והערל הנ"ל תפס התחלה טובה ומרובה לכתב ולשון עברי, כאשר ספר לנו ארוניו הסוחר פיוואל הנ"ל, שבחזירתם מלבוב שבמלון אחר בא יהורא בעל הבית לעשות חשבונו מהוצאותיו בלינת לילה, וכתב לעצמו על רף

---

[1]) לא הוברר.

[2]) בזאלקווא (היא Zolkiew) היה בית־דפוס עברי משנת 1690 ואילך.

כלשון עברי בער תרנגולת ט״ו גרולים פוליש ובע״פ בקש בערה זהב פוליש, ותמה הסוחר פיוואל מאר איך בזמן קצר כזה הנ״ל יכול נער ערל ללמור כתב ולשון קשה, ואיך אני יכלתי להבינו כל זה. ועור ספר לנו זה הסוחר איך כאשר חזר זה הנער לבית אביו לעבערי לעיר לייפציג שהיה עשיר גרול, לא רצה לשרת ולהיות סוחר, והסכימו אבותיו לקנות לו שארזע היינו מנוי רשר צבא הובטמאן, וגם בזאת לא בחר, רק חפץ מאר לצאת בלמורים ללמור חכמות ולשונות, והתאמץ ללמור יותר כתב עברי ולשון קורש, ער שנעשה שלם בלשון עברי וערבי ולשון בבלי, ואחרי שנים מעטות התמנה לראש הוא פראפעסר רהלשונות מזרחיות באַקארעמיע היינו בית מררשי החכמות רעיר לייפציג[1]. ואז נרפס ספר בלשון אשכנזי בעיר לייפציג שהעתיקו מלשון ענגליש שחבר החכם שמו פרירעאָקס בעיר לונרון[2], וכתב ובאר היטב כל מעשי העמים שכני בני ישראל, המה מלכי אשור ובבל ופרס ומרי ויון מוקרון ואנטוכיא, ומלכי רומא שקמו אחריהם, ואיך לחמו עם ישראל, וכתב ובאר כל רברי הנביאים איך נתקימו בהעמים הנ״ל. הכל כתב עפ״י אמת, כנראה מכתבי הקורש שבירינו. ושלח לי הערל הכומר לעבערי[3] הנ״ל את הספר הנרפס הנ״ל בשני כרכים, ובקש ממני שאשלח לו עורות טלאים שחורים היינו שמושין שחורין זיבן בערגיר, ושלחתי לו השמושין ע״י סוחר אשכנזי רלבוב, הוא הערל שולץ, עשיר גרול וסוחר מפורסם היה אז בלבוב, והביא לי הספרים. וכאשר ראה הסוחר שולץ את הספר הנ״ל, נתן לי רייכשטאליר בער שיקרא אותו, וגם ספר לשאר סוחרי האשכנזים את רברי הספרים אלו, ונרבו כל אחר רייכשטאליר[4] שיקרא אותם. ואלה המה: הסוחר בלעחנר, וסוחר קאצשערא, וסוחר קרייזיל, וסוחר מייסנר בוכהלטיר מכפת זינקעויץ, ואחרי שקראו כל אחר את אלו הספרים ונשארו בירי ער היום הזה.

ונחזור לענינגו כאשר גמרנו בזמן מועט מכירת כל היינות נתן לי אחי המנוח מו״ה ארי׳ ליב ז״ל שכר טרחתי, וגם ותר לו החביות ריקם עם השמרים שנמכרו לאחרים, אמרתי לאחי כל זאת אינו שוה לי, כי אם שתסכים

---

1) המחבר לא דק. ע״פ G. Erler, Jüngere Matrikel der Universität Leipzig, III, 225 נרשם איש ששמו כך לתלמיד האוניברסיטה בשנת 1753. ור׳ דוב התודע ללאבאדיע, כנראה מהמשך ספורו, קודם שנת 1750. נוסח הרשימה כך היא: Labadie, Joh. Christ., Budissa P. i 18 V 1753 הרי שנולד בבויטצן (Bautzen, Budissa) שבזאכסן ולא בלייפציג ופולני היה (Polonus). וגם ר׳ דוב מספר שלאבאדיע היה מכיר לשון פולנית. על שאלה ששאלתי אצל המנהל של הביבליותקה על־יד האוניברסיטה בלייפציג השיבו לי, שלאבאדיע לא היה לא מגיסטר ולא פרופיסור שם. ואגב קורא לו ר׳ דוב לקמן בשם „פסטור״.

2) התרגום הראשון מספרו של פרידו יצא לאור בדרזדן בשנת 1726. אבל היו לו כמה מהדורות.

3) ובכן לא היה פרופיסור? 4) Reichsthaler.

לילך עור לארץ הגר לקנות יין, ושיהיה לי איזה חלק עמך בהמו״מ, והסכים אחי לרברי כאשר החזרנו מלבוב לביתינו. תיכף יצאנו לשלום דרכנו ארץ הגר, ובאנו לעיר טאקאי על פורים שנת התקי״ור[1]) וקנינו יינות ישנים יותר משלשים חביות להוליכם לפולין מיר. וחוץ מאלו קנה אחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל מערל גרעג, שמו לאזער יאנוש, סוחר עשיר ומפרסם, ששים חביות יינות משנת תק״ט, שעמדו במרתפי הארון הגראף ראלאי פערנץ[2]), וגם שתים עשרה חביות סוכיאגיד או טרוקין בערי יין נשארו שמה בבית הסוחר הערל לאזור יאנאש הנ״ל, ולא נתן שום דרוף, ונתן לאחי כתב שאלו היינות מכורים לו, וחתמתי את כל היינות בחותם של אחי ז״ל, והלכנו לביתינו עם היינות שלשים חביות, ואחרי הפסח באנו עם היינות עד ללבוב — והנחנו אותם במרתפי הכומרים הנ״ל.

ובעת הזאת היה בלבוב השילר גלייף האחרון[3]) כי מאז היתה המכה תמידית בק״ק לבוב, שבסבת איזו קטטה ומריבה שנתהוה על דבר מחלוקת קטנה בין יהורא ואיזה שילר, מיר התכנשו השילירם בני פריצים ושררות, ובאו לרחובות היהודים להכות ולהרוג ולגזול כל משאת היהודים, והוכרחו היהודים לברוח מביתם להציל נפשם, והשילירם חמסו וגזלו כל מה שיוכלו לשאת מהונם.

ונחזור לעינינינו. היינות שהבאנו ללבוב בעת הזאת נמכרו במקח וערך טוב עד יום י״ז לחורש תמוז התקי״ור לא נשאר לנו שום חבית יין, ובו ביום זה יצאנו מלבוב והלכנו לביתינו דרך עיר סטרעליסק[4]), על שגם אשת אחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל, היא האשה הגבירה המפורסמת מרת רחל ז״ל היתה עמנו אז בלבוב, וחפצה לראות את בני משפחתה שמה, הוא אחיה הקצין וסוחר מפורסם לראנצק מו״ה יהושע ז״ל ובניו ושאר בני משפחתה, והלכנו דרך שם. ובליל י״ט תמוז באנו עד כפר בארטניק[5]) שבשפת נהר נעסטר[6]) ללינת לילה.

והנה בלילה זו נהרג בכפר ברעזיע[7]) הסמך לבאלחוב איש ספון חר מבני ק״ק, האלוף כהר״ר רפאל ז״ל, שבנה בית טוב בשנה זו קורם מותו ברחוב העיר ולא זכה לחנכו, שנפלו עליו שודדי לילה והרגוהו, ומת בלא בנים, ונשאר בית נחלתו לאשתו האלמנה, ונשאת לאיש ה״ה מו״ה איתמר ז״ל, שהיה תלמיד חכם ומוהל הגון ואומן גרול. ואחרי מותו נמכר הבית הזה או ירש אותו ר׳ מיכל ב״ר זיינויל ז״ל גיסה ראלמנת הקרוש ר׳ רפאל

---

[1]) כך! [2]) Dalay. [3]) מכת־מדינה בקהלות ישראל.

[4]) Strzeliska, עיירה בגליל בוברקא בגליציא.

[5]) Bortniki.

[6]) Dniester.

[7]) Brzozowa

ז״ל הנ״ל, וכעת הבית זה בירושה להרבני מו״ה זיינויל בן ר׳ מיכל הנ״ל.
ונחזור לענינו, איך אנחנו הכינונו עצמנו לילך לשלום דרכנו לארץ הגר
להביא היינות שכבר קנוים מאתנו בעיר טאקאי, כאשר בארתי לעיל.

ולקחנו עגלות שורים מהכפרים הסמוכים ושייכים לעיר מונקאץ ובאנו עמהם לעיר טאקאי אשר שמה עומדים היינות שקנינו מקדם שנים ושבעים חביות יינות טובים. וקנינו עוד בערך ארבעים חביות יינות טובים, ובאו העגלות ולקחו כל היינות על עגלתם, ובאו עד המעברות המים דנהר טאיס שבצד העיר טאקאי, אשר כעת יש במקום הזה גשר גדול בנויה בהוצאות גדולות דהקיר״ה. ובעת הזאת היו מוכרחים לעבור הנהר זה במעברת או ספינות.

והנה הערלים בעלי העגלות שלנו בעמרם בשפת הנהר טאיז הסמוכה לעיר טאקאי, נשתכרו מאד משתיתם יינות הרבה. ובאתי להם לגרשם שילכו למהר לעבור הנהר בעוד יום, היות שבצד העיר אין שום מרעה לבהמתם, והנה פנה היום, וערל אחד מבעלי העגלות הקרוב עלי (קרב אלי) לחבקני כדרך השכורים, באמרו עלי אם אתה ידעת טעם היין שאנו שותים היום, בודאי לא נרשת אותנו ממנו. והנה עלה ריח היין מפיו והרגשתי שמוכרח להיות יין ישן, ואמר לי שמווגין את היין זה הקורט בער ז׳ צל.

ומיד דברתי עם היהורא המווג היינו שענקר המוכר יין זה הנ״ל, שמו ר׳ יוסף בעיר טאקאי, בבית הארון פאטאי, ואמר לי איך שזה היין הוא באנטלין, שנשארו אחרי מיתת השררה הנ״ל מאה אנטלין יינות ישינים, ונחמצו, והוכרחה האלמנה דהשררה הנ״ל למכרם בזול, וקנה אותם האלוף הקצין המפורסם מו״ה אליעזר הגדול מעיר קאראלי ז״ל, היות שבעיר קאראלי היה אז גם ר׳ אליעזר אשכנזי ז״ל והיה נקרא קטן, ולקח ר׳ אליעזר הגדול הנ״ל את המאה אנטלין יינות הנ״ל בער מאה ארומים על הקפה לשנה,ונותן אותן היינות לידי השענקרים למווגם לאחרים בהכפרים שמחזיק כמה ווערצהאיזער משררה זו, ואמר לי איך בשבוע זה הביאו לו שמונה אנטלין מיינות אלו, וכשמעי זאת הלכתי תיכף לביתו וירדתי למרתפו וטעמתי היינות שבאנטלין ומצאתי ששה מהם מלאים וטובים מאד ומלאתי אותם היטב, וסתמתי האנטלין כרת בכרי שלא אצטרך לירד שנית למרתף, והודעתי מכל זה לאחי הרבני מו״ה ארי׳ ליב ז״ל, ודבר מיד עם ר׳ יוסף המווג הנ״ל, והושוה עמו המקח בער ששה אנטלין הנ״ל נתן לו ארבעה עשר ארומים. ובאו הערלים בעלי העגלות ולקחו אלו הששה כלים יינות על כתפם וטענו אותם על עגלתם.

ובאנו ללבוב לשלום עם היינות ערך מאה ועשרים חביות יינות טובים מאד, ונמכרו בערך שוים ברוח מסוים במשך ימי הקנטראקטין נמכרו רוב היינות שבחביתין, והששה אנטלין נשארו ונתוועדו מהם להכומרים.

רההגמוניע המה הקאנאוניקת ושאר פריצים שררות הנהוגים לשתות יינות ישינים, ונמכרו או נמזגו לאחרים היין מארבעה כלים כל בוטלקי ארום זהב, ונתמלאו אלו הארבעה אנטלין ביין טוב, ונמכרו ליהודים סוחרים לעיר ראנצק ולעיר לייבציק, והשני אנטלין שנשארו במלואם וטובם עמדו עד אחרי חג הפסח. והנה התאכסן פה בבית אבנים רכומרי כרמליטר שררה גרולה ארון פאטצקי וואיורע קיאוסקי[1]), על שאז היו חוגגים הנוצרים יובלי השנים, והיתה שנה זו שנת היובל ולרעתם מכפרת עונות, ובא השררה הנ״ל ללבוב לעשות עבודתו לש״ש שיכופרו עוונותיו, ומחויב מרי יום לילך ולהתפלל בכל טפלת לבוב[2]), ושהבית הנ״ל עומרת באמצא, לזה בחרו זאת לאושפיזא רהשררה זה, והביאו כל רברי הצטרכות להשררה, והביאו גם אנטל יין ישן שקנו מהכומרים יעזאויטר בער מאה וששה ושלשים ארומים, ואמר לי עברי שר המרתף שאתן לו איזה הייבריל חשוב למלאות בו הבוטלקת קטנים המביאים בהם יין על השלחן. ואמר לי מזה האנטל יין מכומרים הנ״ל איך יינו יקר מאר, ונתתי לו הייבריל והלכתי להמרתף עמו ונתן לי לטעום את היין, ואמר לי שזה היין הוא משנת אלף ת״ש למספרם, וכאשר טעמתי השיבותי לו הנה אצלינו נמצאים שני אנטלין ישינים שיינם גם כן טוב מאר. ואמר לי העבר שאתן לו פרובים והראה אותם להשררה וייטב בעיניו, ונקרא אחי המנוח מו״ה ארי׳ ליב ז״ל ובא לפני השררה להשוות המקח.

ואמר יען ידוע ומפורסם לכל שארונינו ירה״ה הוא גומל חסר עם אחינו אנשי בני עמנו ישראל, המפוזרים מספר רב מהם בנכסיו, ועל שאתרחש ר׳ לי לשרת לארונינו יר״ה, אזאי אמכור לו השני אנטלין יין שלי בלי שום רווית, ואותר לארוני השני מאות ארומים מהמקח שמכרו הכומרים אנטל אחר בער מאה ששה ושלשים ארומים, ואף שהאנטלין שלי מעט חשובים יותר בצבעם ובטעמם אזאי אמכור אותם לארונינו בער שנים ושבעים ארומים, וישרו רבריו בעיני השר ובא בתשואת חן על ותרנותו, וצוה לשלם מיר הסך ע״ב ארומים ליר אחי ז״ל, וקבל המעות במטבע ארומים משוקלים, וחתמו האנטלין בחותם השררה.

ובחרש אב שנה זו תקי״א באנו עור לעיר טאָקאי ועיר טערצאל וקנינו יינות יותר ממאה חביות, כלם טובים בטעמם ובמקח השוה, ומכרנו הכל ער אחרי הקנטרקטין רשנת תקי״ב לפ״ק ברוח מסוים. ונשארו לנו מהשלשה

---

[1]) הכוונה בודאי לגרף סטאניסלב פוטוצקי, וויבודא של קיוב בשנות 1754-1748. כרמליטר—כת נזירים.

[2]) בכנסיה הקטולית כל שנה כ״ה יובל היא, בה מתפללים לסליחת עוונות וכדומה. השנה נמשכת מחג־הלדה לחג־הלדה.

ציקין או שלש השנים הנ״ל שלשים אנטלין או חמש חביות יינות סוכיאנגר, היינו טרוקין בער בלשון אשכנזי או אושבראך העשוין מענבים יבישים ומתוקים מאר, לזה אי אפשר היה למכרם, מגורל המתיקות אינם ראוים לשתיות השררות, ונשארו עומרים בבית הארון השר בילסקי לאווצשי קארוני[1]) שהיה נקרא אז חצר או רבאָריק מעטרא פאליטאנסקי. וזה החצר החזיק אז ר׳ משה שנאפיק איש ספון וישר. ומסרנו לידו גם המפתיחות רהמרתף. בכדי שישגיח בכל עת על החביות יינות שלא יעלה שום הזיק. ויתר היינות שהביאנו אחרי זה הנחנו עור במרתפי הכומרים הכרמליטר הנ״ל בבית אבנים שלהם הנ״ל נגר שער העליץ למכרם שמה כבאשתקר, וגם נתנו לנו הכומרים גם בית רירה בחררי הבית אבנים שלהם הנ״ל, שהוא פתח השני לימין ביאת איש לבית הנ״ל, אשר כעת בחרר זה שאני ישנתי בו חמשה ועשרים מתוקן בו הקאנצילאר׳ רהפאשט הקיר״ה, ורדך חלונותיו רחרר זה מקבלים כעת כל בני המרינה אגרותיהם מהפאשט שבלבוב זה כמה שנים.

והנה בעת אחת בא לבית ר׳ משה שנאפיק הנ״ל ערל ארון קמסר אחר משולח מפיטר בורג ממרינות מאסקויטר לארץ הגר לקנות יינות טאקאיר טובים, ונתורע זאת לר׳ משה שנאפיק בעל הבית הנ״ל, ואמר לו ארוני הנה בביתי נמצאים הרבה יינות טובים למכרם, טאקאיר. אמר לו טוב, אני אקנה אם המה טובים ויהיו ראוים לשלחן המלכות. ובא ר׳ משה הנ״ל בשעה שלישת אחרי חצות לילה לביתי ויעיר אותי משנתי, והלכתי עמו לרבר עם הקמסר הנ״ל, וראיתי שהוא וראי משולח ממלכות רוסי׳ שלרגליו באו עמו עשרה אנשים מזוינים מחיל צבאו רהקיסר שלהם, והלך עמי להמרתוף וטעם היינות וישרו בעיניו. כל היינות שהיו בזה המרתף ט״ו חביות, ואיזו אנטלין נחשבים שנים לחביות. ומיר בהמרתף הסכים לשלם כל אנטל י״א ארומים. ואני בקשתי בער כל אנטיל עשרים ארומים או לא פחות מי״ח ארומים, וכשהאיר היום הלכנו להתפלל שחרית. והנה בא להקמסר ערל סוחר יין גרעק מהעיר, שמו יגנאצי, מיורעו ומכירו, וספר לו הקמסר איך טעם היינות שלנו ואיך הוא נותן בער כל אנטל י״א ארומים, והיהורא אינו רוצה למכרם, ומיקרם מאר. והשיב הסוחר גרעק הנ״ל ואמר להקמסר, ארוני, ירוע להוי לו שבכאן לבוב נמצאים יותר יהורים שמביאים הרבה יינות לכאן למכרם, והרבה מאתנו קנו יינות טובים מאר אנטיל אחר בער שמונה ארומים ולא יותר. והנה בחצר הגרול של הרוכס צשארטרינסקי וואיווארע רוסקי[2]) מלאים כל המרתופים מיינות הגרים כאלה שמביאים אנשים יהורים מעיר סקאלי׳ ומוכרים אותם כאן בזול

[1]) שר הציד למלכות Antoni Bielski.

[2]) צ״ל טשַרטוריסקי. נזכר בתחלת הכ״י בענין ר׳ חיים הכהן ראפאפארט.

כנ״ל. ושמע הקמסר לרבריו והכין עצמו לילך ולראות היינות הנמצאים בידי סוחרי עיר סקאלי. ואמר אלי גם אתה תלך עמי, ואני אקנה מהם וממך כל יינותיו כשיתפשר עמו במקח השוה. והלכתי עמו. וכאשר באנו לפני המרתף, ויצא נגרגו האלוף הראש הקצין מו״ה יהורא ליב ב״ר אלקנה ז״ל מסקאלי, שהיו אז בירו סכום מסוים מיינות, ואמר להקמסר אם זה הסוחר יהורא ילך עמך להמרתף אני לא אפתח את מרתפי ולא אראה את יינותי. ובשמעי זאת אמרתי לערל יישר כחו, ואני חזרתי לביתי, והלך עמי האלוף מו״ה יעקב קלימצר מסקאלי. וטרם שהגעתי לביתי, והנה גם הקמסר רץ ומהר בחזרה משם דרך רחוב אחרת ומיד שלח לקרוא אותי והתחיל לסחור עמי. וראיתי שרצונו לקנאתם, רק שהערל הגרעק יעגאצי הנ״ל השחית ברבריו לפניו שהיינות הגרים נמכרים בלבוב בזול מאר כנ״ל, ח׳ ארומים אנטל יין טוב. ולזה קשה היה להקמסר זה להוסיף על המקח ולשלם בערם ערך שוים. בראותו אותי רך בשנים בן כ״ג[1]) שנים, היות שכבור אחי הגדול מו״ה ארי׳ ליב ז״ל היה בביתו בק״ק באלחב, ועזב אותי לברי אצל היינות שבלבוב בשני המרתפים שבבית אבנים רהכומרים הנ״ל, העומרים למכרם לאחרים במזיגה על הקורט, ובמרתף השלישי שבחצר הארון בילסקי עמרו היינות הטובים שלשים אנטלין סוכייאגיר או אושבראך אלו הנ״ל נשארו שמה להשגחתי והמפתחות בירי וברשותי למכרם, כאשר היה ידוע לי ערך קניתם בא״ה[2]) והוצאתם עד שהובאו למקומם, כפי כתבי החשבונות שהיו בירי תמיד. והנה ירעתי ערך שוים למכירתם ונתתי בלבי שלא למכור בפחות משלשים ארומים כל חבית ואנטל ט״ו ארומים, והערל הקמסר הנ״ל חפץ לקנות בזול גם יינות כאלה, כאשר הבטיח אותו הסוחר יגנאצי הגרעק הנ״ל, ועכב עצמו כל היום כרי לרמאות אותי, ואני החזקתי המקח למכרם כל אנטל בער י״ח ארומים. והנה הקונה הנ״ל הכין עצמו לילך לררכו עם אנשיו, וגם יצאו כלם בעגלתם מבית האושפיזא, ושאלו אותי שארבר להם קצי האחרון רהמקח, והשיבותי שארנה אני עומר ברבורי י״ח ארומים אנטל, עד שקרא אותי הקמסר יושב על מרכבתו והסכים ליתן ל״ו ארומים בער כל חבית נתתי לו ירי והושוה המקח בינינו, וחזר לבית מלונו ונשאר ללינת לילה ונתן לירי חמשים ארומים לררוף, ונכתב הקאנטראקט בינינו, וצוה ליתן על כל היינות רייפן חרשים אחרי שחתם בחותמו, ומותר המעות המגיע התחייב בהקנטראקט לשלוח לנו ארומים משוקלים ע״י העגלות שיבאו ליקח את היינות.

---

[1]) טעות היא. ר׳ דוב היה אז זקן יותר. לקמן הוא מספר שבנו הבכור יהושע, והוא אז בן־תשע, היה עמו בלמברג. ר׳ דוב נשא אשתו השניה בשנת 1742 והוא אז בן י״ט.

[2]) באריש הגר.

ואמר לי הקמסר שהוא הולך מכאן עד עיר טאקאי לקנות שמה יותר יינות, ואמרתי לו, ארוני, אם יהיה ארוני בעיר טאקאי, אזאי יסלק שמה להסוחר הגרעק לאזיר יאנוש[1]) סך מאה וששים ארומים, כפי השט״ח שבירו בח״י אחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל, וישר הרבר מאר בעיני בהקמסר הנ״ל, והבטיח לעשות כן, וסלק דמי החלוף, וכתב וחתם את עצמו הסוחר לאזאר יאנוש על השט״ח הקרוע הנ״ל, איך קבל כל הסך המגיע על השט״ת הסך ק״ס ארומים[2]), ובמזומנים שלח ר״מ ארומים והררוף חמשים ארומים, עולה ת״נ ארומים, בער שלשים אנטלן בער כ״א ט״ו ארומים, ויצא לנו מזה המו״מ מהיינות אלו שמכרתי, הרוחנו חצי רמי המכירה, סך רכ״ה ארזמים, היינו אחר באחר. והמכירה זו עשיתי בעצמי, היות שכבור אחי מו״ה ארי׳ ליב ז״ל ישב בביתו בק״ק באלחוב ואותי עזב בלבוב עם היינות שבמרתפים הנ״ל, ולא היה עמי שום משרת רק שבני הבכור יהושע ז״ל היה או בן ט׳ שנים וחלה ברגלו והביאו אותו ללבוב למצוא תרופה למכתו, ובעת היותו אצלי אף שלא יכל לילך ידע בחכמתו כל צרכי ביתי, והשגיח בהבנתו על כל אשר לנו בבית ובמרתפים. ואנכי הוכרחתי להשגיח ולהכין כל צרכיו בחליו הנ״ל, וגם המו״מ במכירת היינות הן בבית הכומרים במזיגה לאחרים לכל קונה שבא לשתות נעשה הכל על ידי, וגם המו״מ במכירת היינות הנ״ל להמסקויטר גמרתי בעצמי.

ובעת הזאת התאכסן שמה בבית ר׳ משה שנאַפיק הנ״ל איש סוחר יינות מתושבי עיר סקאלי, הקצין ר׳ יעקב קלימצר, חר מקרובי, נכר רורתי, היינו שלישי בשלישי עמי, וראה כל מעשי במכירתי כל היינות להמסקויטר הנ״ל, ושאל אותי כמה חלקך במו״מ זה עם אחיך, ואמרתי לו חלק שלישי אני נוטל מהרוח שיעלה, ובאמת שהמרובר או הבטחת אחי ז״ל היה רק על חלק רביעי מהרווח שיעלה. ומרבריו הבינותי כונתו שחמר מאר להשתתף עמי במו״מ יינות ר׳ יעקב הנ״ל. ואף החלק רביעי לא ניתן לי, והחליפו את משכרתי, ה״ה אחי וזוגתו ז״ל הגבירה המפורסמת מרת רחל, בראותה שאני מצליח בהמו״מ עלתה קנאתה עלי, שלא יקרב אותי אחי הוא בעלה ז״ל, שהיתה מקוה למיתתו אף שהיתה לה כתובתא רבתא בתוספת מרובה מתירת היתה שלא ארע כלום מסכום עזבונו, ועור היתה מקנאת את זוגתי הגבירה מרת לאה ז״ל, שנתפרסמה בעיני הבריות יהורים

---

[1]) ר׳ דוב כותב לאזיר יאנוש כנהוג באונגרית — מתחלה שם־המשפחה ואח״כ השם. לזר זה היה אחד מגדולי סוחרי־היין בטוקאי כמו שיש לראות ממאמרו של A. Fournier, Handel und Verkehr in Ungarn und Polen um die Mitte des 18=ten Jahr- hundert (Archiv für österreichische Geschichte, Bd. 69, 370).

[2]) ולמעלה שמענו שהשליח ממוסקבה הסכים לשלם 18 רוקטין.

וערלים להבריל לגבירה שלמה. ונתגדלה השנאה בלבה מחמת הקנאה, שאין לה תקנה, בראותי זאת הוכרחתי להסכים לחלוקת השותפות שהיתה לי עם אחי ז״ל משך שני שנים ומחצה.

והנה לפי כתבי הרייסטרת שהיו בירי מהחשבונות מהתחלת המו״מ עם אחי ז״ל, בהיותינו שלש פעמים בעיר טאקאי לקניות יינות בסכומים מסוימים, ובארתי כל הוצאות קניות היינות והוצאות העגלות בהביאותם, וכל הוצאותינו בהוליכיתני לארץ הגר, והוצאותינו בעיר לבוב במכירת היינות. וגם הוצאות אחי הנגיד הנ״ל ז״ל בנסיעתו לק״ק בראד אחרי נמר מכירת היינות, ושם פזר סך מסוים יותר משני אלפים זהובים פוליש, בקנותו שמה בגדים ותכשיטים לאשתו הגבירה, ונתן בעד גרניטר[1]) רבגדי המלכה רמרינגת פרייסן סך שמונים ארומים. והיו אלו הבגדים ממטריע משי יפה פארטר[2]) טוב ויפה ומרוקמים בוהב טוב שלא נראה כמוהם במרינתינו, ואמר אחי שיתן מזה גם לזוגתי הצנועה מרת לאה ז״ל יופקה או קאפטין[3]). וכשבא לביתו תפסה זוגתו מרת רחל ז״ל לירה הכל ולא נתנה לנו מחוט ועד שרוך נעל[4]) מזה. וותרתי גם את הוצאה לאחי, ונשאר הרוח נקי אחרי הנקיון סכום הקרנים שהובא להמו״מ, בהתחלתו לקניות היינות ולהוליכם, נשאר הרוח זך ונקי סך ארבעה עשר אלפים זהובים פוליש.

ומכל זאת יצאתי בשמונים ארומים רענדלך לחלקי. והנה שמעתי שאנשי ק״ק סקאלי הביאו מארץ הגר יינות טובים, אמרתי טוב לקנות כמה חביות ולהוליכם ללבוב ולמכרם לפריצים הירועים ומכרים לנו, קודם ביאת אחי עם יינותיו, ובאתי לסקאלי והתאכסנתי בבית ר׳ יעקב קלימצר ז״ל, וטעמתי יינות מכמה סוחרים ולא יכלתי להשוות, ונשארתי ללינת לילה, ובבוקר חבשתי את סוסי כראוי ובאתי ליטול רשות מבעל בית אושפיזא ר׳ יעקב קלימצר הנ״ל, והוא שוכב על מטתו בשינת שחרית, והקיץ וקם מיד ממטתו ותפס את מרעת הסוס או הצום שלי, וביקש ממני שלא אצא עד אחר תפלת שחרית דב״הכנסת והלך מיד ורבר עם אנשי סוחרי יינות, ומצאנו ביד ר׳ מנים אחר עשר חביות יינות טובים, והושוה המקח בינינו, וסלקתי דמי שוים מכיסי. ואז הוצא ר׳ יעקב הנ״ל כונתו בפה ואמר אלי, אהובי ר׳ בער באו ונשתתף יחד, היינות שקנה מר׳ מנים יתן מעלתו לשותפות, ואני אתן נגרם שלש עשרה חביות יינות שלי שהם מעט טובים מהיינות של ר׳ מנים הנ״ל, כירוע למעלתו, כאשר טעם אותם, ונלכו שנינו ללבוב, ואולי יתן ר׳ למכור את היינות קודם ביאת שאר סוחרים עם יינותיהם. ושמעתי לרבריו, ונכתב בינינו שטר שוטפות.

[1]) Garnitur. [2]) ברוקאַט.
[3]) Kaftan ? [4]) בראשי׳ י״ד כ״ג.

ובאנו עם אלו היינות ללבוב בחדש אלול דשנת ה׳ תנ״ב[1], והנחנו אותם במרתפי רבית אבנים דהכומרים כרמיליטר הנ״ל, שבהמקום זה מכרתי היינות שהיו לי עם אחי מו״ה ארי׳ ז״ל כהנ״ל.

ועוד קניתי בלבוב מהאלוף כהר״ר יהודא ליב לישויצר[2]) ז״ל שהיה יושב בלבוב עם היינות של גיסו הקצין מו״ה נחמן ז״ל, לקחתי ממנו שמונה עשר חביות יינות טובים, רק שהוא לא מסוגל היה לדבר עם שררות ולא יכל למכרם, מוכרח היה למכרם לנו ממש בקרן ראשון, ומכרנו גם מאלו היינות כמה חביות, ומוסר (כך!) היינות הנחנו בלבוב על השגחות אחי הרבני מו״ה אקסילראר בענרט ז״ל, וגם שותפי מו״ה יעקב הניח בלבוב אצל היינות את אחיו כהר״ר יצחק ז״ל, ואספנו כל המעות לייוינג[3]). ואני ושותפי הכינו עצמינו והלכנו לארץ הגר.

ובאנו לעיר מישקאץ בתחלת חדש מרחשון תקי״ב לפ״ק, וקנינו שמה סך מסוים יינות מיטלע, באשר שהיינות מאשלאשין הישינים לא היו בנמצאים לקנות. וראינו בידי הסוחר הגרעק זאמבעק איזו יינות מאשלאשין ישינים ולא רצה שום חבית אחת מהם ליתן ולמכרם.

תוספת א

[כאן הזכרונות נפסקים באמצע הענין.

בארבעים ושנים העמודים הראשונים של כתב־היד אנו מוצאים שני מקומות העוסקים בזמנו של המחבר. באמצע תרגומו לספרו של פרידו הוא רן על הכתוב בראשית מ״ט: „לא יסור שבט מיהורה וגו׳״, שפרידו רואה בו רמז לישו הנוצרי, והמחבר שלנו אומר על זה].

„ופרש נביאה זו על גואלם השקר שמעת ביאתו פסקו הממשלה מיהורא. והתאמצו גם איזה מהיהודים להשיב ולהקשות נגר פירושם זה בשמונה פנים. אי אפשר שרברי יעקב אבינו בפסוק לא יסור שבט מיהורא יורה נביאה על יש״ו. וכתב הרבה מזה כומר יאקאב ראדלינסקי קאנאניק מלובלין בספרו שחיבר וכתב בו הרבה שקרים וקרא שם הספר הזה בשם הרב ר׳ שמואל בלשון פוליש סאַמאָעל ראבין[4]) מלאה שתותים וכזבים

---

[1]) צ״ל תקי״ב. [2]) מלישוויץ (Lisowice. [3]) מחיר הסחורות.

[4]) יעקב רדלינסקי (Radlinski), כהן, סופר תיאולוגי וכותב דברי־הימים (מת בשנת 1762). שם הספר: Prawda Chrześcijańska, to jest list rabina Samuela do ràbina Izaka przekład z łacinskiego z dodatkami tłómacza (Lublin 1732, 1753) ספר זה היה אחד מעיקרי המקורות להתנפליות האנטישמיים בפולין.

מנונים מה שאין ראוי להעלותן על הכתב ולדבר לפני בעלי שכל. ונדפס ספרו זה פעם שלישית בעיר לובלין בשנת אלף תשנ״ג ליש״ו ובאותה שנה הגיעה לידי וקראתי בו. ובזולת ספר סאמאעל ראבין זה קראתי גם יותר ספרי רתיהם המרברים מהיהורים ומחרפים ומגדפים את עם יהודים ותורתנו הקדושה שבע״פ מסורה לנו. וקראתי כולם בגודל אנמת נפשי אבל השכלתי הרבה שלמדתי היטב לשון למורם. והכרתי מדבריהם גודל שטותם בעקשותם. וכל שקרי כזבותם בהנסיונות שמאמינים מה שלא היה ולא נברא. ושכר עמלי בזה הלימור המאוס עמרה לי ולכל ישראל ממש בעת הויכוח הגדול והמפורסם שהיו לנו ולכל ישראל בק״ק לבוב עם העדה הרעה כת המאמינים בשבתי צבי ימ״ש בהיותי מעתיק מפוליש ללה״ק ומלשון הקרש לפוליש וסופר וכותב כל הקושיות ותירוצים ותשובת שהשיב הרב המאה״נ ככור רבינו מו״ה חיים כהנא ראפאפורט זצ״ל אב״ר דק״ק לבוב והגליל בשנת תקי״ט לפ״ק בהתפילה גדולה פארע שבלבוב כאשר אבאר ברצות ד׳ במקומו הכל באר היטיב.

והנה אחרי כל הדברים והאמת בהיותי ת״ל שליו בדעתי כאשר ביארתי בראשית הקדמתי [1]) ויכירו וידעו כל הערילים והפריצים ושאר העם הנוצרים איך אני רגיל לקראות בספריהם ומכיר ויודע כל תוכן למורם עם רוב ידיעתם בחכמות ובהוויות הארץ הביא לי פריץ ערל אחד ספר אחד ממחבר לועז ושמו יאַן באטערע בענעסיאס מעותק מלשון לועז היינו וועלש ללשון פוליש ע״י כומר לענציציוס ושם הספר טיאטראם סוואטא [2]). ונדפס פעם שנית בעיר קראקא תרנ״ט ליש״ו. ואמר איך זה מחבר כותב הרבה ממהות... והראוי לי לקרות ולידע יותר קורות שהסיבו לבני עמינו בני ישראל״...

תוספת ב

[במקום אחר בספרו של פרירו (בתרגום הגרמני, I, ספר שני, עמ׳ 138) כשהמחבר חולק על היהורים שאינם רוצים להורות כי המשיח כבר בא מעיר ר׳ רוב כזה].

---

[1]) סתם המחבר ולא פירש. אולי כוונתו לנאום־הפתיחה שלו בשעת הוכוח.

[2]) Giovanni Benesius Botero, כותב דברי־הימים וגיאוגרפיא (1540–1617). חבורו הידוע Relazioni universali (Rom, 1592–1595) נתפרסם בכמה לשונות. בפולנית יצאו שלש מהדורות. ראשונה בשנת 1609 בשם Relatiae powszechne, השניה בשנת 1613 בשם אחר: Teatrum świata wszystkiego, והשלישית בשנת 1659 באותו שם עצמו.

„תשובתי על זאת אכתוב ברצות ד׳ בחיבר מיוחד מה שמצאתי בספריהם וכבר רשמתי בכתב ידי מה שהעתקתי מלשונות חול ללשונינו לשון הק״. מספר שמאָעל ראַבין היינו הרב ר׳ שמואל שחיבר כומר נוצרי יעקב ראדלינסקי. ובשנת אלף תשל״ג לנוצרי העתיק מלאטין ללשון פוליש ובשנת אלף תשנ״ג נדפס בלובלין[1]) מראשו לסופו מלאה שקרים ושטותים ואינו ראוי להזכר בין החכמים. ודבריו התערבו שנאת גדולת בלבב האומה נוצרית נגד ערת היהודים. ומי שירצה יעיין בו כי עדיין נמצא בידי ערלים ויראה מה שכתב בעמד קי״ר ויותר הכל כזב. ונחוור לעניני מלכי בבל ופרס[2])״.

---

[1]) עיין הערה 295.

[2]) דברים אלה אנו משמיטים כאן, שאינם אלא תרגום מספרים ידועים.

ראש גולתא · הנבחר מהם ורוצה ונתכבד מהעם הגה מאד · וגם בהיות
אופשק היו וכח ושפוט בבית דינו · בגוף שאינן נוגע דת ודין המשפט
ומעונש · העבירה שהמה עומדים תחתיהם · ובהסכמתם העם נענשים:
וגם מספרים איך המה מחזיקים מנעה בו ומעשה מעשה בינותם · ועוד
התשובה וצלחת אשר היא (כו) הערמות חשובה אמתיות שתן ודיהם נגד
הנוצרים · כי הם מפרשים נבואות יעקב · לא יסור שבט מיהודה ורוצים
להוכיח בכח זה שהמשיח כבר בא · על שהוסר השבט מיהודה · ואין
בינותם יותר הנותן תורה ומחוקק בין רגליו · הבא מבית יהודה ויהיה
ישראל עד עולם · וכעת שנמצא גם גדולה זאת מישראל ואין להם שום
בריה ומושל המתנהג ונהגתו להם · כאשר המה עצמם מבררים ומפרים
תשובתם באמת ליכולו · ונשארה השאלה הו הקושי בנבואה זו בתוקפה · ואיך
יכולים היהודים לענות עוד יותר : ע"כ דברי הערל המחבר האספרקלי
הרי בהאמת מירנדין : בחלק ראשון ספר שם עמוד ל"ח

תשובתי על זאת

אכתוב בעזרת ה' בחבור יותר מה שמצאתי בספריהם וכבר
רשמתי בכתב ידי · מה שהעתקתי מלשונם חו"ל ושונים ·
ובין היתר ספר שמצאתי באבן היום הרב ר' שמואל שחיבר כומר עלי
יאנה רחדיני · ובשנת אלף תשע"ג ומצרי העתיק מלטין ללשון
[illegible] ובשנת אלף תשנ"ג נדפס בלובין · וראשו ותוכו מלא
שקרים ושיחות ואינו ראוי להזכר בין החכמים · ודברים התערבו
בנאמן-יתרות בבבל האומה נוצרית נגד דת היהודים · ומי
שירצה לעיין בו כי עדיין נמצא בידי ערלים ויראה מה שכתב
[illegible] ויותר הכל כזב : ונחזר לענין מלכי בבל ופרס :

ובישבה זו · שנהרגו אוויל מרודך מלך בבל · עת אסטיאגס מלך מדי · ואחריו
עלו בנו צ'אקסארעס בעסקי כל המדינה והכנסת תעלובות
ובצבא חיל עשו גבורי כורש בן בתו מלכה · כורש היה בעת המלחמה
בן ארבעים שנה · ודודו צ'אקסארעס עצמו היה בן אחד וארבעים שנה
ומזה השנה מתחילים למנות שלשים שנה למלכות כורש ·

היות כאשר בא נערגליסאר וכתר מלכות בבל · עשה הכנות גדולות
ומלחמה [illegible] כל אנשי עמו · וצ'אקסארס מלך מדי קרא את
כורש בן אחותו הבא מארץ פרס שיבא עד חיל פרס ועזרה · וכאשר
בא כורש

הלוים שבעזרה · ועל הכבוד שמת תשובה [illegible] ונתארחתי בבית [illegible]

דגן פ״ [illegible] היה שמל היום אמר האש על הקטן · אך [illegible]

[illegible] · הן שמל אחר [illegible] בביתו בא והביאו [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] לדורות על [illegible] ומכל [illegible] · [illegible] [illegible] הדגן

כל הגולה בלבד [illegible] הקטן [illegible] [illegible] האש [illegible] כל הגולה

[illegible] [illegible] [illegible] ובאחרו כל הגולה [illegible] [illegible] ולא השת לבית:

[illegible] נראה [illegible] שקראתי בספרי [illegible] שכותבים [illegible] האש

העברים בספרים [illegible] [illegible] רשות · [illegible] [illegible]

אור [illegible] ברית חושך · [illegible] נראה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ·

המסדר

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

פ״ קי״ · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] כל [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] [illegible]

האש [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]